

บทที่ 3

ชนชั้นนำในสังคมไทย: การก่อตัวและพัฒนาการ

การจะกล่าวว่ากลุ่มบุคคลกลุ่มใดคือ“ชนชั้นนำ” จำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในเวลานั้นๆ ประกอบ บุคคลที่เป็นชนชั้นนำอาจเป็นชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างพร้อมกันได้ ขึ้นอยู่กับสถานภาพ บทบาท การศึกษา และการยอมรับของสังคมในตัวบุคคลนั้นๆ กลุ่มชนชั้นนำที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคมไทยประกอบด้วย เจ้านายเชื้อพระวงศ์ กลุ่มข้าราชการระดับสูง นักการเมืองและนักธุรกิจที่สามารถสืบตระกูลย้อนกลับไปได้ อันจะแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของพัฒนาการความเป็นชนชั้นนำผ่านการรับรู้และยอมรับของผู้คนในสังคมถึงความแตกต่างของบุคคลกลุ่มนี้กับตนเอง หมายความว่า การเป็นและดำรงรักษาสถานะความเป็นชนชั้นนำของกลุ่มต่างๆ ได้ผ่านการปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะปัจจุบันที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีอิทธิพลอย่างมากและส่งเสริมให้กลุ่มนายทุนทั้งนายทุนเก่าและนายทุนใหม่ก้าวขึ้นมา มีบทบาทเป็นผู้นำและเป็นที่ยอมรับของสังคม ในขณะที่กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่เคยมีบทบาทอย่างมากในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ถูกลดบทบาทและสถานภาพภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และกลุ่มข้าราชการที่เคยมีบทบาทอย่างมากในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังที่เรียกกันว่าเป็นยุคอำมาตยาธิปไตย แม้จะถูกทำทาสอยู่บ่อยครั้งแต่กลุ่มข้าราชการได้พยายามรักษาพื้นที่ของความเป็นชนชั้นนำในสังคมเอาไว้

การก้าวขึ้นเป็นชนชั้นนำและการดำรงรักษาการเป็นชนชั้นนำ ทั้งของบุคคลคนนั้นเองหรือของตระกูล ที่ได้สืบทอดตำแหน่งในสังคม เกียรติยศ และอำนาจจากรุ่นสู่รุ่นจำเป็นต้องอาศัยชนิดและปริมาณของทุน และยุทธศาสตร์ในการสืบทอดที่แตกต่างกันไป ตามแต่ว่าบุคคลคนนั้นเป็นชนชั้นนำกลุ่มใด มรดกที่บรรพบุรุษได้ส่งทอดต่อมาก็อะไร และสิ่งที่ครอบครัวยุคใหม่ให้ความสำคัญคืออะไร

รายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปในส่วนของพัฒนาการของชนชั้นนำไทย แบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆ ส่วนแรกคือ การก่อตัวและพัฒนาการของชนชั้นนำในสังคมไทยในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 และส่วนหลังคือกลุ่มชนชั้นนำไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยจะแสดงให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่การเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของชนชั้นนำกลุ่มต่างๆ

3.1 ชนชั้นนำไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

สังคมไทยนับตั้งแต่อยุธยาเรื่อยมาจนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบบไพร่ซึ่งเป็นการควบคุมกำลังคนและระบบศักดินาซึ่งเป็นระบบที่กำหนดสถานะ อำนาจ หน้าที่ และสิทธิในการ

ครอบครองแรงงานและที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในช่วงเวลานั้น ได้ครอบงำทั้งระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบการเมือง เห็นได้จากการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคนแตกต่างกัน อันนำไปสู่สถานภาพและความสามารถในการครอบครองของบุคคลที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้มีนัยของความเป็นชนชั้นคือ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการ ไพร่ และทาส ในขณะที่ชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ เช่น คนจีนอพยพ หรือคนจากตะวันตก ถือเป็นคนที่อยู่นอกระบบ ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบศักดินาซึ่งแม้จะไม่สามารถครอบครองที่ดินได้ แต่ก็มีอิสระในการสะสมทุนได้ ดังนั้น ชนชั้นนำไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จึงแบ่งได้เป็นสี่กลุ่มใหญ่ๆ คือ *กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์* *กลุ่มขุนนางข้าราชการ* *กลุ่มนายทุนจีน* และ *ปัญญาชน* โดยกลุ่มปัญญาชนเพิ่งเริ่มก่อตัวในสมัยรัชกาลที่สามและรัชกาลที่สี่จากความรู้และวิชาการตะวันตกที่ถูกนำเข้ามาโดยมิชชันนารี ชนชั้นนำในแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะและบทบาทที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทุนที่คนเหล่านั้นมี ได้รับจากบรรพบุรุษ หรือสร้างขึ้นเอง ไม่ว่าจะเป็น ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม หรือทุนสัญลักษณ์

3.1.1. *กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์* หมายถึงพระมหากษัตริย์และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ซึ่งคือพระญาติวงศ์ของพระมหากษัตริย์ที่กำลังครองราชย์อยู่และที่สิ้นพระชนม์ไปแล้วจัดเป็นราชตระกูลในระบบศักดินา เพราะโดยสถานะในระบบศักดินา สิทธิอำนาจในการครอบครองที่ดินและแรงงานคืออำนาจในการควบคุมไพร่ บวกกับความเชื่อเรื่องสมมติเทพทำให้คนกลุ่มนี้อยู่ในสถานะที่สูงกว่าและอำนาจมากกว่าคนทุกกลุ่ม บทบาทของคนกลุ่มนี้ในความเป็นจริงมีน้อยกว่าผู้เป็นขุนนางข้าราชการในระบบ แต่ในสมัยรัชกาลที่ห้าที่มีการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยการรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (centralization) ทำให้การปกครองกลายเป็นเรื่องของเจ้านายและชนชั้นสูงเท่านั้น ในขณะที่เจ้านายที่เป็นหญิงนั้นพระมหากษัตริย์ทรงเห็นว่าไม่ต้องทำงานก็ได้ จึงได้พระราชทานเงินปีและเงินเลี้ยงชีพให้ตามสัดส่วน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546: 155)

ในด้านเศรษฐกิจ แม้พระมหากษัตริย์จะเป็นเจ้าของที่นาทั้งหมด แต่การที่พระมหากษัตริย์ต้องพระราชทานที่ดินให้กับขุนนางและข้าราชการตามบรรดาศักดิ์และศักดินา ทำให้ทุนเศรษฐกิจของกษัตริย์ลดจำนวนลง การเพิ่มทุนเศรษฐกิจให้กับกษัตริย์จึงมีความจำเป็นยิ่ง วิธีการหารายได้ของรัฐคือรายได้ของกษัตริย์และเจ้านาย อิงอยู่กับระบบเจ้าภีนาชอากรและระบบไพร่ศักดินา โดยระบบแรก เมื่อเจ้าภีนาชอากรประมูลผูกขาดการจัดเก็บภาษีและมีอำนาจด้านการค้า เจ้าภีนาชอากรจะต้องจ่ายเงินจำนวนหนึ่งให้รัฐก่อนที่จะเก็บภาษีแสวงหากำไรให้ตัวเอง (ญาดา ประภาพันธุ์: 2524: 160-161 ใน พรณิ บัวเล็ก, 2545: 13) และระบบที่สอง เมื่อกษัตริย์พระราชทานที่ดินให้กับขุนนางข้าราชการตามบรรดาศักดิ์และศักดินา กษัตริย์หรือรัฐก็จะได้รับผลผลิตที่เกิดจากที่ดินที่ได้พระราชทานให้ไปตอบแทนกลับมา โดยอาจได้รับกลับมาในรูปของภาษีหรือส่วย วิธีการในการการแสวงหาทุนทาง สำหรับเจ้านายเชื้อพระวงศ์ พบว่าเจ้านายหลายพระองค์มีทรัพย์สิน ที่ดินและไพร่

ในสังกัดจำนวนมาก ทำให้สามารถหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ง่ายและมาก อีกทั้งยังสร้างความสัมพันธ์กับพ่อค้าชาวจีนทั้งในรูปของการให้การอุปถัมภ์ การลงทุน และการร่วมทุนในกิจการต่างๆ เช่น โรงสีข้าว เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ห้า การปฏิรูประบบการคลัง เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งไม่เฉพาะรายได้อย่างเดียว แต่ยังหมายถึงความมั่นคงในฐานะอำนาจของสถาบันกษัตริย์ด้วย การตั้งกรมพระคลังข้างที่ และหอรัษฎากรพิพัฒน์จึงเกิดขึ้นเพื่อปฏิรูปการคลัง และดึงอำนาจการควบคุมการบริหารงบประมาณแผ่นดินและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จากกลุ่มตระกูลขุนนางซึ่งมีอำนาจมากในเวลานั้น เพราะก่อนหน้านี้ระบบเจ้าภาษีนาอากรที่รัฐใช้ในการหารายได้เข้ารัฐไม่เพียงสร้างความร่ำรวยให้กับเจ้าภาษีนาอากร หากแต่ผู้ผูกขาดแท้จริงและอยู่เบื้องหลังคือขุนนางผู้ใหญ่ เช่น สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มีเจ้าภาษีนาอากรหลายคนอยู่ได้อุปถัมภ์ โดยสมเด็จฯ จะให้การคุ้มครองคนได้อุปถัมภ์เมื่อต้องถูกลงโทษตามกฎหมาย เช่น การทำผิด การเก็บภาษีเกินขอบเขต การไม่ส่งมอบเงินให้กับรัฐฯลฯ โดยปรากฏว่าเงินจากการเก็บภาษีได้รั่วไหลไปอยู่กับขุนนางเหล่านี้ที่เจ้าภาษีสังกัดอยู่ (สุทธิพันธ์ ขุทรานนท์, 2524 และ สุมาลี บำรุงสุข, 2524 ใน พรรณี บัวเล็ก, 2545: 13-14) และเมื่อรัชกาลที่ห้าทรงขึ้นครองราชย์ ระยะเวลาพระองค์ต้องทรงประสบปัญหาด้านการคลังอย่างมา เงินของหลวงได้รั่วไหลไปอยู่ไปอยู่ในมือของขุนนางและเจ้าภาษีนาอากรเป็นจำนวนมาก เช่น เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) ผู้ควบคุมด้านการคลัง มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับเจ้าภาษีนาอากรอย่างมาก นำเงินที่ได้ไปใช้ส่วนตัวและแสวงหาประโยชน์ เมื่อเจ้าภาษีนาอากรนำเงินค่าภาษีมาให้ก็จะเก็บไว้ในกำป็นใหญ่ในบ้าน เมื่อต้องใช้จ่ายกิจการราชการหรือส่วนตัวก็ใช้เงินจากกำป็นนี้รวมถึงยังนำเงินนี้ไปให้ผู้อื่นด้วย (พรรณี บัวเล็ก, 2545: 16)

หอรัษฎากรพิพัฒน์ จึงถูกตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่รวบรวมรายได้ของแผ่นดิน ควบคุมการประมูลและการชำระเงินของเจ้าภาษีนาอากร โดยเจ้าภาษีนาอากรจะต้องชำระเงินโดยตรงกับหอรัษฎากรพิพัฒน์ ไม่ต้องผ่านขุนนาง ในระยะแรก การดำเนินงานยังมีอุปสรรคอยู่บ้างเพราะถูกต่อต้านจากเจ้านายและขุนนางบางกลุ่มที่มีประโยชน์อยู่ แต่ต่อมาอำนาจของคนกลุ่มเหล่านี้ก็ค่อยๆ ลดลง สำหรับพระคลังข้างที่ ทำหน้าที่บริหารและลงทุนพระราชทรัพย์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ด้วยบทบาทที่ว่าเป็นไม่เพียงแต่พระคลังข้างที่จะได้กลายเป็นเจ้าที่ดินรายใหญ่ที่สุดของประเทศ(รวมถึงเชื้อพระวงศ์ในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ด้วย) แต่การลงทุนของพระคลังข้างที่ ยังได้เสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มทุนศักดินา ซึ่งคือ พระมหากษัตริย์ ขุนนาง และพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย ดังปรากฏในปี พ.ศ. 2461 ว่า โรงสีข้าวในกรุงเทพฯ กว่าครึ่งหนึ่งเป็นของพระคลังข้างที่ และบรรดาเจ้านายเชื้อพระวงศ์ก็ยังเป็นเจ้าของโรงสี เช่น เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิจมีโรงสีที่ตำบลบางพลัด สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้ามีโรงสีอยู่ที่ตำบลวัดราชสิงขร กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริมีโรงสีอยู่ที่อยุธยา เจ้าฟ้ามหาชิราวุธอยู่ที่ฉะเชิงเทรา สมเด็จเจ้าฟ้า

อัยยงศ์เดชาวสุที่อยู่ที่กรุงเทพฯ โรงสีเม่งหงของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและโรงสีเจียมูยของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เป็นต้น (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526: 49-50)

นอกจากนี้ยังมีการลงทุนในกิจการประเภทอื่นด้วย เช่นในกิจการอุตสาหกรรม กล่าวคือนับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้มีการก่อสร้างขนาดใหญ่ขึ้นในประเทศไทย สถานที่ราชการก็ปลูกสร้างด้วยอิฐ ปูน เป็นอาคารทันสมัย อาคารบ้านเรือนของผู้ที่มีฐานะดีก็เปลี่ยนเป็นตึก ทำให้เกิดความต้องการวัสดุก่อสร้างเพิ่มขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงได้มีพระบรมราชโองการให้เสนาบดีกระทรวงนครบาลตั้งบริษัท *ปูนซีเมนต์สยาม* ขึ้น โดยมีพระคลังข้างที่และนาวาโท ดับริว แอล กรุดชาวเดนมาร์ก ถือหุ้นอยู่หนึ่งในสาม ส่วนหุ้นที่เหลือเป็นของเจ้านาย ซึ่งใช้เงินที่กู้มาจากพระคลังข้างที่มาซื้อหุ้นเอาไว้ ฉะนั้นทุนส่วนใหญ่ของบริษัทปูนซีเมนต์สยาม จึงมาจากพระคลังข้างที่ และเนื่องจากบริษัทก่อตั้งขึ้นเพื่อสนองผลประโยชน์ของพระมหากษัตริย์โดยตรง พระมหากษัตริย์จึงให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้าไปเป็นกรรมการบริหารของบริษัท เพื่อช่วยให้เกิดความสะดวกในการติดต่อกับราชการ หรือในกิจการธนาคารพาณิชย์ ที่ปรากฏว่าพระคลังข้างที่รวมทั้งเจ้านายหลายพระองค์ก็เป็นผู้ร่วมลงทุนกลุ่มใหญ่ในการก่อตั้งธนาคารไทยพาณิชย์หรือแบงค์สยามกัมมาจล

การปฏิรูปด้านสังคม เมื่อรัชกาลที่ห้าทรงยกเลิกระบบไพร่และทาส ผลด้านหนึ่งคือการลดอำนาจของเจ้าขุนมูลนายและส่งเสริมสถาบันกษัตริย์ให้เป็นที่รักของประชาชนแทนการยึดมั่นกับขุนนางตามระบบเดิม ผลอีกด้านหนึ่งคือความสัมพันธ์ของคนในสังคมได้เปลี่ยนจากมูลนายและไพร่มาเป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนมากขึ้น คือ มีชนชั้นกลาง กรรมกร กลุ่มอาชีพ และกลุ่มสถานะใหม่ โดยไพร่ได้กลายมาเป็นราษฎรและชาวนา ในขณะที่กลุ่มชนชั้นสูงในระบบสังคมแบบเก่าคือเจ้านายก็ยังคงอยู่ โครงสร้างสังคมแบบใหม่จึงประกอบไปด้วย เจ้านายเชื้อพระวงศ์ ข้าราชการ คนชั้นกลาง ราษฎร และปัญญาชน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546: 153) การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยนี้จึงเป็นการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่สถาบันกษัตริย์อย่างแท้จริง การปกครองจึงไม่ใช่เรื่องของราษฎรที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องหากแต่เป็นเรื่องของเจ้านายและชนชั้นสูงเท่านั้น

การปฏิรูปด้านการศึกษา ด้วยการส่งเสริมให้คนไทยได้รับการศึกษาตามแบบอย่างของตะวันตกทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ โดยการศึกษาในประเทศรัชกาลที่ห้าทรงปฏิรูปวิธีการเรียนการสอนจากการศึกษาในวัด ในวัง และในครัวเรือนมาสู่การศึกษาที่เป็นระบบโรงเรียน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังในปี พ.ศ.2414 เพื่อให้พระราชวงศ์และข้าราชการที่ถวายตัวเข้ารับราชการที่กรมมหาดเล็กส่งบุตรหลานเข้าเรียน โดยใช้พระตำหนักสวนกุหลาบเป็นโรงเรียนและให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นที่วัดมหรณพารามเป็นแห่งแรกในปีพ.ศ.2427 สำหรับการศึกษาดังประเทศ รัชกาลที่ห้าทรงส่งพระราชโอรสทุกพระองค์ไปศึกษาต่อยังประเทศตะวันตก เพราะทรงเล็งเห็นความสำคัญของการลงทุนในตัวพระราชโอรสของพระองค์

การปฏิรูปทั้งด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคมทำให้กลุ่มเจ้านายเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางด้านสังคมและการเมืองมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และภายในกลุ่มก็ได้มีการอบรมสั่งสอนกันภายในกลุ่มเจ้านายตนเองให้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ของการถือกำเนิดว่าต้องมีความผูกพันต่อชาติบ้านเกิดเมืองนอน เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ที่ต่างทรงงานอย่างเอาจริงจัง เพราะมีความตระหนักในหน้าที่ของพระองค์เป็นสำคัญ "กลุ่มเจ้านาย" จึงได้ถูกยกฐานะไว้ให้อยู่สูงเด่นและแยกตัวออกเป็นชนชั้นทางสังคมที่อยู่ในลำดับสูงสุด มีภาษา มีกฎระเบียบ และประเพณีภายในกลุ่มที่เคร่งครัดโดยวางอยู่บนหลักการเรื่องชาติกำเนิดเป็นสำคัญ และด้วยภาระหน้าที่ทางการบริหารบ้านเมืองเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ มีผลให้เจ้านายรุ่นใหม่ถูกผลักดันให้ไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่และละทิ้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพราะเห็นว่าเป็นของต่ำ¹ เป็นกิจกรรมของชาวจีน และเมื่อบรรดาเจ้านายจบการศึกษา กลับมาจากต่างประเทศก็เข้าสู่ระบบราชการ โดยเจ้านายที่กลับมาจากต่างประเทศนั้นไม่เพียงแต่นำเอาวิชาความรู้ และระบบการทำงานแบบตะวันตกกลับมา แต่ยังนำเอาวิธีการดำรงชีวิตของขุนนางตะวันตกกลับมาด้วย ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของบรรดาเจ้านายจึงยิ่งแตกต่างจากคนธรรมดา (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546: 155)

สิ่งที่ชนชั้นนำกลุ่มนี้แตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างเห็นได้ชัดคือ ระเบียบแบบแผนการใช้ชีวิต การดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี การให้คุณค่าหรือค่านิยมในบางสิ่งบางอย่าง เพราะสิ่งนี้ได้ถูกสร้างขึ้นมาเฉพาะเพื่อบ่งบอกถึงสถานภาพของความเป็นกษัตริย์ ความเป็นเจ้า ความเป็นเชื้อพระวงศ์ ตัวอย่างเช่น

อาหารการกิน ในแต่ละวันนอกจากอาหารสามมื้อตามปกติแล้ว ในวังยังมีอาหารว่างและอาหารทานเล่น ซึ่งอาหารแต่ละชนิดจะต้องใช้เวลา แรงงาน และความพิถีพิถัน ประคิดประคอง จนอาหารนั้นพร้อมด้วยรสชาด ความสะอาด ความสวยงาม และความสะดวกสบายในการรับประทาน ไม่ว่าจะเป็นข้าว ที่เจ้านายแต่ละตำแหน่งสามารถเลือกได้ตามความพอใจเพราะโดยมากทรงเป็นเจ้าของที่นาที่เป็นมรดกตกทอดหรือทรงซื้อด้วยทรัพย์สินส่วนพระองค์ เช่น ข้าวสวยของพระราชธิดาสองพระองค์ของพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏฯ จะต้องเป็นข้าวจากนครชัยศรีเรียกว่าข้าวไรได้จากรวงข้าวที่ยังไม่แก่จัด เอามาเข้าเครื่องสี และเมื่อดข้าวก็จะหักมากเพราะข้าวยังอ่อนอยู่ จึงต้องเลือกเอาแต่เม็ดดี ๆ งาม ๆ ใส่ถุงผ้าดิบถุงละประมาณสามลิตร หากใส่มากกว่านั้นเม็ดข้าวจะทับกันทำให้เม็ดข้าวหัก แล้วจึงปิดปากถุงติดรา ผูกประทับครั้ง ในส่วนของกับข้าวชาววังนั้นแม้จะเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป เช่น พระกระยาหารที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานก็คืออาหารที่คนทั่วไปรับประทานกัน แต่กรรมวิธีประดิษฐ์ประคองพิถีพิถันปรุงแต่งให้ดูน่ารับประทานจนเป็นลักษณะเฉพาะของชาววังจะต้องใช้เวลาและจำนวนคนมาก ดังที่ปรากฏว่ามี

¹ จึงเป็นที่มาของการมีฐานะดีแต่ขาดทุนทรัพย์ในหมู่เจ้านายรุ่นหนุ่ม

คำรับอาหารชาววัง เช่น วิธีการทอดปลาตะเพียนคำรับพระวิมาดาเธอพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ฯ หรือการคองผักนึ่ง ต้องซอยเป็นเส้นเล็กๆ และसानเป็นรูปก่อนนำไปคอง อาหารทานเล่นก็ เช่นเดียวกันต้องประดิษฐ์ประคอยให้ดูสวยงามน่ากิน เช่น ขนมจีบไส้ไก่ต้องปั้นเป็นรูปไก่ใส่ไส้ไก่ และมีหัวไก่ ผลไม้ต้องแกะสลัก ถ้ามีเม็ดต้องคว้านเม็ดออกให้หมด เช่น น้อยหน้า อุ่น ๆลฯ ในวังยังเป็นแหล่งวัตถุดิบจากต่างประเทศทั้งประเทศจีนและประเทศแถบยุโรป การดัดแปลงผสมผสานวัตถุดิบและวิธีการทำอาหารแบบไทยจึงถูกริเริ่มจากในวัง เช่น เยลลี่ไก่เนม สิ่งที่ทำให้อาหารชาววังมีคุณค่า คือ ไม่ค่อยมีการทำขายแม้จะขายดี เพราะต้องใช้เวลาและแรงงานคน อาหารชาววังจึงเป็นอาหารเฉพาะของชาววัง (สันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2549: 2-18)

การรับประทานอาหาร ด้วยหน้าที่และกิจวัตรของเจ้านายที่แตกต่างกับชาวบ้านทั่วไป จึงทำให้มือเสวยและวิธีการรับประทานอาหารได้รับการปรุงแต่งให้ปราณีตบรรจงจนเป็นแบบฉบับที่มีความแตกต่าง เช่น พระกระยาหารมื้อแรกของวันของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงต้นรัชกาลเป็นพระกระยาเสวยคัมพร้อมกับเล็กน้อย ในตอนกลางรัชกาลเปลี่ยนเป็นแบบยุโรป จากนั้นอีกสามชั่วโมง จึงเสวยพระกระยาหารมื้อใหญ่ที่พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร โดยมีข้าราชการสำนักฝ่ายในเข้าเฝ้า พร้อมกับทรงงานไปด้วย เวลาในแต่ละมื้อจึงยาวนานบางครั้งสามถึงสี่ชั่วโมง โดยกรรมวิธีการรับประทานอาหารคือ การเปิบด้วยมือ ซึ่งชาววังทุกคนจะถูกขัดเกลางานกลายเป็นศิลปะที่งดงามน่าดู และถือเป็นแบบฉบับอบรมสั่งสอนฝึกปรือให้ปฏิบัติสืบต่อจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของชาววัง หรือการทำความสะอาดมือหลังมื้ออาหารก็มีความพิถีพิถันไม่ต่างกัน (อ่านเพิ่มเติมในสันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2549: 91-96)

การแต่งกาย สำหรับชาววังการแต่งกายเป็นทั้งการแสดงถึงวัฒนธรรม ศิลปะ และความเป็นไทยเห็นได้จากการจีบผ้า การห่มสไบ การนุ่งโจงกระเบน หรือแม้แต่อบรำเสื่อผ้าด้วยควันเครื่องหอมในหีบไม้ จนกลิ่นหอมจับเนื้อผ้า ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของสาวชาววังหรือชนชั้นสูงที่แตกต่างจากคนทั่วไป การแต่งกายของชาววังโดยเฉพาะสตรีในราชสำนักถูกเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง โชคลาภ ทุกข์สุข จึงเกิดการแต่งกายให้ตรงกับสีประจำวันโดยมักนุ่งห่มสีตัดกัน ไม่นิยมนุ่งห่มสีเดียวกัน และเมื่อประเทศไทยเริ่มรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายจากประเทศยุโรปมาใช้ ข้าราชการฝ่ายในก็ตื่นตัวรับและนำมาผสมผสานให้เข้ากับการแต่งกายของไทยแม้จะมีความยุ่งยากมากกว่าเดิม เพราะต้องนำแบบจากต่างประเทศมาดัดแปลง ทำให้มีรายละเอียดมากขึ้น และต้องประดิษฐ์ประคองและพิถีพิถันกับเครื่องประดับให้ดูงดงามและเหมาะสมกับโอกาส เจ้านายบางพระองค์ทรงมีโรงเย็บผ้าส่วนพระองค์ในตำหนัก นอกจากนี้คุณภาพและสีสันทนของผ้าก็บ่งบอกยศถาบรรดาศักดิ์และตำแหน่งไปในตัว มีทั้งผ้าที่คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาเองและผ้าที่สั่งมาจากต่างประเทศ ในวังจึงเป็นทั้งแหล่งประดิษฐ์คิดค้น แหล่งบ่มเพาะ ที่คนที่อยู่นอกวังอยากที่จะติดตามและเลียนแบบ แต่บทบาทนี้ก็หมดไปเมื่อ (สันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2549: 37-47)

ภาษาและการพูดจา เป็นสิ่งที่เจ้านายในวังจะถูกอบรมและถ่ายทอด ฝึกฝนให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ก็จะต้องพูดด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะนุ่มนวล เนิบนาบ ชัดถ้อยชัดคำ คำที่จะพูดจะต้องแสดงออกถึงความสุภาพและความอ่อนโยน หลีกเลียนคำที่มีความหมายหรือเสกษณ์ที่ก่อให้เกิดจินตนาการหรือส่อเค้าไปในทางหยาบคาย และคำบางคำจะก็ไม่พูดเพราะถือว่าหยาบคาย เจ้านายเล็กๆ ก็จะตรัสด้วยวาจาที่สุภาพเรียบร้อย มีคะ ขา จ๊ะ จำ ทุกคำ จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะ และเป็นสมบัติเฉพาะตัว แม้แต่ยามอารมณ์โกรธก็ไม่มีการพูดหยาบคาย มีก็แต่คำพูดระบายนามณ์โกรธอย่างมีศิลปะ ในตอนกลางรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะคำพูดเฉพาะของชาววังเปลี่ยนไปเป็นพูดคำไทยปนคำฝรั่ง เพราะมีการรับวัฒนธรรมและวิถีวนนาการจากตะวันตก ด้วยการทำการค้าและการที่เจ้านายเสด็จไปศึกษาต่างประเทศในยุโรป และยังไม่มีการบัญญัติภาษาไทยและเพื่อความโก้เก๋ การพูดลักษณะนี้จึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาววังอยู่ระยะหนึ่งจึงแพร่หลายไปยังคนสามัญ (ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2549: 148-155)

การตั้งชื่อที่บ่งบอกถึงการให้คุณค่าและความสามารถและความเข้าใจในความหมายและไวยากรณ์ภาษาไทยอย่างลึกซึ้ง ที่นอกจากชื่อที่ยาว มีความหมาย การได้รับพระราชทานการตั้งชื่อจากกษัตริย์ การตั้งชื่อยังนิยมให้มีความคล้องจองกันด้วย เช่น พระนามพระโอรสพระธิดาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ที่คล้องจองกันอย่างไพเราะเป็นพิเศษ ดังนี้ “ปฐมพิสมัย วิไลวรวิลาส กาญจโนภาสรัสมิ ภัททาวดีศรีราชธิดา กัลยาณประวัตติ จำรัสแสงศรี ฉายรัสมิหิรัญพรรณ กลิ่นแก่นจันทนารัตน์ สุทัศนนิภาธร วรอุทัยภรณ์ราชกุมาร โภกาสไพศาลรัสมิ อัสสรศรีราชกานดา รุจาวรจวี เทวีวิไลยวรรณ บุญพรณรังสี รัชนีแจ่มจรัส ไชยรัตนวโรภาส วิมลมาศมาลี สุนทรินาถุ ประสาทสมร บวรวิสุทธิ สมุทมาลี ศรีสุดสวadi” หรือพระนามพระธิดาในสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่เกี่ยวกับหม่อมนามชื่อ “จงจิตรถนอม พร้อมเพราพรรณ สรรพสมบุรณ์” แม้แต่สิ่งของก็นิยมตั้งชื่อ เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่งที่รัชกาลที่ห้าทรงโปรดเกล้าให้ช่างกลึงงาสองกิ่งเป็นดั่งปลารูปลูกพลับเป็นเถาเรียงจากเล็กไปใหญ่ แล้วพระราชทานชื่อดั่งปลาทูทุกใบ โดยทรงตั้งเป็นชื่อตามดาวต่างๆ คล้องจองกัน และในเวลาเดียวกันสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถก็ให้ช่างกลึงงาข้างหนึ่งกิ่ง พระราชทานชื่อตามดอกไม้ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีทรงตั้งชื่อเป็นชื่อปลา สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าพระอัครราชเทวีทรงตั้งชื่อตามชื่อนก ต่อมารัชกาลที่ห้า ทรงออกแบบดั่งปลาทูใหม่เป็นรูปลูกพลับเตี้ยและโปรดเกล้าให้เรียกรูปแบบนี้ว่า “ทรงจรกา” เป็นแบบราชแปดแดน (royal pattern) ทรงจรกาของหลวงมีเรียงเป็นเถา มีอยู่สองชุด ชุดที่หนึ่งทรงพระราชทานชื่อตามเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ ชุดที่สอง พระราชทานชื่อตามชื่อราชพาหนะ และสำหรับของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ห้าทรงพระราชทานชื่อปลาต่างๆ เช่น อนนต์หนูนพสุธา ปลาพาฬายเทิง โลมาระเรงสินธุ์ กระเบนบินฝ่าคลื่น ลามคั่นชายหาด เป็นต้น (สมภพ จันทรประภา, 2530: 109-111) ในสมัยรัชกาลที่ห้าการเล่นดั่งปลาทูถือเป็นถือเป็นรสนิยมในการสะสมสิ่งของของชนชั้นสูง เพราะดั่งปลาทูทำจากงาช้างและมีการออกแบบเป็นรูปต่างๆ เห็น

ได้จากตู้เก็บคลังของสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าพระอัครราชเทวี (สมเด็จพระนางเจ้าสุชมลมารศรี พระอัครราชเทวี สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสา อัยยิกาเจ้า) ที่ในตู้ของพระองค์ นั้นมีคลังงาอยู่หลายรูป เช่น รูปลูกพลับสด รูปลูกตามเฉาะ ลูกพลับแห้ง ขนมปังเคบิน ลูกสะการ ำระนา นาฬิกาเบน ไข่ หมายาคิบ กลอง (สมภพ จันทรประภา, 2530: 110)

อีกสิ่งหนึ่งที่จะแสดงออกถึงทุนวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างโดดเด่น คือ ศิลปะ การแสดงดนตรี ในอดีตมีเจ้านายหลายพระองค์ที่มีพระทัยฝักใฝ่ในทางดนตรี เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระนิพนธ์เพลงเขมรไทยโยค และทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นบรมครูในการช่างและศิลปะ(ทัศน ทัศนมิตร, 2549: 32-33) พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงปรับปรุงละครพันทางเป็นละครแบบผสม นอกจากนี้ภายในวังมักจะมีการจัดงานพิธีต่างๆ อยู่เสมอ การแสดงดนตรี ละคร ศิลปะ หรือมหรสพภายในวัง มักมีการแสดงละครที่วังสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (ทัศน ทัศนมิตร, 2549: 84) จึงทำให้คนที่อยู่ในวังทั้งเจ้านายเชื้อพระวงศ์ รวมถึงข้าราชการระดับสูงที่ทำงานรับใช้อยู่ในวังทั้งชายและหญิง ต่างซึมซับเอาวัฒนธรรม วิธีการ พิธีการ และความเป็นพิธีรีตองของความเป็นชาววัง แบบของชาววังที่แตกต่างกับของชาวบ้านเข้าไป เกิดการแบ่งแยกความเป็นของเจ้า-ของนาย ของไพร่-ของผู้ดี ของชั้นสูง ของในวัง แบบชาววังจึงเกิดขึ้นและสร้างความแตกต่างในความรู้สึก ทัศนคติ และวิถีชีวิตสืบต่อเนื่องเรื่อยมา โดยผู้ที่เคยอยู่ในวังก็จะรู้ว่าแบบในวังเป็นอย่างไร และผู้ที่อยู่นอกวังก็จะรู้ว่าแบบในวังเป็นอย่างไรจากการเรียนรู้ถึงความแตกต่างจากแบบชาวบ้าน

สำหรับชนชั้นนำไทยกลุ่มแรก เพียงแค่ชาติกำเนิดหรือที่เรียกว่าชาติตระกูลก็เป็นทุนที่กลุ่มอื่นไม่สามารถสร้างได้ ส่งผลให้การก้าวขึ้นเป็นชนชั้นนำของกลุ่มจะต้องมีทุนอื่นๆ ทั้งชนิดและปริมาณที่มากกว่า นอกจากชาติกำเนิด สิ่งที่ชนชั้นนำไทยกลุ่มนี้ยังมี คือโอกาส ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาที่จะต้องได้รับสิ่งการศึกษาที่ดีที่สุด ในขณะที่ประชาชนทั่วไปไม่มีโอกาสนี้ ในด้านการทำงานที่มีโอกาสที่จะสร้างผลงานและความก้าวหน้าในหน้าที่การงานอันเนื่องมาจากความเป็นพระญาติวงศ์กับพระมหากษัตริย์ รวมถึงการมีทรัพย์สิน แรงงาน ที่ดินอันเนื่องจากระบบศักดินา และระบบไพร่ ในขณะที่บุคคลจากชนชั้นอื่นๆ ต้องขวนขวายหรือบางชนชั้นไม่มีแม้โอกาสที่จะเป็นเจ้าของแรงงานและตัวของตัวเองเลยโดยเฉพาะทาส ทรัพย์สินของเจ้านายเชื้อพระวงศ์นอกจากจะถูกทำให้เพิ่มขึ้นตามกระบวนการต่างๆ ในระบบศักดินาและระบบไพร่แล้ว ยังถูกทำให้เพิ่มพูนขึ้นจากการทำธุรกิจลงทุน โดยพระคลังข้างที่หรือด้วยทรัพย์สินส่วนตัวของเจ้านายในการลงทุนต่างๆ เช่น การขุดคลอง การให้เช่าที่ดิน การทำธุรกิจโรงสี การลงทุนในบริษัทปูนซีเมนต์ ธนาคาร และธุรกิจการค้าอื่นๆ ร่วมกับพ่อค้านายทุนจีน เหล่านี้บ่งบอกถึงรูปแบบของการมี วิธีการสะสมและการเพิ่มทุนเศรษฐกิจของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ สำหรับทุนทางสังคมอาจกล่าวได้ว่าชนชั้นนำกลุ่มนี้มีทุนทางสังคมมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากมีชาติกำเนิดที่นำไปสู่การมีทุนสัญลักษณ์คือ ยศ ตำแหน่ง

บรรดาศักดิ์ สถานภาพ อำนาจ และอิทธิพล(ที่นำไปสู่ทุนเศรษฐกิจคือ เงิน ที่ดิน แรงงาน) ที่คนในสังคมให้การยอมรับและตระหนักในความแตกต่างแบบสูงต่ำ ทำให้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มนี้กับกลุ่มอื่นอาจเป็นในฐานะผู้เป็นนาย หรือผู้ให้การอุปถัมภ์ หรือเครือข่ายหากผู้ที่มาผูกสัมพันธ์ควรมีฐานะอันบ่งบอกถึงชนชั้นที่ไม่ต่างกันมากนัก และสำหรับทุนวัฒนธรรม ชนชั้นนำกลุ่มนี้ก็มีมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เช่นเดียวกัน การมีทุนเศรษฐกิจและทุนสัญลักษณ์เป็นพื้นฐานที่สำคัญอันนำไปสู่การสร้างทุนวัฒนธรรมแบบที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน นั่นคือการมีโอกาสได้รับการศึกษา เรียนรู้วิทยาการต่างๆ ทั้งจากในวังและภายนอกโดยเฉพาะการได้ไปศึกษาต่างประเทศ อันเป็นการบ่งบอกถึงโอกาสในการสร้างความแตกต่าง สำหรับการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ภาษา คำพูด ประเพณี มารยาท อาหาร รสนิยม การละเล่น ฯลฯ ที่ถูกสร้างขึ้นมาให้แตกต่างกับคนทั่วไปจนเกิดเป็นคำว่า ของวัง ในวัง ชาววัง เป็นทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในตัวและทุนที่แสดงออกผ่านวัตถุที่สามัญชนคนทั่วไปรับรู้และขุนนางบางกลุ่มก็พยายามเข้าถึง เลียนแบบ หรือสร้างขึ้นมาให้ทัดเทียมกัน

3.1.2. *กลุ่มขุนนางข้าราชการ* การบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นแบ่งออกเป็นสามส่วนกลางและส่วนหัวเมือง พระมหากษัตริย์ทรงมอบอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลางให้เสนาบดีคือสมุหนายกและสมุหกลาโหม และส่วนหัวเมืองให้กับเจ้าเมืองในแต่ละเมืองซึ่งเรียกว่า ระบบกินเมือง ระบบกินเมืองทำให้อำนาจของเจ้าเมืองซึ่งคือขุนนางผู้มีทั้งศักดินา บรรดาศักดิ์ และไพร่พลในครอบครอง มีอิทธิพลครอบคลุมไปทั่วทั้งพื้นที่ไพร่หรือราษฎรเกิดการยอมรับในความเป็นเจ้าเมือง และเกิดการเคารพในฐานะและชนชั้นที่ต่างกัน สิ่งนี้ทำให้เจ้าเมืองสามารถแสวงหาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้กับตนเองและครอบครัวได้ง่าย ทั้งจากผลตอบแทนที่ได้จากการปกครองเมือง จากส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ทางราชการได้รับจากราษฎร และประโยชน์ที่ได้จากการถือครองที่ดินและการคุมไพร่สมซึ่งเป็นกำลังคนและแรงงานการผลิตในสังคมของตนด้วย (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2538: 100) กล่าวสำหรับที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการผลิตมาตั้งแต่อยุธยาพบว่า การครอบครองที่ดินยังคงจำกัดเฉพาะพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายและขุนนางเท่านั้น

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง มีการเปิดเสรีทางด้านเศรษฐกิจกับประเทศตะวันตก แต่โอกาสทางเศรษฐกิจก็ยังไม่ได้เกิดขึ้นกับคนไทยส่วนใหญ่เพราะเงื่อนไขของโครงสร้างสังคม จำกัดอยู่แต่เจ้านาย ขุนนาง และชาวจีนที่ไม่ต้องถูกจำกัดบทบาทและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่งมาแต่อดีต ซึ่งทำให้ยังคงเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์เพราะสามารถทำการสะสมทุนได้เช่นเดิม(ณรงค์ พ่วงพิศ, 2538: 81-85) ในด้านการค้า เมื่อข้าวไทยได้กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ ความต้องการที่ดินเพื่อขยายพื้นที่สำหรับปลูกข้าวก็มากขึ้น จึงมีการขุดคลองเพื่อบุกเบิกที่นาใหม่โดยชนชั้นนำและพ่อค้าพาณิชย์ และเจ้านายไทยก็เริ่มลงทุนในธุรกิจด้านการขุดคลองและกว้านซื้อที่ดินขนาดใหญ่ไว้คนละ

มากๆ เอาไว้ให้เช่าหรือขายต่อเมื่อราคาที่ดินสูงขึ้น เช่น ราชินิกุลในตระกูลสนทวงศ์ได้จัดตั้งบริษัท ขุดคลองแลคูนาสยาม และกรมหมื่นนราธิประพันธ์พงศ์ได้กว้านซื้อที่ดินจากบริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม จนกลายเป็นเจ้าที่ดินรายใหญ่ในทุ่งรังสิต แล้วนำที่ดินให้เช่าเพาะปลูกหรือขายต่อ (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัลย์, 2538: 695) สำหรับกิจการค้าอื่นๆ เช่น รถมราง เหมืองแร่ โรงสี โรงเลื่อย การเดินเรือ ก็ปรากฏการร่วมมือกันระหว่างเจ้านายชั้นสูง ขุนนางข้าราชการ กับนายทุนตะวันตกและนายทุนชาวจีน

ในสมัยรัชกาลที่ห้า มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินด้วยการรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางด้วยการจัดตั้งกระทรวง ทบวง กรม จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลและส่งข้าหลวงเทศาภิบาลซึ่งส่วนใหญ่คือเจ้านายต่างพระเนตรพระกรรณไปดูแล มีผลให้ขุนนางเก่าที่เคยมีอำนาจทางเศรษฐกิจและทางการเมืองหมดอำนาจลง เกิดเป็นกลุ่มขุนนางใหม่ที่เป็นรากฐานของระบบราชการในปัจจุบัน ระบบขุนนางใหม่ที่ว่านี้ระดับบนคือเจ้านายในราชวงศ์ ส่วนระดับล่างได้เปิดโอกาสให้คนธรรมดาเข้ามาทำงานและได้เข้าไปสู่สถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้น คนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่ได้รับการศึกษาและเมื่อสำเร็จการศึกษาก็ถูกดึงเข้าสู่ระบบราชการสมัยใหม่ที่กำลังขยายตัวและต้องการกำลังคน ระบบราชการมีการปูนบำเหน็จรางวัล เงินเดือน ขศลาบรรดาศักดิ์ และสิทธิพิเศษต่างๆ ให้กับข้าราชการเพื่อชักจูงให้เข้ารับการศึกษาแบบใหม่ ในที่สุดสถาบันข้าราชการจึงกลายเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลทางการเมืองสูงมาก เพราะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความทันสมัยและผูกพันกับผลประโยชน์มากมาย (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2538: 126-127 และ สุจิต บุญบงการ, 2538: 38-39)

ข้อสังเกต คือ แม้ระบบกินเมืองจะถูกยกเลิก แต่ระบบศักดินาและระบบอำมาตยาธิปไตย (bureaucratic polity) ยังคงมีอิทธิพลอยู่มากเพราะข้าราชการยังคงบริหารบ้านเมืองภายใต้การนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ และกลายเป็นเครื่องมือในการรวบอำนาจเข้าสู่สถาบันกษัตริย์ สำนักของข้าราชการในการปฏิบัติหน้าที่ จึงตั้งอยู่บนสำนึกของชนชั้นขุนนางที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้มาปกครองบ้านเมืองตามจารีตที่มีมาแต่เดิม เมื่อข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ในระบบราชการมานานได้ไต่เต้าขึ้นไปสู่ตำแหน่งสำคัญในหน่วยงาน จึงเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีอิทธิพลและได้รับความเชื่อถือ และกลายเป็นผู้บริหารประเทศ

การปฏิรูปการศึกษา รัชกาลที่ห้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อให้พระราชวงศ์และข้าราชการที่รับราชการที่กรมมหาดเล็กส่งบุตรหลานเข้าเรียน และให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้น สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้มีการตั้งสถาบันการศึกษาที่สามารถเทียบเท่ากับระดับอุดมศึกษา ได้แก่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ของกระทรวงธรรมการเปิดสอนสมัยแรก พ.ศ. 2435 โรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนปกครองของกระทรวงมหาดไทย จัดตั้งขึ้นตามความต้องการข้าราชการพลเรือนเมื่อพ.ศ. 2442 โรงเรียนมหาดเล็ก โรงเรียนแผนที่ และโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม สำหรับการศึกษาดังประเทศ มีการส่งนักศึกษาไปศึกษาต่างประเทศมากขึ้นแทบทุกสาขา โดยรัชกาลที่ห้าทรงส่งพระราชโอรสทุก

พระองค์ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ฉะนั้นในตอนแรกบุคคลที่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศ จึงเป็นเจ้านายและลูกของขุนนางชั้นสูงเท่านั้นและต่อมาก็ได้ขยายไปถึงลูกหลานคนธรรมดา

ทุนทางสังคม การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนชนชั้นสูงและชนชั้นนำด้วยกัน โดยเฉพาะกับพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่ขุนนางให้ความสำคัญ เห็นได้จากการส่งลูกสาวเข้าไปอยู่ในวัง การถวายตัวบุตรสาวเข้าไปเป็นเจ้าจอม ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ เป็นการยกฐานะของตระกูล รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และระสนิยมแบบชนชั้นสูงหรือที่เรียกว่าแบบชาววัง ตัวอย่างเช่นตระกูลไกรฤกษ์ใช้การถวายบุตรเป็นหนึ่งในยุทธวิธีสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ อันเป็นการแสดงความจงรักภักดีและการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติไปในคราวเดียวกัน ซึ่งคือเจ้าจอมยี่สุ่นในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เจ้าจอมอรุณและเจ้าจอมวันในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การสร้างทุนทางสังคมนี้อาจรวมไปถึงการที่ขุนนางได้ถวายตัวบุตรชายเพื่อรับราชการหรือเป็นมหาดเล็กตามรอบบิดาและบรรพบุรุษ และการถวายตัวบุตรสาวเป็นข้ารับใช้ภายในวังดังที่เรียกกันว่ารับราชการฝ่ายใน ทั้งสองวิธีหลังนี้ก็ถูกนำมาใช้สร้างทุนทางสังคมมากเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะกับขุนนางที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานไม่ใหญ่โตนัก

ทุนสัญลักษณ์ อันได้แก่ สิทธิ ประโยชน์ อำนาจ และยศถาบรรดาศักดิ์ที่ขุนนางได้รับจากระบบศักดินาและระบบไพร่ อันนำไปสู่การสะสมทุนเศรษฐกิจและทุนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นเงิน แรงงานไพร่พล อำนาจ บารมีจากการเป็นมูลนายที่มีไพร่ในความดูแล เครือข่ายความสัมพันธ์ในฐานะของขุนนางกับบุคคลอื่นที่มีทุนเศรษฐกิจและหรือทุนสัญลักษณ์ใกล้เคียงกันหรือในฐานะของผู้ให้การอุปถัมภ์ ทุนเหล่านี้ทำให้ขุนนางบางคนบางตระกูล โดยเฉพาะขุนนางที่เป็นข้าราชการมาหลายชั่วอายุคน กลายเป็นขุนนางที่มีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างมากและบางตระกูล เช่น ตระกูลบุนนาค ที่ปรากฏว่าเสนาบดีคนสำคัญหลายคนในสมัยรัตนโกสินทร์มาจากตระกูลบุนนาค และการสืบต่อตำแหน่งที่สำคัญภายในตระกูล ก็เป็นโอกาสที่ดียิ่งที่ทำให้ตระกูลบุนนาคมีโอกาสสะสมทั้งทุนเศรษฐกิจและทุนทางสังคมได้มากกว่าขุนนางตระกูลอื่น ดังปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่สามตระกูลบุนนาคมีฐานะมั่งคั่งเป็นปึกแผ่นถึงขั้นมหาเศรษฐีอันดับสองรองมาจากรัฐบาล (ปิยนาดบุนนาค, 2523: 33) และในทางปฏิบัติ อำนาจที่ตระกูลบุนนาคมีถือได้ว่ามีมากกว่าพระมหากษัตริย์กษัตริย์ จนทำให้เมื่อรัชกาลที่ห้าขึ้นครองราชย์จำต้องปฏิรูปบ้านเมืองเพื่อดึงอำนาจจากขุนนาง โดยเฉพาะตระกูลบุนนาคกลับมา นอกจากนี้การเป็นขุนนาง โดยเฉพาะหากเป็นขุนนางที่ใกล้ชิดเจ้านายเชื้อพระวงศ์อาจด้วยตำแหน่งหน้าที่หรือด้วยการสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะอื่นๆ จะเกิดการรับรู้ในแบบแผนการดำเนินชีวิต ค่านิยมและระสนิยมต่างๆ แบบของเจ้า/ของนาย รวมถึงการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเรียนรู้ในวิทยาการต่างๆ จากตะวันตก การเรียนภาษาอังกฤษ หรือแม้แต่การไปศึกษาต่อต่างประเทศที่บ่งบอกถึงการมีทุนวัฒนธรรม ขุนนางจะซึมซับเอาสิ่งเหล่านั้นเข้ามาในวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง จนทำให้ขุนนางที่มีทุนจำนวนมากทั้งชนิดและปริมาณ

อย่างเช่น ตระกูลขุนนาง ในยุคสมัยนั้น จึงกลายเป็นชนชั้นสูงไปโดยปริยาย

3.1.3. กลุ่มพ่อค้านายทุนจีน/ขุนนางชาวจีน ระบบไพร่ซึ่งกำหนดให้ชายอายุตั้งแต่ 20-60 ปี ต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนายและทำงานรับใช้มูลนาย ต้องขาดอิสระในการประกอบอาชีพอันจะนำไปสู่การสะสมทุน ในขณะที่คนจีนรวมทั้งคนต่างชาติอื่นๆ กลับเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์เพราะไม่ต้องอยู่ภายใต้ระบบไพร่ ทำให้สามารถใช้ประโยชน์สร้างโอกาสต่างๆ ให้กับคนได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจที่คนจีนสามารถทำการค้าได้ทั้งในและต่างประเทศ ดังปรากฏว่าในสมัยอยุธยาตอนต้น กษัตริย์อัสสัมพ่อค้าชาวจีนและอินเดียดำเนินการค้าการค้าให้ โดยพ่อค้าจะคุมเรือสำเภาในนามของกษัตริย์อยุธยาและกษัตริย์ก็อนุญาตให้พ่อค้ามีสิทธิทำการค้าขายส่วนตัวได้ พ่อค้าในช่วงเวลานี้มิใช่ข้าราชการของกษัตริย์โดยตรงแต่มีประสบการณ์ และกษัตริย์ก็ให้ผลตอบแทนในรูปของความคุ้มครองการค้าส่วนตัวซึ่งพ่อค้าจะได้รับผลตอบแทนค่อนข้างสูง เพราะได้อภิสิทธิ์ในฐานะส่วนหนึ่งของคณะราชทูตจากอยุธยา ในสมัยอยุธยาตอนกลางกษัตริย์ได้เปลี่ยนบทบาทพระคลังสินค้าจากการเก็บผลผลิตจากแรงงานไพร่ช่วยมาเป็นการผูกขาดการค้าขายของรัฐ คือควบคุมการค้าทั้งขาเข้าและขาออก และทำการค้ากับพ่อค้าชาวต่างประเทศและกับรัฐต่างๆ ในฐานะอำนาจผูกขาดที่ชอบด้วยกฎหมายแห่งเดียวของอยุธยา ทำให้พ่อค้าชาวจีนต้องมีความสัมพันธ์ที่แน่นอนกับระบบราชการหรือพระคลังสินค้า ในช่วงเวลาดังกล่าวมีพ่อค้าอยู่ 3 ประเภท คือ เจ้านายและขุนนางในฐานะพ่อค้า พ่อค้าชาวจีนในฐานะนายหน้าที่ทำธุรกิจให้กับคนในระบบราชการ และพ่อค้าชาวจีนผู้พึ่งพิงระบบราชการเพื่อความสำเร็จในการทำการค้า (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526: 20-29)

ในสมัยรัชกาลที่สาม การค้าสำเภาเริ่มเจริญมากขึ้น พ่อค้าชาวจีนได้กลายเป็นกลุ่มพ่อค้าเอกชนที่มีบทบาทและสามารถสะสมความมั่งคั่งได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการไปมีบทบาทในการประมูลและจัดเก็บภาษีให้กับทางการไทย ผู้ที่ประมูลจำนวนเงินสูงสุดให้กับทางการไทยจะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าภาษีนายอากร มีฐานะเป็นข้าราชการประเภทหนึ่ง ได้รับการประกาศแต่งตั้งและได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และราชทินนาม ถือศักดินา 400 ไร่ มีอำนาจและอภิสิทธิ์ต่างๆ มากมาย เช่น มีสิทธิ์ตั้งทนายว่าความแทนตนในโรงศาลได้ มีอำนาจเต็มที่ในการเรียกเก็บภาษีในเขตประมูลของตน มีสิทธิ์ผูกขาดในการซื้อขายสินค้าบางอย่างในเขตประมูลของตน มีสิทธิในการจับกุมผู้ประพฤติผิดหรือลักลอบทำผิดกฎหมายในเขตของตน เจ้าภาษีนายอากรและคนในความคุ้มครองได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ต่างๆ ของรัฐทำให้เจ้าภาษีนายอากรสามารถสร้างอิทธิพลและสั่งสมบารมีให้กับตนเองและบริวารได้ ทำให้เจ้าภาษีนายอากรซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีนกลายเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ และสามารถเข้าไปใกล้ชิดกับเจ้านายและขุนนางผู้มีอำนาจทางการเมืองในลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ภายใต้ระบบศักดินาที่ปรากฏความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ คนจีนจะฝากตัวกับเจ้านายไทยที่มีอำนาจและอิทธิพลเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า

เจ้านายไทยก็จะเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์คนจีนเพราะพ่อค้าจีนสามารถให้ประโยชน์ตอบแทนได้มากกว่าไพร่คนไทย จากตำแหน่งนายอากรซึ่งมีตำแหน่งเป็นขุนและหมื่น ชาวจีนหลายคนจึงสามารถไต่เต้าขึ้นไปเป็นเจ้าเมืองซึ่งเป็นตำแหน่งที่สามารถสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเอง เพราะเป็นตำแหน่งที่รับผิดชอบกิจการบ้านเมืองและรับผูกขาดภาษี เรียกว่า การเหมาเมือง เจ้าเมืองจึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการควบคุมกิจการค้าและธุรกิจแทบทุกประเภท (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัลย์, 2538: 692-693 และสังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526: 33)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริงพ.ศ. 2398 ได้เกิดการค้าเสรี การติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตก ส่งผลให้ธุรกิจการผลิตเพื่อการส่งออก การลงทุน และอุตสาหกรรมขยายตัวออกไปมากขึ้น บรรยากาศทางเศรษฐกิจนี้เหมาะกับกลุ่มที่มีการสะสมทุนมาก่อนคือเจ้านายในฐานะนายทุนขุนนางและเจ้าภาษีนายอากร ในฐานะนายทุนขุนนางจีน โดยทั้งสองฝ่ายจะร่วมมือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับขุนนางและเจ้านายก็เปลี่ยนรูปแบบไปเป็นความร่วมมือระหว่างเจ้าภาษีนายอากรกับรัฐ โดยที่เจ้าภาษีนายอากรมุ่งแสวงหาความร่ำรวยจากการเป็นผู้ประมูลจัดเก็บภาษี และรัฐก็มุ่งหารายได้ชดเชยจากการเสียรายได้ไปหลังการทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบ เจ้าภาษีนายอากรจึงกลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจและเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการเมืองโดยการเป็นฐานทางการเงินให้กับเจ้านายและขุนนางบางกลุ่ม

ในกิจการการผลิตโดยเฉพาะการค้าข้าวที่เป็นสินค้าที่ตลาดต้องการมาก พ่อค้าคนจีนได้รับความช่วยเหลือด้านลงทุนเพื่อการขยายการลงทุนเรื่องโรงสีข้าวจากเจ้านายและขุนนางไทย สำหรับกิจการไม้สัก เจ้านายและขุนนางยังคงให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองการค้าของพ่อค้านายทุนจีน โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าภาษีนายอากร เช่น นายอากรเต็ง ต้นตระกูลโสภโณคร รู้จักกับเจ้าทางเชียงใหม่จึงได้รับสัมปทานไม้สัก เมื่อสามารถผูกสัมพันธ์กับข้าหลวงจากกรุงเทพฯ ประจำเชียงใหม่ได้ ก็สามารถผูกขาดการค้าตั้งแต่เชียงใหม่ถึงปากน้ำโพ ต่อมาได้ถวายเป็นมรดกเล็กของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทย ได้ตั้งห้างกิมเซ่งหลีซึ่งเป็นบริษัทที่ใหญ่ที่สุดสมัยรัชกาลที่ 5 มีโรงสี โรงเลื่อย อู่เรือ กิจการเดินเรือเมล์ กิจการในช่องกงและซัวเถา และที่ดินอีกมากในทางภาคเหนือ (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2536: 69-72)

เมื่อเศรษฐกิจขยายตัวมากขึ้นโดยเฉพาะการค้าข้าว ได้ทำให้เกิดนายทุนจีนกลุ่มใหม่ขึ้น 3 กลุ่มใหญ่ๆ (พรณี บัวเล็ก, 2545: 113-114, 141-176)

กลุ่มแรกคือ กลุ่มนายทุนหรือนักธุรกิจอิสระ ดำเนินธุรกิจต่างๆ โดยไม่ได้เข้าไปเป็นเจ้าภาษีนายอากร เช่น ตระกูลหวังหลี ตระกูลบุญสุข

กลุ่มที่สองคือ กลุ่มนายทุนนายหน้าและนายทุนคอมปราโดร² ด้วยการเป็นตัวกลางทางการค้าระหว่างชาวนาชาวไร่กับบริษัทต่างชาติของชาวตะวันตก ระหว่างพ่อค้าในเมืองกับโรงสี หรือระหว่างพ่อค้าในเมืองกับพ่อค้าข้าวในต่างจังหวัด พ่อค่านายทุนจีนกลุ่มนี้มักมีธุรกิจอย่างอื่นของตัวเองหรือของครอบครัวอยู่ด้วย จึงทำให้สามารถสะสมทุน ขยายการลงทุน และเข้าควบคุมกิจการการค้าสำคัญๆ ได้มากขึ้น เช่นการเป็นนายหน้าค้าประกันให้กับพ่อค้าชาวจีนที่ต้องการกู้เงินจากธนาคารที่เรียกว่าคอมปราโดรเบงก์ ทำให้พ่อค่านายทุนจีนได้ร่วมกันจัดตั้งธนาคารของตนเองขึ้นในเวลาต่อมา ข้อสังเกตคือนายทุนในกลุ่มนี้จะต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาและมีความสามารถทางด้านภาษาเป็นอย่างดี เป็นผู้ที่กว้างขวาง เพราะสองสิ่งนี้จะเป็ปัจจัยสำคัญที่ทำให้อาชีพนายหน้าประสบความสำเร็จ และจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อบุตรหลานของเขาในอนาคต ตัวอย่างนายหน้าที่ประสบความสำเร็จ คือ นายเชียงเคงหลิน สิบญูเรื่อง

กลุ่มที่สามคือ พ่อค่านายทุนในชนบท การส่งออกข้าวไปต่างประเทศยังทำให้เกิดพ่อค่านายทุนในชนบท โดยเป็นหนึ่งในกลไกการจัดหาข้าวเพื่อส่งออก พ่อค่านายทุนจีนกลุ่มนี้เริ่มจากการเป็นคนกลางระหว่างชาวนากับพ่อค้าข้าวในกรุงเทพฯ ต่อมาได้พัฒนาบทบาทเป็นนายทุนโดยบางคนเป็นทั้งเจ้าของโรงสีและพ่อค้าคนกลาง บางคนเป็นทั้งเจ้าของโรงสีและพ่อค้าซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา และบางคนก็ยังเป็นนายหน้าให้ชาวนากู้เงินร่วมด้วย ในสมัยรัชกาลที่ห้าโรงสีในชนบทเพิ่มจำนวนขึ้นมาก และโรงสีในกรุงเทพฯเริ่มลดบทบาทและจำนวนลง ความเป็นนายทุนชนบทของพ่อค้าคนกลาง ซึ่งมีทรัพย์สิน และเครือข่ายกว้างขวางนำไปสู่การเป็นผู้มีอำนาจและอิทธิพลในท้องถิ่น หลวงสิทธิเทพการเป็นนักธุรกิจนายทุนท้องถิ่นผู้พยายามสร้างความสัมพันธ์กับราชสำนักจนได้รับตำแหน่งราชการ อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตำแหน่งและสถานภาพทางสังคมที่ได้จากการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ที่แม้แต่นายทุนชนบทก็ยังให้ได้มา (ดูเพิ่มเติมในพรณี บัวเล็ก, 2545: 183-186)

กล่าวสำหรับเจ้าภีณายอากร การปฏิรูปครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ห้าในด้านการศึกษาและระบบราชการทำให้ข้าราชการกลายเป็นชนชั้นนำกลุ่มใหม่ที่มีบทบาทและอำนาจสูง การเลิกระบบไพร่ทาสที่แม้จะยังไม่ได้ผลสำเร็จเต็มที่ในช่วงแรก แต่ก็ทำให้คนไทยเริ่มมีโอกาสสะสมทุน ด้านการคลังในสมัยรัชกาลที่ห้าที่ให้รัฐเป็นผู้จัดเก็บภาษีอากรโดยตรงแทนระบบเจ้าภีณายอากร และในรัชกาลที่หกที่ประกาศยกเลิกภาษีที่เก็บโดยเอกชนคือ ฝิ่น สุรา บ่อนเบี้ย และหวย ส่งผลให้กลุ่มนายทุนจีนที่เป็นเจ้าภีณายอากรที่อิงกับเจ้านายเชื้อพระวงศ์และสร้างสายสัมพันธ์ทั้งส่วนตัวและการค้าภายใต้ระบบอุปถัมภ์ถูกลดบทบาทลง บางคนไม่สามารถปรับตัวได้กับระบบการค้าเสรีเพราะเคยชินกับระบบเดิม บางคนต้องเปลี่ยนไปทำธุรกิจการค้าอื่น เช่น การนำเข้าส่งออกสินค้า เซ้าทำ

² คอมปราโดร คือ นายหน้าที่ถูกว่าจ้างโดยสัญญากับบริษัทตะวันตก ฐานะเป็นพนักงานที่ได้เงินเดือนและจะได้รับค่านายหน้าเมื่องานสำเร็จ ในขณะที่นายหน้าจะได้รับเงินและค่านายหน้าเท่านั้น

กิจการขุดคลองและกิจการ โรงสีข้าวจากนายทุนขุนนางแต่ก็ปรากฏในภายหลังว่าไม่ค่อยประสบความสำเร็จนัก สำหรับนายทุนจีนบางคนที่สร้างกิจการค้าไวบุตรหลานก็ไม่สืบทอดต่อ เพราะหันไปรับราชการหรือถวายตัวเป็นมหาดเล็กหรือข้าหลวงรับใช้แทน หรือหากเป็นหญิงก็ถวายตัวเป็นเจ้าจอมหรือสนม ความเปลี่ยนแปลงในคนรุ่นต่อมาทำให้คนกลุ่มนี้กลายเป็นคนชั้นสูงไปโดยปริยาย เพราะกลายเป็นคนที่มีอำนาจ มีบรรดาศักดิ์จากระบบราชการ และมีสายสัมพันธ์แบบเครือญาติกับสถาบันกษัตริย์

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ธุรกิจค้าข้าวยังคงมีความสำคัญอยู่ พ่อค้าชาวจีนที่ประสบความสำเร็จในการเป็นนายหน้า เช่น นายเทียน ทวีสิน นอกจากธุรกิจค้าข้าว การขยายตัวทางการค้ากับต่างประเทศทำให้พ่อค้าชาวจีนหันไปลงทุนในธุรกิจอื่นๆ เช่น ในธุรกิจบริการอื่นๆ เช่น ธุรกิจภาพยนตร์โดยนายของอ้วน สีบุญเรือง กิจการรถเมล์ขาวโดยนายเลิศ เศรษฐบุตร หรือลงทุนในธุรกิจการผลิตไม่ว่าจะเป็นสิ่งทอ เครื่องหนัง บุหรี่ ปูนซีเมนต์ หรือแม้แต่เครื่องคั้นแอกลอสต์ กล่าวสำหรับธุรกิจอุตสาหกรรม เช่น บริษัทบุญรอด บริวเวอรี่ จำกัด บริษัทผู้ผลิตเบียร์แต่ผู้เดียวในประเทศไทยในเวลานั้น ก่อตั้งขึ้นโดยนายทุนขุนนาง คือ พระยาภิรมย์ภักดี ซึ่งมีความใกล้ชิดและคุ้นเคยอย่างมากกับรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 รวมถึงเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ในการดำเนินการของบริษัท บางครั้งรัชกาลที่ 7 ทรงหามาตรการช่วยเหลือบริษัททางด้านภาษีด้วยการลดหย่อนภาษี เพราะทรงเห็นว่าหากมีการผลิตเบียร์จำหน่ายก็จะเป็นอุตสาหกรรมที่ป้องกันเงินไว้ในประเทศได้ส่วนหนึ่ง หรือเมื่อครั้งที่บริษัทประสบปัญหาขาดแคลนเงินทุน รัชกาลที่ 7 ก็ทรงอุปถัมภ์ไว้ โดยทรงให้กู้เงินจากกรมพระคลังข้างที่ได้ตามจำนวนเงินที่ต้องการ (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526: 50-54) และลงทุนในกิจการธนาคารและประกันภัย เห็นได้ชัดเจนจากการดำเนินการของตระกูลหวังหลี ที่ไม่เพียงทำธุรกิจค้าข้าว โรงสี เติบเร็ว แต่ยังหันมาตั้งธนาคาร คือ ธนาคารหวังหลี และบริษัทประกันภัย คือ บริษัทหลวงหลีประกันภัย (พรณี บัวเล็ก, 2545: 137-138)

นายทุนจีนตั้งแต่อยุธยาเรื่อยมาจนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่เพียงแต่สามารถสะสมทุนเศรษฐกิจได้เท่านั้น แต่ยังเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับขุนนางและกษัตริย์เพื่อประโยชน์ทางการค้า อีกทั้งการที่พ่อค้าชาวจีนเข้าไปมีบทบาทในการประมวลการจัดเก็บภาษีอากรต่างๆ อันจะนำไปสู่การเป็นข้าราชการ การมีตำแหน่งและบรรดาศักดิ์ ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พ่อค้าชาวจีนมีทุนทางสังคมอันจะนำไปสู่การมีทุนสัญลักษณ์และทุนวัฒนธรรม ที่ทำให้กลายเป็นชนชั้นนำได้อย่างไรก็ตามความเคยชินในอภิสิทธิ์และระบบอุปถัมภ์ทำให้พ่อค้านายทุนจีนที่ไม่สามารถปรับตัวก้าวข้ามอุปสรรคอันเกิดจากการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ห้าและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้ต้องเลิกกิจการไป แต่กลุ่มพ่อค้านายทุนอิสระที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับระบบศักดินามากเท่ากลุ่มนายทุนเจ้าภาษีนาอากรที่มีบรรดาศักดิ์ และนายทุนจีนในชนบทที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศ กลับเป็นกลุ่มที่ค่อยๆ พัฒนาตนเองจนเป็นกลุ่มนายทุนที่มีความสำคัญในปัจจุบัน

การปรับตัวของกลุ่มพ่อค้าหรือขุนนางชาวจีนเพื่อให้อยู่ในโครงสร้างสังคมไทยเวลานั้น อันประกอบด้วยระบบไพร่ ระบบศักดินา และระบบอุปถัมภ์ มีความสำคัญมาก ความสำเร็จในการปรับตัว คุณลักษณะเฉพาะตัวที่มีความขยันและอดทน บวกกับเงื่อนไขบางอย่างทางสังคมที่เอื้อประโยชน์ ทำให้คนจีนสามารถสร้างตัวจากเสื่อผืนหมอนใบกลายเป็นชนชั้นนำที่มีทั้งทุนเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม พ่อค้าหรือขุนนางชาวจีนมีฐานะเป็นนายทุนไทยที่มีทุนเศรษฐกิจจำนวนมาก เห็นได้จากการเป็นเจ้าของนาयर อกร เจ้าเมืองจากระบบกินเมือง นายทุนธนาคารพาณิชย์ นายทุนอุตสาหกรรม นายทุนธุรกิจอื่นๆ เช่น ธุรกิจโรงสี อู่เรือ เดินเรือเมล์ เดินเรือระหว่างประเทศ ทุนทางสังคมเห็นได้จากการได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหมื่นหรือพระยาจากการเป็นเจ้าของนาयर อกร การเป็นเจ้าของ การรับราชการ เช่น ในกรมท่าซ้าย ที่ผู้จะรับตำแหน่งนี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนเชื้อสายจีนในประเทศไทย ซึ่งหมายถึงการมีอำนาจอิทธิพลที่เหนือกว่าคนจีนด้วยกัน พร้อมกันนั้นก็ได้รับการยอมรับจากขุนนางข้าราชการให้มาดำรงตำแหน่งนี้อันจะนำไปสู่การมีอำนาจบางอย่างตามกฎหมายด้วย ทุนทางสังคมยังเห็นได้จากการสร้างความสัมพันธ์ด้วยการทำธุรกิจการค้าร่วมกันกับกษัตริย์ เจ้านายเชื้อพระวงศ์และขุนนาง *การสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ภายใต้ระบบ* เช่น การถวายตัวเป็นข้าหลวง เป็นมหาดเล็กเข้าไปรับใช้เจ้านายในวัง เพื่อให้สามารถประมูลการผูกขาดภาษีและขอความช่วยเหลือจากเจ้านายหรือขุนนางได้ ตัวอย่างเช่น พระยาโชฎีก (ราชเศรษฐี) ได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระบรมราชินีในรัชกาลที่สี่ จากนั้นได้รับตำแหน่งเป็นหลวงภาษีวิเศษ เจ้าภาษีนาयर อกรในกรมท่าซ้าย และได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดตามตำแหน่ง ส่วนภรรยาคือ นางสุนได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงในพระองค์เจ้าหญิงละม่อม (พระอัยยิกาของรัชกาลที่ 5) การที่เงินเถียนและภรรยาถวายตัวเป็นข้าหลวงในเจ้านายฝ่ายในที่ใกล้ชิดกับสถาบันกษัตริย์ ทำให้เขาได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ห้าที่เงินเถียนได้รับการแต่งตั้งเป็นองคมนตรีที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในพระองค์(เงินเถียน) (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2536) *การสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับราชวงศ์หรือขุนนางด้วยการแต่งงาน* เช่น การถวายบุตรสาวเข้าไปเป็นเจ้าจอมหม่อมห้าม และเมื่อบุตรสาวของตนมีพระเจ้าลูกเธอหรือพระเจ้าลูกยาเธอ คนจีนผู้ถวายบุตรสาวเข้าไปนั้นก็จะได้กลายเป็นขรรค์ดา(ตา) และกลายเป็นตระกูลที่ทั้งมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ และกลายเป็นญาติของเชื้อพระวงศ์ไปด้วย เช่น หลานสาวของขุนพัฒนาหรือเจ้าสัวหอยสองคนได้ถวายตัวและได้เป็นสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยหนึ่งในนั้นคือ สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจีสนมเอกในรัชกาลที่ 6 และผลจากการที่หลานสาวเจ้าสัวหอยได้เป็นสนมเอก บุตรชายสองคนของเจ้าสัวหอยก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากรัชกาลที่หก(สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2536: 75-81)

สำหรับทุนวัฒนธรรม ที่เห็นได้ชัดที่สุดคือการศึกษา โดยคนจีนที่มีทุนเศรษฐกิจมากจะส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในโรงเรียน ซึ่งในช่วงแรกๆ จำนวนโรงเรียนก็มีน้อย ค่าเล่าเรียนแพง และรับจำนวนจำกัดจึงมีแต่บุตรหลานของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ต่อมาเมื่อการศึกษาขยายตัวมากขึ้น

โดยเฉพาะในช่วงรัชกาลที่เจ็ดเป็นต้นมาจึงมีการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเพื่อศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย นอกจากนี้การสร้างทุนวัฒนธรรมโดยเฉพาะทุนที่ดำรงอยู่ในตัวยังสามารถเกิดได้จากการถวายตัวเป็นข้ารับใช้เจ้านาย เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ค่านิยม และธรรมเนียมด้านต่างๆ สำหรับทุนวัฒนธรรมแบบเป็นวัตถุพ่อค้าชาวจีนก็สามารถสร้างขึ้นมาได้จากการมีแบบแผนชีวิตแบบเจ้าสัวคือ ใจบุญชอบช่วยคนจนสร้างโรงงาน สร้างวัด สร้างสะพาน เป็นต้น การสร้างและสั่งสมทุนวัฒนธรรมนำไปสู่การมีทุนสัญลักษณ์ ซึ่งช่วยให้คนจีนสามารถสร้างฐานที่มั่นคงแข็งแรงให้กับบุตรหลานและตระกูล เพื่อการก้าวขึ้นเป็นชนชั้นนำได้อย่างเทียบเท่าเทียมใกล้เคียงกับกลุ่มอื่นๆ ในอนาคต

3.1.4. *กลุ่มปัญญาชน* เป็นชนชั้นนำอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับชนชั้นนำสามกลุ่มข้างต้น แม้จะไม่ได้มีบทบาทด้วยการเข้าไปมีตำแหน่งทางการเมืองทางการเมืองและเศรษฐกิจก็ตาม ทั้งนี้เพราะคุณลักษณะและเป้าหมายของปัญญาชนมิใช่การมุ่งแสวงหาอำนาจทางการเมืองหรือความร่ำรวยทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็นบุคคลผู้มีความรู้มีความใส่ใจในความเป็นไปทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วรรณกรรมศิลปะ และวิทยาการด้านอื่นๆ และมีความมุ่งมั่นที่จะนำความรู้ที่ตนเองมีไปใช้ให้เกิดประโยชน์หรือไปใช้ในการแก้ปัญหาในทางใดทางหนึ่งเพื่อสังคมและประเทศชาติ

ปัญญาชนในสังคมไทยเริ่มก่อตัวขึ้นจากการศึกษาและวิทยาการสมัยใหม่ที่กลุ่มมิชชันนารีนำเข้ามาเผยแพร่ในสมัยรัชกาลที่สามและรัชกาลที่สี่ การตอบรับในความรู้และวิทยาการตะวันตกของกลุ่มชนชั้นนำในช่วงแรกคือสมัยรัชกาลที่สามแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกตอบรับความรู้วัฒนธรรมและวิทยาการตะวันตกด้วยความระมัดระวังแต่ก็ไม่ได้ปิดกั้น ผู้นำกลุ่มนี้คือรัชกาลที่สาม กลุ่มที่สองมีความตื่นตัวรับค่อนข้างมาก เช่น รัชกาลที่สี่เมื่อครั้งยังทรงผนวช ทรงศึกษาค้นคว้าในวิทยาการต่างๆ รวมทั้งภาษาอังกฤษ ภาษาลาติน ภาษามคธ ฯลฯ เป็นอย่างมาก ไม่ได้จำกัดแต่เรื่องของศาสนา ซึ่งทำให้เมื่อพระองค์ทรงครองราชย์ พระองค์จึงส่งเสริมให้พระโอรสของพระองค์ได้ศึกษาหาความรู้ทั้งวิทยาการและภาษาอังกฤษจากมิชชันนารี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์(เจ้าฟ้าจุฬามณี) เป็นเจ้านายไทยพระองค์แรกที่พูดภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว ทรงรับธรรมเนียมตะวันตกบางอย่างมาใช้ ทรงทดลองเสวยพระกระยาหารแบบตะวันตก โปรดให้มีการฝึกทหารและให้แต่งเครื่องแบบตามแบบยุโรป ที่วังของพระองค์มีสิ่งประดิษฐ์ที่ส่งมาจากประเทศทางตะวันตก ทรงเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ใช้บริการทางการแพทย์สมัยใหม่จากมิชชันนารี ทรงสนพระทัยในการต่อเรือโดยพระองค์และจมีน ไวยวรรณ (ช่วง บุนนาค) ได้พยายามต่อเรือสำเภาและเรือกลไฟแบบตะวันตกแบบฝรั่งจนสำเร็จ สำหรับกลุ่มขุนนางที่ตื่นตัวรับความรู้วิทยาการตะวันตก คือขุนนางตระกูลบุนนาคซึ่งดำรงตำแหน่งทางราชการเหนือกว่าขุนนางส่วนใหญ่ ที่ให้ความสนใจทั้งภาษาอังกฤษ การแพทย์สมัยใหม่และเทคโนโลยี เช่น เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) เป็นคนไทยคนแรกที่ส่ง

คนไทยคือ ฉุน ไปเรียนวิชาการเดินเรือที่ประเทศอังกฤษจนได้รับประกาศนียบัตร และบุตรชายคือ จมื่นไวยวรรณาด (ช่วง บุนนาค) สามารถพูดภาษาอังกฤษได้และสนใจในวิชาเลข เครื่องจักรกล และ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ จากยุโรป สามารถต่อเรือรบได้รวมทั้งยังสนับสนุนให้บุตรหลานในครอบครัว ได้เรียนภาษาอังกฤษ (วิไลเลขา ถาวรชนสาร. 2545: 33-35)

ในสมัยรัชกาลที่ห้า พระองค์ทรงปฏิรูปการศึกษาและทรงส่งพระโอรสทุกพระองค์ไปศึกษา ยังประเทศตะวันตก สำหรับเจ้านายเชื้อพระวงศ์และบุตรหลานขุนนางส่วนหนึ่งก็ได้ไปศึกษาต่างประเทศ ขณะเดียวกันก็มีการขยายการศึกษาในประเทศแต่ยังช่วงแรกยังจำกัดอยู่ในกลุ่มคนชั้นสูง ข้าราชการ คนจีนที่มีฐานะ และประชาชนทั่วไปที่เห็นความสำคัญของการศึกษา ผู้ที่สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่จะเข้ารับราชการ ในช่วงเวลานี้ข้าราชการจึงถือว่าเป็นปัญญาชน และกลุ่มคนแรกๆ ที่ถือได้ว่าเป็นปัญญาชน คือ คณะผู้กราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดินร.ศ.103 คณะบุคคลที่ถูกเรียกว่ากบฏร.ศ. 130 ซึ่งคือกลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก และต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศให้เป็นระบบรัฐสภา มีประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง กลุ่มปัญญาชนนักคิดนักเขียนก่อน 2475 ที่แสดงความคิดเห็นผ่านบทความ หนังสือพิมพ์ หรือหนังสือ เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่การเป็นประชาธิปไตย ตัวอย่างปัญญาชนในช่วงเวลานี้ที่ไม่ใช่เจ้านาย เช่น พระยาอนุমানราชธน เทียนวรรณ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น เมื่อการศึกษาโดยเฉพาะการไปศึกษาต่างประเทศ ขยายวงกว้างออกไปถึงบุตรหลานข้าราชการและประชาชนทั่วไป แนวคิดทางการเมืองการปกครองแบบตะวันตกก็ถูกรับรู้ในจำนวนคนที่มากขึ้น ปัญญาชนจึงได้แสดงบทบาทและความเข้มแข็งของตนด้วยการเป็นผู้ก่อการ 2475 และการปฏิวัติครั้งนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากผู้ได้รับการศึกษาและมีหัวก้าวหน้าในสมัยนั้น คือ ครู นิสิตนักศึกษา นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ทนายความ ฯลฯ

ในช่วงเวลานี้ “ปัญญาชน” จึงหมายความรวมทั้งข้าราชการทหารและพลเรือน เพราะคนที่ได้รับการศึกษาสูงและทำงานที่ใช้สมองส่วนใหญ่คือคนที่ทำงานในระบบราชการ ปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาและอยู่นอกระบบราชการ ได้แก่ นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ทนายความและผู้ประกอบอาชีพอิสระมีเป็นส่วนน้อยเท่านั้น ปัญญาชนในช่วงแรกนี้จึงเป็นกลุ่มคนที่มีพื้นฐานมาจากครอบครัววัดหบดี ข้าราชการ หรือเกษตรกรที่มีฐานะค่อนข้างดี เห็นความสำคัญของการศึกษาและส่งบุตรให้ได้รับการศึกษาสูงหรือค่อนข้างสูงได้ อย่างไรก็ตามปัญญาชนในช่วงแรกๆ ปรากฏปัญญาชนที่เป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ เช่น พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎหรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความรู้ด้านภาษาลาดิน ภาษามลฑ เจ้าฟ้าจุฑามณีหรือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์³ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ นอกจากนี้

³ พระองค์เจ้ารัชชนิแฉ่มจรัส กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงรู้ภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาขอมตั้งแต่อายุ 5 ขวบ ทรงนิพนธ์หนังสือต่างๆ มากมาย ทรงเป็นกวีเอกของกรุงรัตน โกสินทร์ โดยทรงใช้นามปากกา นมส.

ยังรวมไปถึงเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่เป็นพระ เช่น กรมพระวชิรญาณวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ชื่น นพวงศ์) เป็นต้น

เมื่อพิจารณาปัญญาชนไทย ทูตที่ปัญญาชนมีอย่างโดดเด่นและเด่นชัดที่สุด คือ ทูตวัฒนธรรม โดยเฉพาะการศึกษา การมีความรู้ด้านกฎหมาย และการมีความสามารถทางภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาขอม ฯลฯ ซึ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากการตอบรับและความใส่ใจในความรู้ ความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ ความชอบอ่านหนังสือและฟังข่าวสารบ้านเมือง การได้บวชเรียน ที่มีทำให้มีโอกาสได้ศึกษาทั้งพระธรรมวินัย ภาษาอังกฤษ และการเสวนากับนักปราชญ์ เช่น เทียนวรรณ วัฒนาโก (ช้อยนันต์ สมุทวานิช, 2517; 2523: 41-47) ปัญญาชนคนสำคัญ เรียนหนังสือไทย และหนังสือขอมกับพระที่วัดโพธิ์ เคยบวชที่วัดบวรนิเวศอยู่สี่พรรษา การบวชทำให้เขามีโอกาสรับเรียนทั้งพระธรรมวินัยและภาษาอังกฤษ ได้ศึกษาอยู่ท่ามกลางนักปราชญ์ในยุคนั้น เช่น สมเด็จ พระสังฆราช(สา) และรัชกาลที่ 4 สมัยที่ยังทรงผนวชและเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศ การแสดงออกซึ่งการแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ผ่านบทความ หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นการนำเสนอพร้อมๆ กับการแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อ่าน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเวลาต่อมา เทียนวรรณเป็นปัญญาชนมีผลงานที่วิเคราะห์และวิพากษ์การปกครองในสมัยรัชกาลที่ห้าและเรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น การออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อ"คูลวิภาคพจนกิจ" ที่หมายความว่า หนังสือพิมพ์นี้จะเสนอข่าวสารอย่างตรงไปตรงเหมือนกับตราขัง และได้พิมพ์หนังสือขึ้นชุดหนึ่งจำนวน 12 เล่มชื่อว่า "ศิริพจนภาค" เป็นการรวมงานวรรณกรรมที่เขาเขียนตั้งแต่เริ่มแรกไม่ว่าจะเป็นบทความวิจารณ์การเมือง การเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย ข้อเสนอโครงการ 34 ขอให้รัฐบาลปรับปรุงประเทศชาติ การเรียกร้องให้เลิกทาส โจมตีการทุจริตฉ้อฉลของข้าราชการและเสนอแนะให้มีการปราบปรามการฉ้อโกง โจมตีราษฎรที่ยังมีประเพณีและค่านิยมที่มีเมียหลายคน การคัดโกงและการพนัน การปลุกใจให้คนรักชาติ เสนอแนะให้มีการปฏิรูประบบยุติธรรม วิเคราะห์และวิพากษ์ข้าราชการและประชาชน นอกจากนี้การเสนอความคิดและวิพากษ์ในด้านการเมืองการปกครองที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตย และการใช้อำนาจอธิปไตยที่ปรากฏการทุจริต การฉ้อราษฎร์บังหลวง ยังปรากฏแนวคิดในด้านอื่นเช่น ด้านการต่างประเทศที่เสนอให้รัฐบาลไทยผูกมิตรกับประเทศจีน ญี่ปุ่น อังกฤษ และเยอรมัน เพื่อด้านทานจักรพรรดินิยมจากประเทศฝรั่งเศส ด้านการเศรษฐกิจที่เรียกร้องให้ยกเลิกบ่อนการพนัน เพราะเป็นสาเหตุให้พลเมืองโง่เขลา ถูกมอมเมา เกียจคร้าน และความชั่วร้ายอื่นๆ ที่ตามมา รวมทั้งเสนอให้เอาเงินหลวงออกให้ราษฎรกู้เพื่อเป็นทุนในการทำมาหากิน ส่งเสริมการตั้งโรงงานและการค้นคว้าที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และด้านการศึกษาที่เสนอให้รัฐจัดการศึกษาให้ไพร่และสตรีอย่างเท่าเทียมกับผู้ดีและบุรุษ การชักชวนให้ผู้มีเงินหันมาสร้างโรงเรียนแทนวัด ด้านโครงสร้าง

สังคมเขาเห็นว่าต้องปฏิรูประบบราชการเพื่อปราบการทุจริตฉ้อฉล การเล่นพรรคเล่นพวก และความไม่ยุติธรรม

ปัญญาชนจึงเป็นคนจากชนชั้นกลางหรือกลางล่างที่มีทุนเศรษฐกิจอยู่จำนวนหนึ่งที่เอื้อให้ได้รับการศึกษาที่ดี มีความสนใจในสิ่งรอบข้าง บวกกับทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในรูปของฮาบิตุสที่ทำให้ปัญญาชนคนนั้นแสดงออกซึ่งการตระหนักรู้ในการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่อยู่รอบตัวและส่งผลกระทบต่อส่วนรวมและประเทศชาติ และทุนทางสังคมซึ่งคือเครือข่ายความสัมพันธ์ที่บุคคลนั้นสร้างขึ้น เพื่อนำเสนอความรู้ความเข้าใจ การมองปัญหาในด้านต่างๆ ผ่านข้อเขียน บทความในหนังสือพิมพ์หรือหนังสือเพื่อเผยแพร่ให้บุคคลอื่นได้รับรู้และร่วมกันหาทางแก้ไข

สรุป บทบาทของสถาบันกษัตริย์ ขุนนาง และพ่อค้ายุทธจีนที่อิงแอบกับขุนนางและสถาบันกษัตริย์เริ่มประสบกับปัญหาในสมัยรัชกาลที่หก เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจ โดยพบว่าสัดส่วนค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ที่เป็นหนึ่งในสาเหตุวิกฤตการณ์การเงินในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้นสูงมาตั้งแต่รัชกาลที่ห้าและไม่ได้ลดลงในช่วงรัชกาลที่หก เมื่อประจวบกับปัญหาวิกฤตการณ์ข้าวที่ส่งออกได้น้อยลง ทำให้เก็บภาษีได้น้อยลงตามไปด้วย เมื่อกิจการกองพระคลังข้างที่ไม่สามารถจัดหารายได้ส่วนพระองค์ได้ รัชกาลที่หกจึงต้องมำก้าวกายในส่วนที่เป็นรายได้ของประเทศ เมื่อรายได้ของประเทศตกต่ำลง ก็จำเป็นต้องเริ่มคุลชำระราชการออก ในส่วนของกิจการการค้าของพ่อค้าขุนนางชาวจีนพบว่าต้องประสบกับปัญหาความทันสมัยของวิทยาการตะวันตก โดยเฉพาะการเดินทางที่เร็วของบริษัทยักษ์จากประเทศตะวันตกมีขนาดใหญ่กว่า สามารถบรรทุกได้มากกว่า เดินทางได้เร็วกว่า ในส่วนของกิจการการค้าเดิมก็เริ่มประสบปัญหาทั้งวิกฤตการณ์ข้าวหรือแม้แต่การผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรที่สร้างความรำรวยให้กับพ่อค้าขุนนางจีนอย่างมาก การจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ในรัชกาลที่ห้าเพื่อทำหน้าที่รวบรวมรายได้ของแผ่นดิน ควบคุมการประมูลและการชำระเงินของเจ้าภาษีนาอกร โดยไม่ผ่านขุนนาง และการยกเลิกระบบเจ้าภาษีนาอกรทั้งหมด เหล่านี้ได้ทำให้พ่อค้ายุทธจีนล้มลงเป็นจำนวนมาก บางกลุ่มบางตระกูลก็เปลี่ยนสถานภาพของตนเองด้วยการถวายเป็นมหาเถรรับใช้สถาบันกษัตริย์ วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นส่งผลต่อเนื่องไปในสมัยรัชกาลที่เจ็ด ส่งผลให้สถานะของสถาบันกษัตริย์ตกต่ำลงและตกต่ำลงอย่างที่สุดเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 (เนตรนภา ไวทย์เลิศศักดิ์, 2549)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาทุนกับการเป็นชนชั้นนำ พบว่า ชนชั้นนำไทยทั้งสี่กลุ่มในช่วงก่อนปี 2475 สามารถก้าวขึ้นมาเป็นชนชั้นนำได้ก็ด้วยทุนที่หลากหลายประกอบกันขึ้นมา การมีทุนเพียงอย่างเดียวอย่างเดียวนั้นมีเป็นจำนวนมาก เช่นทุนเศรษฐกิจ ก็ไม่สามารถทำให้บุคคลนั้นๆ ก้าวขึ้นมาเป็นชนชั้นนำได้ กล่าวคือ ชนชั้นนำแต่ละกลุ่มจะมีทั้งทุนที่มีร่วมกันและมีต่างกัน กล่าวคือสถาบันกษัตริย์ เจ้านายเชื้อพระวงศ์ และขุนนางจะมีทุนเศรษฐกิจอันได้แก่ทรัพย์สิน เงินทอง ที่ดิน

และแรงงานมากที่สุด ในขณะที่พ่อค้าขุนนางจีนจะมีทรัพย์สินทองจากการทำการค้า ไม่ได้มีที่ดิน และแรงงาน เพราะคนจีนคือคนที่อยู่นอกระบบไพร่ ในขณะที่ปัญญาชนจะเป็นกลุ่มที่มีทุน เศรษฐกิจน้อยที่สุด เพราะปัญญาชนคือ กลุ่มคนที่เกิดจากครอบครัวที่เคยเป็นไพร่มาก่อน จึงไม่มีโอกาสในการหาทุนเศรษฐกิจ แต่กลับเป็นกลุ่มคนที่ได้เห็นความเป็นไป ความแตกต่าง และความเหลื่อมล้ำของการเมืองและสังคม สำหรับทุนทางสังคม ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนชนชั้นเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน พบว่า สถาบันกษัตริย์ เจ้านายเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง และพ่อค้าขุนนางชาวจีน มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ด้วยการถวายตัวบุตรสาวเข้าเป็นเจ้าจอม พระสนม การถวายบุตรชายเข้าไปเป็นข้ารับใช้ มหาเล็กในกษัตริย์และเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ด้วยการแต่งงานกันในกลุ่มเดียวกันหรือระหว่างกันในราชตระกูล ตระกูลขุนนาง และตระกูลพ่อค้า ซึ่งเป็นการขยายตัวในแนวนอน และอีกวิธีการหนึ่งคือการทำการค้าทำธุรกิจร่วมกัน เพราะทั้งสามกลุ่มล้วนแล้วแต่มีทุนเศรษฐกิจในปริมาณมากทั้งสิ้น สำหรับปัญญาชน ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและความสำคัญในแง่ที่ต่างจากสามกลุ่มแรกที่มีมุ่งสร้างความสัมพันธ์ในระนาบเดียวกัน แต่ปัญญาชนเป็นความสัมพันธ์ในแนวเดียวที่ไม่สัมพันธ์กับกลุ่มใด เพราะปัญญาชนเป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องในเชิงเครือข่ายกับกลุ่มอื่นน้อย แต่คนทั่วไปได้รับรู้ในผลงาน ยอมรับทั้งผลงานและคุณค่าในตัวปัญญาชนเพื่อให้ก้าวขึ้นไปเป็นชนชั้นนำในสังคมได้

สำหรับทุนวัฒนธรรม เจ้านายเชื้อพระวงศ์คือกลุ่มที่มีทุนวัฒนธรรมประเภทแรกคือ ทุนที่ดำรงอยู่ในตัวบุคคลอันได้แก่ วิถีชีวิต รสนิยม กริยามารยาท อันเกิดจากการรับรู้ในชาติกำเนิด สถานภาพและตำแหน่งของตนในสังคมที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ การถูกเลี้ยงดูอบรมเพื่อให้ตระหนักในฐานะ ตำแหน่ง และภารกิจที่เกิดมาแล้วมีศ บรรดาศักดิ์ติดตัวมา สิ่งเหล่านี้ถูกรับรู้จากบุคคลในชนชั้นอื่นว่า “เจ้า” “...ชาววัง” “...ในวัง” ในขณะที่ขุนนางที่จะมีทุนนี้มากที่สุดคือขุนนางในตระกูลใหญ่ เช่นตระกูลขุนนาง แต่พ่อค้าชาวจีนและปัญญาชนจะมีทุนนี้อยู่น้อยที่สุด เพราะพ่อค้าชาวจีนคือชาวจีนอพยพที่ในรุ่นแรกๆ ที่มีทุนวัฒนธรรมเดิมของตนมาจากสังคมจีน จึงต้องการอาศัยการเรียนรู้ที่ต้องใช้เวลาและอาศัยการมีความสัมพันธ์กับคนกลุ่มแรกอันอาจนำไปสู่การเลียนแบบในวิถีปฏิบัติบางอย่าง ที่ได้ปรากฏในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าพ่อค้าขุนนางจีนบางตระกูลได้ค่อยๆ ซึมซับเอาทุนประเภทนี้เข้าไปบวกกับการเพิ่มทุนประเภทอื่นๆ จนลูกหลานในรุ่นต่อๆ มาได้กลายเป็นหนึ่งในสมาชิกชนชั้นสูงไทยปัจจุบัน สำหรับปัญญาชน ก่อนการปฏิรูปในรัชกาลที่ห้า คนกลุ่มนี้คือไพร่และทาสที่ไม่มีโอกาสในการสะสมทุนใดๆ แต่หากเมื่อปฏิรูปแล้วคนกลุ่มนี้จะมีทุนวัฒนธรรมเช่นเดียวกับเจ้านายอยู่บ้าง ก็อาจได้มาเนื่องจากเคยเป็นไพร่เป็นข้าหลวงรับใช้เจ้านายอยู่ในวังในตำแหน่ง และอาจซึมซับเอาวิถีชีวิต รสนิยม และค่านิยมบางอย่างติดมา และเลียนแบบพฤติกรรมและค่านิยมนั้น แต่ความเป็นไปได้ที่จะสำเร็จก็ยากกว่าพ่อค้าขุนนางชาวจีนเพราะเมื่อเขาพ้นจากสถานะไพร่หรือทาส การหาเลี้ยงชีพตัวเองให้ได้โดยไม่ต้องพึ่งมูลนายก็เป็นเรื่องยากที่เขาเหล่านั้นจะต้องปรับตัว

ทุนวัฒนธรรมประเภทที่สองคือการศึกษา กลุ่มที่มีโอกาสทางการศึกษามากที่สุดคือ เจ้านายเชื้อพระวงศ์ เพราะมีทุนเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน บวกกับการได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของการศึกษา การได้รู้ได้เห็นในวิทยาการความรู้จากต่างประเทศก่อนคนอื่น อันนำไปสู่การสร้าง ความแตกต่าง จึงมีผลให้คนกลุ่มนี้ลงทุนกับการศึกษาก่อนและมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังต่างประเทศจนถึงระดับอุดมศึกษา ในขณะที่ขุนนางผู้มีทุนเศรษฐกิจและตระหนักใน ความสำคัญของความรู้รองลงมา ก็อาจเริ่มจากการศึกษาในครอบครัว อาจจ้างครูให้มาสอนที่บ้าน และเข้าโรงเรียนที่มีอยู่ในเวลานั้น ซึ่งมีจำนวนน้อย ค่าเล่าเรียนแพง และจำกัดคนเรียน สำหรับพ่อค้าขุนนางชาวจีนและปัญญาชน อาจถือได้ว่ามีทุนนี้ใกล้เคียงกัน เพราะสำหรับชาวจีนการทำมาหากินมีความสำคัญมากกว่า แต่ด้วยทุนเศรษฐกิจที่มีมาก ก็จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียน ซึ่งทุนวัฒนธรรมนี้ก็จะเริ่มเห็นชัดและมีการสืบทอดในรุ่นที่สองและรุ่นที่สาม และจะเริ่มใกล้เคียงและ เท่ากับชนชั้นนำในสองกลุ่มแรกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และสำหรับปัญญาชนผู้มีความรู้เป็นทั้งทุนและเครื่องมือในการสร้างความเป็นชนชั้นนำ การศึกษาในระบบ ความพยายามในการศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆ รวมทั้งภาษา เป็นสิ่งที่ประกอบรวมกันเป็นทุนให้กับปัญญาชน แม้จะไม่ได้ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศก็ตาม

และสุดท้าย คือ ทุนวัฒนธรรมในรูปของวัตถุ เจ้านายเชื้อพระวงศ์น่าจะมีทุนประเภทนี้อยู่มากที่สุด และถูกรับรู้อย่างกว้างขวางมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นวัง ข้าวของเครื่องใช้ ตำราอาหาร ฯลฯ ในขณะที่ขุนนางมักจะสร้างวัดประจำตระกูล เช่นเดียวกับที่พ่อค้าชาวจีนก็สร้างทั้งวัดประจำตระกูล และศาลเจ้า ซึ่งอาจมีการเชิญเชื้อพระวงศ์ไปเปิดศาลเจ้า เพื่อเป็นสิริมงคล เพื่อยกฐานะของตระกูล และบางคนก็อาจสร้างแล้วยกให้กับหลวงซึ่งจะช่วยแสดงทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคมไปพร้อมๆ กัน และสำหรับปัญญาชน ทุนวัฒนธรรมถูกแสดงออกผ่านตัวหนังสือทั้งบทความ หนังสือ นิยาย วรรณกรรม ซึ่งเป็นวัตถุที่ง่ายต่อการเผยแพร่ สร้างความรู้ความเข้าใจ และเป็นวัตถุที่บ่งของถึงการมีทุนวัฒนธรรมในรูปของการศึกษาได้ดีที่สุด

ตาราง 3.1 แสดงทุนแต่ละประเภทของชนชั้นนำไทยกลุ่มต่างๆ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

ชนิดของทุน ชนชั้นนำ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนสัญลักษณ์	ทุนทางสังคม	ทุนวัฒนธรรม		
				อยู่ในตัวบุคคล	อยู่ในรูปสถาบัน	วัตถุ-สัญลักษณ์
เจ้านาย-เชื้อพระวงศ์	<ul style="list-style-type: none"> -ที่ดิน และแรงงาน (จากระบบไพร่และศักดินา) -ผลผลิตทางการเกษตร โดยไพร่ในที่ดิน -ส่วย -การลงทุนทำการค้า และการทำการค้าร่วม -การลงทุนในที่ดิน 	<ul style="list-style-type: none"> -ศักดินา -บรรดาศักดิ์ -ลูกหลานราชสกุล -ตำแหน่งในราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> - การแต่งงานกับกลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ด้วยกัน กับกลุ่มขุนนาง และกับกลุ่มชนชั้นปกครอง - การร่วมทำการค้าการลงทุน - จากการควบคุมไพร่ 	<ul style="list-style-type: none"> - วิถีชีวิตแบบชาววัง -แบบแผนการดำเนินชีวิตแบบของผู้ดี -รสนิยม เช่นการมีการใช้สิ่งของที่หายากและหรือประณีตต่างจากคนทั่วไป -ค่านิยม เช่น การตั้งชื่อคล้องจองกัน - ภาษา น้ำเสียง การใช้คำราชาศัพท์ -การแต่งกาย ด้วยผ้าเนื้อดี และการเลือกสี -ความคิด ทัศนคติแบบเจ้านาย แบบชนชั้นสูง - ศิลปะ ดนตรี การแสดง ที่มีรูปแบบและพิธีการที่เป็นพิธีรีตองและอ่อนช้อย 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาจากในวังและโรงเรียนเอกชน -การศึกษาภาษาอังกฤษ -การศึกษาพระธรรมวินัย และภาษาบาลีจากการบวชเรียน -การไปศึกษาต่างประเทศ และการสำเร็จการศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> -วังที่ประทับและการตกแต่ง - เครื่องอุปโภคบริโภคที่ใช้ เช่น เสื้อผ้า ถ้วยชามชุดเครื่องแต่งกาย อาหารชาววัง -ของสะสม เช่น ตลับงา -เครื่องราชอิสริยาภรณ์ของฝ่ายใน (ชั้นจุลจอมเกล้า)

ชนิดของทุน ชนชั้นนำ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนสัญลักษณ์	ทุนทางสังคม	ทุนวัฒนธรรม		
				อยู่ในตัวบุคคล	อยู่ในรูปสถาบัน	วัตถุ-สัญลักษณ์
ขุนนาง	<ul style="list-style-type: none"> -ที่ดิน และแรงงาน (จากระบบไพร่และศักดินา) -ผลผลิตทางการเกษตร โดยไพร่ในที่ดิน -ส่วย -การลงทุนทำการค้า และการทำการค้าร่วม -การลงทุนในที่ดิน 	<ul style="list-style-type: none"> -บรรดาศักดิ์ -ศักดินา -ตำแหน่งในราชการ -การเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ -การเป็นขรรค์ดา 	<ul style="list-style-type: none"> - การแต่งงานกับกลุ่มขุนนางด้วยกัน -การถวายตัวบุตรสาวเป็นเจ้าจอมหม่อมห้าม - การร่วมทำการค้าการลงทุนกับเชื้อพระวงศ์และพ่อค้าชาวจีน - การควบคุมไพร่ -การมีตำแหน่ง-บรรดาศักดิ์ 	<ul style="list-style-type: none"> -แบบแผนการดำเนินชีวิต -ความคิด ทักษะคติ -ความพยายามเลียนแบบรสนิยม และวิถีชีวิตแบบเจ้านายเชื้อพระวงศ์ -การแต่งกายแบบฝรั่ง 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาหาความรู้จากบุคคลในครอบครัว -จากตำรา จากวัด -การจ้างครูไทยและต่างประเทศมาสอน -การเข้าเรียนในโรงเรียนทั้งในไทยและต่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> -การสร้างวัดประจำตระกูล
พ่อค้าขุนนางชาวจีน	<ul style="list-style-type: none"> -การค้าสำเภา -การเป็นเจ้าของนายอากร -การเป็นเจ้าของในระบบกินเมือง -การมีกิจการ ห้างร้านบริษัท -การทำการค้าร่วมกับเจ้านายและขุนนาง 	<ul style="list-style-type: none"> -การเป็นผู้นำชาวจีน -บรรดาศักดิ์ -การถวายตัวบุตรสาวเป็นเจ้าจอมหม่อมห้าม --ขรรค์ดา 	<ul style="list-style-type: none"> -- การแต่งงานกับพ่อค้าชาวจีนด้วยกัน -การถวายตัวบุตรสาวเป็นเจ้าจอมหม่อมห้าม - การร่วมทำการค้าการลงทุนกับเชื้อพระวงศ์และขุนนาง - การถวายสิ่งของเครื่องใช้แก่เจ้านาย -การเป็นผู้นำชาวจีนอพยพในไทย - การบริจาคเงินแก่กษัตริย์และสาธารณประโยชน์ 	<ul style="list-style-type: none"> - การมาจากวัฒนธรรมจีนจีนที่มีภูมิหลังชาวไกล - ความสามารถทางการค้า และการประกอบอาชีพบริการ - นิสัยขยัน อดทน พากเพียรตามคติลัทธิขงจื๊อ 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาหาความรู้จากบุคคลในครอบครัวในเรื่องการค้า -จากตำรา -การเข้าเรียนในโรงเรียนทั้งในไทยและต่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> -การบูรณะปฏิสังขรณ์วัด -การสร้างโรงงาน โรงเจ -การสร้างสะพาน

ชนิดของทุน ชนชั้นนำ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนสัญลักษณ์	ทุนทางสังคม	ทุนวัฒนธรรม		
				อยู่ในตัวบุคคล	อยู่ในรูปสถาบัน	วัตถุ-สัญลักษณ์
ปัญญาชน	มีน้อย		-การเผยแพร่ความคิด ความรู้ เพื่อสร้างความ เข้าใจและแนวร่วม -การออกหนังสือพิมพ์ วารสาร เพื่อสร้างความ ต่อเนื่องในความคิดให้ เกิดขึ้นในกลุ่มคน และ สร้างคนที่มีความคิด เดียวกัน	-ความชอบอ่านหนังสือ -หมั่นศึกษาหาความรู้ใน ด้านต่างๆ -ความกล้าแสดงออก ความคิดเห็น -ความกล้าวิพากษ์วิจารณ์	-การศึกษาจากโรงเรียน เอกชน -การศึกษาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาบาลี และพระธรรมวินัยและ ภาษาบาลีจากการบวช เรียนเป็นพระ	-การเขียนและสะสม หนังสือ บทความ นิยาย ฯลฯ

3.2 ชนชั้นนำไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึงปัจจุบัน

การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน การศึกษา และการคลังในสมัยรัชกาลที่ห้าวกกับการแพร่เข้ามาของวัฒนธรรมและวิทยาการความรู้ของตะวันตก ทำให้ข้าราชการกลายเป็นชนชั้นนำกลุ่มใหม่ที่มีบทบาทสำคัญ โดยการศึกษาได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการเลื่อนชั้นเลื่อนฐานะไปสู่ชนชั้นที่สูงขึ้นคือการเป็นข้าราชการ ต่อมาในช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สถานะของสถาบันกษัตริย์ ขุนนาง และกลุ่มบุคคลที่อิงกับสถาบันกษัตริย์เริ่มเสื่อมถอยลงในแง่ทุนเศรษฐกิจและทุนทางสังคม การพยายามล้มการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยกเลิกระบอบอภิสิทธิ์ตามฐานันดรศักดิ์ ยกเลิกข้าราชการพลเรือน เลิกการพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้กับข้าราชการ และสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญขึ้นแทนในปี 2475 ทำให้กลุ่มชนชั้นนำที่เป็นกลุ่มเจ้าหรือเชื้อพระวงศ์ตกต่ำลง เชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ที่เคยมีอำนาจในช่วงก่อนหน้าต้องออกนอกประเทศไทย เช่น กรมพระนครสวรรค์วรพินิต สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ หรือแม่แต่รัชกาลที่เจ็ดที่ได้รับการกราบบังคมทูลเชิญให้กลับไปเป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญก็ทรงรับรู้ถึงสถานะของพระองค์ดี ดังที่ได้กล่าวไว้ในลายพระหัตถ์ตอบรับคำกราบบังคมทูลของคณะราษฎรตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาจักรประชาชาติ...และข้าพเจ้าก็ได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามรัฐธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเชิด เพื่อให้คุณโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปตามวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก เพราะว่าถ้าข้าพเจ้าจะไม่ยอมรับเป็นตัวเชิด นานาประเทศก็คงไม่ยอมรับรัฐบาลใหม่นี้...” (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2541: 107) ขุนนางจำนวนมากก็หมดอำนาจและสถานภาพลง พ่อค้าขุนนางจีนก็ล้มไปเป็นจำนวนมากเพราะการคุ้นเคยกับระบบอุปถัมภ์และไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบราชการแบบใหม่ที่เริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ห้าได้ การเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้ทุนสัญลักษณ์ของกลุ่มเจ้าและเชื้อพระวงศ์ที่รับราชการ ขุนนางคือบรรดาศักดิ์ ราชทินนาม และทุนเศรษฐกิจ คือ ระบบศักดินาที่ให้สิทธิในการครอบครองที่นาหายไปจากสังคมไทย แต่ทุนวัฒนธรรมทั้งที่อยู่ในรูป*ฮาบิตุส* เช่น กิริยา มารยาท แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ การใช้คำราชาศัพท์ กิจกรรมของชาววัง การปักผ้า การทำเครื่องหอม การรื้อขมลาย ฯลฯ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปวัตถุ เช่น วัง อาหาร ฯลฯ ทุนทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมแนวดิ่งระหว่างกลุ่มเจ้าเดิม กลุ่มคนธรรมดาที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ กับกลุ่มที่ไม่ใช่เจ้า โดยความสัมพันธ์นี้ถูกทำให้อยู่ในรูปของทุนสัญลักษณ์คือ สถานภาพ ยังดำรงอยู่อย่างมีนัยสำคัญทั้งกลุ่มเจ้าเดิมและกลุ่มประชาชนทั่วไป โดยสังคมยังคงรับรู้ถึงการมีอยู่ของทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์ด้วย*ฮาบิตุส* และการครอบงำที่เป็นความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่ดำรงอยู่ใน*ฮาบิตุส*ของบุคคล การเรียกขานกลุ่มเจ้าและกลุ่มที่เคยใกล้ชิดรับใช้สถาบันกษัตริย์ ทั้งขุนนางและพ่อค้าขุนนางจีนว่า ‘ผู้ดี’ จึงเริ่มเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อกับทุนสัญลักษณ์และทุนวัฒนธรรมซึ่งคือรากที่ถูกรื้อทำลายไปด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ในช่วงรัฐบาลจอมพล. ปิบูลสงคราม รัฐบาลได้พยายามลดอำนาจและความสำคัญของราชสำนักด้วยการสร้างภาพให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำประเทศแต่เพียงผู้เดียว ห้ามประชาชนแขวนพระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่เจ็ดหลังจากที่รัชกาลที่เจ็ดทรงสละราชสมบัติแล้ว แต่ชักชวนให้ราษฎรประดับรูปนายกรัฐมนตรีไว้ตามบ้านเรือน ประชาชนต้องเคารพรูปนายฯ ในโรงละครและโรงมหรสพ และในวันคล้ายวันเกิดจอมพล. ก็มีการบรรเลงเพลงมหาฤกษ์มหาชัย และเชิญชวนประชาชนให้ร่วมใจกันชกธงชาติ นอกจากนี้จอมพล. ยังเป็นประธานในพิธีสำคัญในฐานะผู้นำของรัฐ เช่น งานมอบปริญญาบัตร งานติดยศนายทหารสัญญาบัตร และพิธีตรวจแถวทหาร และโดยเฉพาะในปีพ.ศ. 2486 ได้ประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์ ซึ่งเท่ากับประกาศว่าราชสำนักไม่ใช่ศูนย์กลางที่จะให้คุณให้โทษแก่ข้าราชการและประชาชนได้อีกต่อไป มีความพยายามที่จะจำกัดการใช้ราชาศัพท์ให้น้อยที่สุด (อ่านเพิ่มเติมใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2540: 356-408)

ในด้านศิลปะ เช่น โขน ละครในราชสำนัก ก็ไม่ได้รับการส่งเสริม หรือถูกเลือกให้เข้าไปแสดงในทำเนียบรัฐบาลในโอกาสการต้องรับแขกบ้านแขกเมืองหรือชุกตานุชุก

ในส่วนของข้าวของเครื่องใช้ การแต่งกาย ศิลปะ ในอดีตราชสำนักจะมีบทบาทนำในทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นการกระทำตนเป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรม การละคร ดังเช่น มีประกาศของรัชกาลที่สี่ที่ว่า การละครคือเกียรติยศของบ้านเมือง หรือบันทึกของกรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า ละคร คือ เครื่องราชูปโภค ฉะนั้นราชสำนักจึงเป็นแม่พิมพ์ของการละคร ศิลปะ และวัฒนธรรม ในด้านของเครื่องแต่งกาย ในอดีตชนชั้นสูง เป็นกลุ่มคนที่ควบคุมจัดการเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย คือ ใช้เครื่องแต่งกายเป็นเครื่องแยกสถานภาพของคนในสังคม ฉะนั้นคนที่ไม่ใช่หลวง ไม่สามารถมีมโหรีผู้หญิงที่ห่มแพรสีทับทิมได้ หรือครั้นเวลาเปลี่ยนไป ชนชั้นสูงก็มีการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย เช่น ให้ข้าราชการสวมเสื้อหรือแต่งตัวแบบฝรั่ง สวมถุงน่องรองเท้า จอมพล.ได้เข้ามามีบทบาทแทนในด้านเหล่านี้ด้วยการประกาศเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงผู้ชายและการแต่งกายในงานพิธีหรือเทศกาลต่างๆ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2538: 308)

การปฏิวัติมีผลต่อการเสริมสร้างพลังให้กับข้าราชการ อันนำไปสู่การสร้างทุนเพื่อนำไปสู่การสืบทอดทุนในกลุ่มชนชั้นข้าราชการ พร้อมกันนั้นก็ส่งผลให้เกิดคนกลุ่มใหม่ คือ นักการเมือง นักการเมืองท้องถิ่นซึ่งพัฒนาตัวเองจากการเป็นนักธุรกิจท้องถิ่น สำหรับนักธุรกิจพ่อค้าชาวจีน ในช่วงแรกของการปฏิวัติก็ถูกลดบทบาทลง บางตระกูลที่ไม่สามารถปรับตัวได้ก็ต้องล้มเลิกกิจการไป แต่บทบาทของพ่อค้านักธุรกิจชาวจีนเด่นชัดขึ้นอีกครั้งเมื่อระบบทุนนิยมจากประเทศสหรัฐอเมริกาได้ขยายตัวมาสู่ภูมิภาคเอเชีย โดยมีทั้งบทบาททางการค้าและความร่วมมือกับนักการเมือง การสร้างทุนทางสังคมของนักธุรกิจชาวจีนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ นักธุรกิจก้าวขึ้นมีบทบาทนำในยุคปัจจุบันที่เศรษฐกิจนำการเมือง

และสำหรับกลุ่มปัญญาชน การขยายการศึกษาส่งผลให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้มากขึ้น ทั้งในเรื่องเฉพาะและเรื่องทั่วไป แต่เนื่องจากการสร้างระบบราชการให้เป็นระบบที่มีความ

เชี่ยวชาญเฉพาะ ข้าราชการจึงกลายเป็นปัญญาชนดังที่ถูกเรียกว่าเทคโนโลยี หรืออาจเรียกอีกอย่างว่าเป็นปัญญาชนในระบบ สำหรับปัญญาชนนอกระบบมีบทบาทเด่นชัดขึ้นภายหลังการถึงแก่อสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยการเผยแพร่ความคิดและวิพากษ์วิจารณ์ระบบ การทำงาน และการฉ้อโกงของจอมพลสฤษดิ์ และความสำเร็จในการทำหน้าที่ของปัญญาชน คือ เหตุการณ์ในปี 2516

เราอาจแบ่งกลุ่มชนชั้นนำภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เป็นห้ากลุ่ม คือ กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มพ่อค่านักธุรกิจ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น/นักธุรกิจท้องถิ่น และกลุ่มปัญญาชน

3.2.1. *กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์* การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ล้มระบอบกษัตริย์ และระบบไพร่ระบบศักดินา ผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือกลุ่มอำนาจเก่าซึ่งคือ เจ้านายเชื้อพระวงศ์ในชนชั้นศักดินาเพราะสูญเสียอำนาจการปกครอง สถานภาพ อภิสิทธิ์ และตำแหน่งของความ เป็นชนชั้นสูงในสังคม แต่การอบรมบ่มเพาะในเรื่องต่างๆ ของเจ้านายก็ยังคงได้รับการอบรมสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพราะเกียรติยศและชื่อเสียงในฐานะลูกหลานราชสกุลเป็นสิ่งที่ได้รับมาและจะสืบทอดต่อไปเรื่อยๆ เช่น การอบรมให้มินิสัยรักการอ่านและมีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ ดังที่ม.ร.ว. ปรีชนันทนา รังสิต ได้รับการปลูกฝังเรื่องประวัติศาสตร์จากพระมารดา คือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิตที่มักเล่าเรื่องเกี่ยวกับเสด็จตา คือ พระองค์เจ้ารัชนิกาเจ้ากรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ว่า

“เสด็จตาทรงรู้ภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาขอมตั้งแต่อายุห้าขวบ ทรงนิพนธ์หนังสือต่างๆ มากมาย ทรงเป็นกวีเอกของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยทรงใช้นามปากกา นมส. เสด็จตานิพนธ์เรื่อง “สามกรุง” เป็นเรื่องสุดท้าย ช่วงนั้นพระเนตรเป็นต้อกระจก จึงขอให้ท่านแม่ทำหน้าที่เลขาค่อยอ่านและเขียน อีกทั้งช่วงนั้นเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่สองด้วย ท่านแม่จึงไม่ได้ไปเรียนต่อที่ จุฬาฯ จบแค่ finishing course หรือสมัยนั้นเรียกว่าหลักสูตรสมบูรณ์ศึกษา ที่โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ แล้วจึงมาเป็นเลขาค่อยให้เสด็จตา เมื่อท่านจะนิพนธ์หนังสือ จะใช้วิธีท่องกลอนออกมา ท่านแม่ก็จด แล้วนำไปพิมพ์ ท่านแม่จึงได้เรียนรู้เรื่องการประพันธ์ไปด้วย ทรงแตงนวนนิยายเรื่องแรกตั้งแต่อายุสิบสี่คือเรื่องเด็กจอมแก่น เรื่องที่สอง แต่งเมื่ออายุสิบแปดคือ เรื่องปริศนา ใช้นามปากกาว่า ว.ณ. ประมวลมารค หญิงได้เห็นและรับฟังเรื่องราวเหล่านี้จาก ท่านพ่อ ท่านแม่มาตลอด ทำให้หญิงติดหนังสือมาตั้งแต่เด็ก...” (สกุลไทย: 17 เมษายน 2544)

นอกจากความรักการอ่าน กีฬาหรือกิจกรรมยามว่าง ก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกชนชั้นได้ เช่นเดียวกัน การขี่ม้าเป็นทั้งกีฬาและการใช้เวลาว่างของชนชั้นสูง เพราะกีฬานี้มีค่าใช้จ่ายสูง และเป็นกีฬาที่แสดงถึงความมีรสนิยมที่ชนชั้นล่างไม่สามารถเข้าถึง กีฬานี้จึงถูกผูกขาดอยู่ในคนเฉพาะกลุ่ม ดังที่ ม.ร.ว. ปรีดิยัตนา รังสิต กล่าวถึงกีฬานี้ว่า

“กีฬานี้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของหญิง ตั้งแต่อายุสามถึงสี่ขวบ ท่านพ่อก็จับขี่ม้าแล้ว แต่ก่อนหน้าวังมีที่ว่างสำหรับขี่ม้าได้ ท่านพ่อเคยเป็นประธานไปโลคคลับ เดิมเคยทรงไปโลและเลี้ยงม้าไว้ที่ไปโลคคลับและที่บ้านด้วย สมัยเด็กๆ หญิงขี่ม้าเป็นงานอดิเรก จนกระทั่งไปอยู่อังกฤษ หุคไปพักหนึ่ง พอแต่งงานแล้วอยู่ที่อินเดียก็ยังขี่ต่อ มีม้าของตัวเองด้วย สำหรับการแข่งขัน หญิงเพิ่งเริ่มแข่งเมื่อเจ็ดถึงแปดปีมานี้เอง แข่งประเภทกระโดดข้ามเครื่องกีดขวาง เคยได้แชมป์ประเทศไทยเมื่อปี ๒๕๔๑ ตอนนี้หญิงมีม้า ๔ ตัว ฝากเลี้ยงไว้ที่ไปโลคคลับ หญิงสนับสนุนการแข่งขัน โดยเป็นสปอนเซอร์การแข่งขัน “วิภาวดีคาร์บี้” ๒ ครั้ง ทุกวันนี้หญิงก็ยังใช้เวลาในการขี่ม้าทุกวัน วันละประมาณ ๒ ชั่วโมง เพราะกีฬานี้ต้องฝึกอย่างสม่ำเสมอ” (สกุลไทย: 17 เมษายน 2544)

สำหรับการแต่งกายและเครื่องประดับ ชนชั้นสูงและเจ้านายเชื้อพระวงศ์มักไม่ใช่เสื้อผ้าสินค้าแบรนด์เนม ไม่ใช่เครื่องประดับมาก โดยเฉพาะเครื่องประดับเพชรพลอย หากแต่เป็นเสื้อผ้าที่ถูกเลือกและถูกสั่งตัดโดยร้านเสื้อผ้าชั้นนำ ที่ไม่ตัดให้กับคนทั่วไป รูปแบบการแต่งกายเป็นแบบเรียบง่าย คูมิสไตล์ ไม่นั่งสีสันและความจุจด แต่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง การแต่งกายของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากการแต่งกายของข้าราชการฝ่ายในในอดีต ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดความแตกต่างจากกลุ่มคนรวยใหม่หรือกลุ่มนักธุรกิจที่มีความมั่งคั่งและชื่นชอบในเสื้อผ้าเครื่องแบรนด์เนม และเครื่องประดับเพชรพลอย และพยายามก้าวเข้าสู่สังคมชั้นสูง วิถีชีวิตและรสนิยมจึงเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ในการกระทำและการปฏิบัติที่ยากที่จะเลียนแบบ

ในทางเศรษฐกิจเจ้านายเชื้อพระวงศ์จำนวนหนึ่งยังสามารถรักษาพลังอำนาจทางเศรษฐกิจเอาไว้ได้ในรูปแบบของ*ศักดินาผสมทุนนิยม* เนื่องจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มชนชั้นศักดินาและนายทุน โดยชนชั้นศักดินายังคงผูกขาดการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะที่ดิน เจ้านายหลายๆ พระองค์ยังคงมีทรัพย์สินเป็นวังที่ได้รับพระราชทานเอาไว้ แต่ก็ปรากฏว่ามีเจ้านายเชื้อพระวงศ์จำนวนหนึ่งที่

ทุนเศรษฐกิจของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ อาจมาจากการทำธุรกิจ เช่น หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิตทรงตั้งบริษัท ประชายนต์ จำกัด เพื่อเป็นตัวแทนจำหน่ายรถยนต์นำเข้าจากประเทศเยอรมนี

เป็นรายแรกของประเทศ ได้แก่รถยนต์ยี่ห้อโฟล์คสวาเก้น ออดี ปอร์เช่ บีเอ็มดับเบิลยู ต่อมาทรงตั้งบริษัท ประมวลชนกิจ จำกัด เป็นบริษัทให้ความช่วยเหลือด้านสินเชื่อกับผู้ซื้อรถยนต์โดยการเช่าซื้อ บริษัท อุ่นพวงษ์ จำกัด เป็นบริษัทที่ให้บริการรับซ่อมรถยนต์, และขายอะไหล่ จากนั้นทรงตั้งบริษัท ป.รังสิต จำกัด เป็นบริษัทก่อสร้างอาคารชุด เพื่อประชาชนที่มีรายได้อาจปานกลางได้อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ (หนังสืออนุสรณ์ในงานเสด็จพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต, 2533) และธิดาของท่านคือ หม่อมเจ้าปรีชนันทนา รังสิต ก็ทรงประกอบธุรกิจ คือ ธุรกิจอพาร์ทเมนต์ให้เช่า ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ คือ โครงการบ้านปิยะสารและบ้านเทพลิต ในชื่อบริษัทนันทนา และโลมาโฮลดิ้ง (สกุลไทย, 17 เมษายน 2544)

นอกจากนี้ยังมีการลงทุนและผูกขาดในอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ การร่วมทุนกับพ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าชาวตะวันตกในกิจการธนาคาร โรงสีข้าว การเดินเรือ เหมืองแร่ การส่งสินค้าเข้าออก ป่าไม้ และเหมืองแร่ ฯลฯ (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526: 76-77) ตัวอย่างเช่น ธนาคารไทยท努ที่ก่อตั้งโดยกลุ่มเจ้านายและชนชั้นนำคนสำคัญในเวลานั้น คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล หม่อมเจ้าอัถรรณวิ เทวกุล หม่อมเจ้าอุปลีสยาม ชุมพล พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ) ประจวบ บุรานนท์ พระตำหนักนิพล (เพิ่มเสถียร) พจน์ สารสิน เฉลิม ประจวบเหมาะ และประสิทธิ์ ทวีสิน โครงสร้างผู้ถือหุ้นของธนาคารไทยท努ประกอบด้วยชนชั้นสูงและดำรงอยู่มาเป็นเวลายาวนาน ต่างกับธนาคารบางแห่งที่เริ่มต้นคล้ายกันแต่ในเวลาไม่นานกลายเป็นของตระกูลใดตระกูลหนึ่ง เช่น ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกสิกรไทย ข้อสังเกตคือการตั้งธนาคารเป็นธุรกิจที่เจ้านายและชนชั้นนำนิยมดำเนินการเนื่องจากเป็นธุรกิจที่จะเกื้อหนุนการดำเนินธุรกิจอื่นๆ ของตนได้

หลังจากกษัตริย์และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ถูกลดบทบาทลงด้วยการปฏิวัติและโดยเฉพาะในยุคจอมพลป. พิบูลสงคราม บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มศักดินาไม่ได้ถูกยกย่องและแสดงออกอย่างชัดเจนดังที่เคยเป็นมา เช่น เมื่อจอมพลป.ได้นำเอารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 กลับมาใช้ใหม่ในปี พ.ศ.2495 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามขัดขวางแต่ไร้ผล (Wilson, 1962: 114 อ้างใน ทักย์ เฉลิมเดิรณ, 2548: 353) หรือจอมพลป. รู้สึกไม่สบายใจและหวาดระแวงเมื่อรู้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นที่รักใคร่ของประชาชนเมื่อเสด็จประพาสภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงไม่ยอมให้งบประมาณในการเสด็จประพาสครั้งต่อไป แต่บทบาทของกษัตริย์อันรวมไปถึงเจ้านายเชื้อพระวงศ์ได้ถูกทำให้เด่นชัดขึ้นอีกครั้งเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีและต้องการการสนับสนุนจากราชวงศ์ซึ่งรวมถึงกลุ่มศักดินาเดิม จอมพลสฤษดิ์จึงได้ถวายพระราชอำนาจแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมากขึ้นและพยายามอย่างจริงจังที่จะให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แสดงพระองค์ทั้งในและต่างประเทศมากขึ้น เพราะเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบารมีมากขึ้น รัฐบาลก็จะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นด้วย รัฐบาลได้รื้อฟื้นพระราชพิธีดั้งเดิมขึ้นมาใหม่ เช่น พระราชพิธีแรกนาขวัญ การถวายพระภูษา

วันชาติของประเทศก็เปลี่ยนมาเป็นวันเดียวกับวันเฉลิมพระชนม์พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมทหารราบที่ 21 ได้ถูกโอนไปทำหน้าที่ทหารรักษาพระองค์ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เป็นนายพันเอกพิเศษของกรมนี้ อีกทั้งพระราชวงศ์ก็ได้รับการสนับสนุนให้ร่วมในกิจกรรมด้านทหาร นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ยังได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงรับตำแหน่งกิตติมศักดิ์เป็นผู้บังคับการ โรงเรียนนายร้อยทหารบก ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 กรมทหารที่ 11 กรมทหารม้าที่ 1 กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 และกรมทหารช่างที่ 1 ทั้งหมดนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกองทหารรักษาพระองค์ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 354-365)

สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกระทำต่อรัฐบาลชุดนี้คือ ทรงประกาศให้การยึดอำนาจและนโยบายกว้างๆ ของรัฐบาลได้เป็นไปอย่างชอบธรรม และทรงสนับสนุนโครงการปกครองแบบบิดากับบุตรของรัฐบาล โดยทรงทำหน้าที่เสมือนเป็นสถาบันที่ให้การสนับสนุนงานด้านสาธารณกุศลเป็นส่วนพระองค์ ด้วยพระปรีชาสามารถและด้วยการยินยอมของรัฐบาล (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 355) พระราชกรณียกิจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบมากขึ้นตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ คือทรงเป็นผู้ให้ความชอบธรรมแก่กลุ่มผู้นำชั้นสูงที่ปรากฏขึ้นใหม่ในสังคม โดยภายหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ทำการปฏิวัติ มีธุรกิจเกิดขึ้นมากมาย ข้าราชการทหารและพลเรือนที่เด่นๆ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางธุรกิจมากขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงเกิดความสัมพันธ์ทางด้านการสมรสขึ้นในกลุ่มข้าราชการชั้นสูงกับครอบครัวนักธุรกิจใหม่ๆ ที่มั่งคั่งและเพื่อรองรับความสัมพันธ์ของกลุ่มชนชั้นสูงนี้ในทางจิตใจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงต้องทรงเข้ามามีบทบาทในการนี้ โดยในสมัยต้นรัชกาลทรงประกอบพิธีสมรสพระราชทานให้แก่พระราชวงศ์และกลุ่มบุคคลสำคัญทางการเมืองไม่กี่คน เมื่อพิธีนี้ดำเนินสืบไปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องทรงประกอบพิธีสมรสพระราชทานระหว่างบุตรและธิดาของบุคคลเหล่านี้ และของนักธุรกิจที่เพิ่มปรากฏตัวขึ้นมาใหม่มากขึ้น เนื่องจากสังคมไทยตระหนักถึงเรื่องของฐานะทางสังคมมากจึงกลายเป็นว่าพิธีสมรสพระราชทานเป็นการยกฐานะของกลุ่มบุคคลชั้นสูง และกลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงหรือพยายามแสดงความเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นสูง ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงต้องทรงทำหน้าที่ช่วยหล่อหลอมสัมพันธ์ภาพระหว่างครอบครัวของนักการเมือง ราชวงศ์ ข้าราชการ และนักธุรกิจเข้าด้วยกัน (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 367)

ความตกต่ำของราชสำนักและการกลับขึ้นมาอยู่ในตำแหน่งเดิมอีกครั้ง เป็นเรื่องของการต่อสู้ของกลุ่มคนในการแย่งชิงพื้นที่และตำแหน่งของการมีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองทั้งทางวัตถุและสัญลักษณ์ซึ่งอาจถูกทำให้ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้ แต่การแย่งชิงกลับมาจะต้องกระทำอย่างแนบเนียน เพื่อให้เกิดความชอบธรรมในการก้าวขึ้นไปยังตำแหน่งเดิมและเพื่อให้ตำแหน่งและพื้นที่ของตำแหน่งนั้นแลดูมีความแตกต่างจากทุกๆ ตำแหน่ง การยกฐานะให้สูงขึ้นไปอีกจึงเป็นสิ่งจำเป็นต้องกระทำผ่านการสร้างทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม

และยุทธศาสตร์การดำรงสถานะ ยุทธศาสตร์การแต่งงาน ยุทธศาสตร์การสืบมรดก โดยทุนและยุทธศาสตร์เหล่านี้จะนำพาให้ตำแหน่งของกษัตริย์และราชวงศ์ในพื้นที่สังคมเป็นสัญลักษณ์ที่สูงส่ง

ในส่วนของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ในพื้นที่สังคมและการเมืองพบว่า เจ้านายที่สืบตระกูลมาตั้งแต่เมื่อครั้งรัชกาลที่หนึ่งจนถึงรัชกาลที่สี่ บางราชตระกูลก็เริ่มหายไปจากวงสังคม บางราชตระกูลก็ไม่ใช่ที่รู้จักมากนักเนื่องจากไม่ได้ออกงานสังคมใดๆ แต่ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย บทบาทที่น้อยลงมากของเชื้อพระวงศ์กลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการไม่มีผู้สืบตระกูล ทำให้จำนวนทายาทลดน้อยลงจนทำให้ไม่ปรากฏบทบาทใดๆ ในการเป็นตัวแทนของตระกูล และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะฐานะทางเศรษฐกิจของตระกูลที่ไม่เอื้ออำนวยให้ใช้ชีวิตได้อย่างหรูหราเช่นที่เคยเป็นมา แต่ยังมีเจ้านายบางราชสกุลที่ยังคงมีบทบาทในทางสังคมและการเมือง ส่วนใหญ่คือเชื้อพระวงศ์ในรัชกาลที่สี่และรัชกาลที่ห้า เช่น ราชสกุลเทวกุล ราชสกุลโสณกุล ราชสกุลบริพัตร ทั้งนี้เพราะเจ้านายที่เป็นต้นราชสกุลในราชสกุลที่กล่าวมานี้มีบทบาททางการเมืองสืบเนื่องเรื่อยมาตั้งแต่รัชกาลที่หกและรัชกาลที่เจ็ด เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเจ้านายผู้สืบตระกูลในราชสกุลก็เริ่มจบการศึกษาจากต่างประเทศได้กลับเข้ารับราชการและเริ่มมีบทบาทที่โดดเด่นในตำแหน่งราชการ ประกอบกับมีทุนเศรษฐกิจจำนวนหนึ่งทำให้เจ้านายเชื้อพระวงศ์กลุ่มนี้ยังคงความเป็นชนชั้นนำเอาไว้ได้

สำหรับเจ้านายผู้มีทุนสัญลักษณ์อันแสดงออกมาโดยฐานะ ทุนเศรษฐกิจ อันเกิดจากการมีมาแต่เดิม การลงทุนเพิ่มเติม หรือการหาดอกผล เช่น เจ้าฟ้าบริพัตรฯ ทรงมีทรัพย์สินส่วนใหญ่เป็นอสังหาริมทรัพย์ เป็นตึกแถวตลาดและที่ดินบริเวณเวียงนาครเขมม พลับพลาไชย ตลาดน้อย ตลาดบুদ্ধโล ซึ่งอยู่บริเวณใจกลางเมือง ปัจจุบันถูกนำไปบริหารจัดการโดยให้ประชาชนทั่วไปบริษัทห้างร้าน และส่วนราชการเช่า ทุนทางสังคม ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ผ่านการแต่งงานกับคนในกลุ่มชนชั้นเดียวกัน เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ทรงเสกสมรสกับหม่อมหลวงสร้อยระย้า สนิทวงศ์ และธิดาของท่านคือ หม่อมเจ้าหญิงพันธุ์สวลี ยุคล เสกสมรสกับหม่อมราชวงศ์อดุลกิติ์ กิติยากร หรือหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี พระโอรสในพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ และหม่อมเจ้าหญิงพิมลพรรณ วรวรรณ ทรงเสกสมรสกับ ท่านผู้หญิงฉัตรวิรัช วรวรรณ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้อยุทธศาสตร์การแต่งงานและยุทธศาสตร์การดำรงสถานะทางสังคมในเวลาเดียวกัน และทุนวัฒนธรรมที่ได้สืบทอดต่อมาจากต้นตระกูลไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาที่ใช้ยุทธศาสตร์การศึกษา โดยทรงไปศึกษาต่อยังต่างประเทศตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และจบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาชั้นนำจากยุโรป เช่น เคมบริดจ์ ฮ็อกฟอร์ด ด้วยประเพณี พิธีการ ศิลปะ ดนตรี การแสดง มารยาท รวมไปถึง วัง ตึก พิพิธภัณฑสถาน และที่เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ราชสกุลบริพัตร ที่มีวังสวนผักกาด โดยภายในวังจะมีพิพิธภัณฑสถานวังสวนผักกาดที่ประกอบด้วยหม่อมตำหนักไทยหอเขียนยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา หม่อมตำหนักไทย หอเขียนยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา เทวรูปต่างๆ ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เครื่องดนตรีไทย หวีโขน และหุ่นละครต่างๆ ซึ่งเป็นทั้ง

งานจิตรกรรม ปฏิมากรรม และข้าวของเครื่องใช้ในราชสกุลบริพัตร สวนอุทยานวังตะไคร้ พิพิธภัณฑ์จุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ ดิگ“บริพัตร” ที่ได้สร้างและถูกใช้เป็นสำนักงานกลางดาวของ สภาอากาศไทยภายในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ดิگสุทธาทิพยรัตน์ซึ่งถือเป็นสิ่งปลูกสร้างหลังแรก ของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตและสมเด็จพระเจ้า ฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทรทรงเป็นผู้ริเริ่มบริจาคเงินสร้าง เป็นต้น (www.suanpakkad.com)

ทุนของเจ้านายในราชสกุลที่สร้างขึ้นและสืบทอดมาในภาวะที่ผู้นำทางการเมืองเร่งสร้าง พื้นที่ให้กับตำแหน่งของกษัตริย์ ส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อการก้าวขึ้นเป็นชนชั้นนำและชน ชั้นสูงของเจ้านายเชื้อพระวงศ์อีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อเจ้านายได้ก้าวเข้าไปอยู่ในระบบราชการ กลายเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีตำแหน่งในราชการรองรับ หรือก้าวเข้าไปในส่วนต่างๆที่ เกี่ยวของกับสถาบันกษัตริย์ เช่น โครงการพระราชดำริ โครงการหลวง ที่ถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการ สร้างและจำกัดพื้นที่ให้กับกลุ่มของตนเอง พร้อมกันนั้นก็เป็นกลยุทธ์ในการสร้างการรับรู้ ความชอบธรรมและการยอมรับในความสำคัญของกลุ่มของชนชั้นให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเจ้านายเชื้อ พระวงศ์

3.2.2. *กลุ่มข้าราชการ* การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน การปฏิรูปการศึกษา และ การปฏิรูปสังคมในรัชกาลที่ห้า ส่งผลโดยตรงต่อการขยายขอบเขตอำนาจของระบบราชการและ การเติบโตของข้าราชการที่ได้รับการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศให้กลายเป็นกลุ่มผู้นำใหม่ ที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคม กลุ่มคณะราษฎรคือผลจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ เพราะ ล้วนแล้วแต่เป็นข้าราชการทหารและพลเรือนที่ได้รับการศึกษาทั้งจากในและต่างประเทศ เช่น ปรีดี พนมยงค์ และประยูร ภมรมนตรี นักเรียนไทยในฝรั่งเศส ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน นักเรียนนายเรือจาก เดนมาร์ก วิชาส โอสถานนท์ นักเรียนกฎหมายจากอังกฤษ เป็นต้น เมื่อคณะราษฎรทำการปฏิวัติ ยึดอำนาจสถาปนาการปกครองระบอบใหม่ได้สำเร็จ ข้าราชการจึงกลายเป็นกลุ่มชนชั้นอำนาจใหม่ แทนที่กลุ่มศักดินาเดิมที่ประกอบได้ด้วยเจ้านายเชื้อพระวงศ์ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่สามารถทำให้อิทธิพลของกลุ่มอำนาจเก่าหายไปจากสังคมไทยได้ในทันที กลุ่มอำนาจใหม่ จำต้องประนีประนอมกับกลุ่มอำนาจเก่าด้วยการแต่งตั้งพระยามโนปกรณนิติธาดาขึ้นเป็น นายกรัฐมนตรี เพราะพระยามโนปกรณณ์เคยเป็นที่ปรึกษาราชการ ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว ขณะเดียวกันก็จบการศึกษาจากต่างประเทศ จึงทำให้กลุ่มคณะราษฎรเชื่อว่าน่าจะเป็นผู้ที่ ประสานกลุ่มสองกลุ่มเข้ากันได้

อิทธิพลของระบบศักดินายังคงมีอยู่ในโครงสร้างสังคมการเมืองสมัยใหม่ โดยเฉพาะใน ช่วงแรกๆ ของการเปลี่ยนแปลง เช่น เมื่อครั้งที่นายปรีดี พนมยงค์เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจให้ คณะราษฎรพิจารณา แต่ได้รับเสียงต่อต้านทั้งจากคณะราษฎรและรัฐบาล ทำให้คณะราษฎรต้องหัน มาประนีประนอมกับฝ่ายที่มีความคิดแบบศักดินา เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ของคณะราษฎรเป็น ข้าราชการในระบบเดิมที่ความคิดแบบศักดินายังหลงเหลืออยู่ ผนวกกับคณะราษฎรไม่ได้รับการ

สนับสนุนจากกลุ่มนายทุนที่มีผลประโยชน์ผูกติดอยู่กับระบบศักดินา และกำลังทหารที่ใช้ยึดอำนาจก็เป็นทหารที่มาจากระบบเดิม ไม่ใช่กรรกรชาวนาซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อมีการเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจที่มีแนวความคิดที่เน้นไปในทางสังคมนิยมไม่ใช่อนุรักษนิยม คนกลุ่มนี้จึงหันไปสนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแทน เพื่อไม่ให้ตนเองเสียผลประโยชน์ที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2538: 87-88)

ในด้านเศรษฐกิจ คณะราษฎรได้กลายเป็นชนชั้นปกครองใหม่ในระบบราชการและเข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองและการทหาร และทรัพยากรทั้งหมดของรัฐแทนผู้ปกครองเก่า อำนาจจึงยังกระจุกตัวอยู่ในระบบราชการ ต่างเพียงแค่เปลี่ยนจากการรวมศูนย์อยู่ที่กษัตริย์มาเป็นระบบราชการ คณะราษฎรหรือก็คือข้าราชการจึงอยู่ในฐานะผู้ควบคุมทุนของรัฐและเป็นผู้ออกกฎหมาย คณะราษฎรได้นำทุนของรัฐไปสร้างรัฐวิสาหกิจและบริษัททั้งราชการและบริษัทเอกชนจำนวนหนึ่ง โดยผู้บริหารงานและผู้ถือหุ้นรายใหญ่คือรัฐบาลที่เป็นข้าราชการที่มาจากคณะราษฎรหรือบุคคลที่ใกล้ชิดกับคณะราษฎรทั้งสิ้น ผู้ถือหุ้นอื่นนอกจากรัฐบาลแม้จะเป็นเอกชนแต่แท้ที่จริงกลับประกอบไปด้วยคณะผู้ก่อการฯ ข้าราชการ และพ่อค้าที่ใกล้ชิดกับคณะราษฎรเกือบทั้งสิ้น จะมียกเว้นเพียงแต่บริษัทเดินเรือไทยที่ทุนราวร้อยละ 30 เป็นของบริษัทต่างประเทศ คือ บริษัทอีสเอเชียติก และบริษัทสเตตส์สตรึมชิป การใช้ทรัพยากรทางการเงินของรัฐเพื่อสร้างวิสาหกิจสมัยใหม่นี้ คณะราษฎรได้สร้างทั้งรัฐวิสาหกิจทางการเงิน คือ ธนาคารเอเซีย ธนาคารมณฑล และบริษัทไทย เศรษฐกิจประกันภัย รัฐวิสาหกิจทางด้านอุตสาหกรรม มีบริษัทข้าวไทย ประมงไทย เดินเรือไทย และไทยเดินเรือทะเล ฯลฯ และรัฐวิสาหกิจทางด้านพาณิชย์กรรม ได้แก่ บริษัทค้าพืชผลไทย และบริษัทพืชกลีกรรม รัฐวิสาหกิจเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนช่วยเหลือและพึ่งพากันและกันเป็นอย่างมากโดยเฉพาะวิสาหกิจการเงิน เมื่อประกอบกับบุคคลที่เข้าบริหารงานในบริษัทเป็นบุคคลที่ทรงอิทธิพลทางการเมืองที่สามารถใช้กลไกของรัฐและอิทธิพลทางการเมืองเข้าช่วยในการดำเนินงานด้วยแล้ว บริษัทต่างๆ ข้างต้นจึงมักประสบความสำเร็จทางการค้าแทบทั้งสิ้น (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526: 84-87)

เมื่อจอมพลป. พิบูลสงครามก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีปกครองประเทศภายใต้แนวคิด 'รัฐนิยม' สร้างลัทธิชาตินิยม ลัทธิเชื้อผู้นำชาติพ้นภัย ลัทธิทหารเฟื่องฟู โดยแสดงตนเป็นปฏิปักษ์กับระบบศักดินา ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่เปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองไทยจากเดิมที่ข้าราชการอาวุโสเคยมีบทบาทควบคุมการบริหารและการกำหนดนโยบายและมีความคิดแบบอนุรักษนิยม มาเป็นคนรุ่นหนุ่มของคณะราษฎร (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546: 384) แต่ผู้มีอำนาจก็ยังคงเป็นข้าราชการเช่นเดิม การตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งในสองในฐานะพันธมิตรของญี่ปุ่นของจอมพลป. ได้เกิดกระแสต่อต้านจากภายในด้วยการจัดตั้งขบวนการเสรีไทย เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและจอมพลป. ไปพร้อมๆ กัน

การเกิดขึ้นของขบวนการเสรีไทย ได้นำไปสู่การสร้างทุนทางสังคมที่ดียิ่ง และนำไปสู่การตระหนักรับรู้ในผลของการปฏิบัติกับลูกหลานเสรีไทย และประชาชนทั่วไป กล่าวคือ ขบวนการเสรีไทยเกิดขึ้นจากการที่บุคคลกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่สองในปี 2484-2488 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะต่อต้านการรุกรานของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น และต่อต้านรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงครามที่เข้าร่วมกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา นโยบายของรัฐบาลในเวลานั้นได้นำไปสู่ความไม่เห็นด้วย จึงเกิดการรวมตัวกันของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ บุคคลสำคัญทางการเมือง ข้าราชการ และประชาชนนักศึกษาทั้งในและนอกประเทศ เพื่อเคลื่อนไหวต่อต้าน แขนงนำขบวนการเสรีไทยแบ่งออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ๆ คือ *กลุ่มในประเทศ* นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีคลัง *กลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกา* นำโดย หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการไม่ยอมส่งคำประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกา และถือว่าการประกาศสงครามนั้นมิใช่เจตนาของคนไทย และ*กลุ่มคนไทยในอังกฤษ* นำโดยนักเรียนไทยในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์

แกนนำเสรีไทยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงการรวมตัวของชนชั้นนำ และปัญญาชนที่มีความรู้ความสนใจในความเปลี่ยนแปลงไปทางการเมืองและโลกภายนอก และรวมกลุ่มกันต่อต้านรัฐบาลและเพื่อรักษาเอกราชของประเทศด้วยการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งกับคนไทยด้วยกันทั้งในประเทศและต่างประเทศ และกับกองทัพต่างชาติ เช่น กองทัพอังกฤษ แกนนำคนสำคัญ คือ *ปรีดี พนมยงค์* หัวหน้าขบวนการเสรีไทย *พันตรีจำกัด พลาวงกูร* เลขานุการคณะเสรีไทยสายภายในประเทศและผู้แทนคณะเสรีไทยที่เดินทางไปติดต่อกับสัมพันธมิตรในจีน *ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช* เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา และผู้นำขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา *หลวงอาจพิศาลกิจ* *ม.จ. กฤษเชษฐา รัชนิ* เสรีไทยในอังกฤษ *ม.จ. จิรดิษฐ์ กิตติยากร* *ม.จ. จิรายุ นพวงศ์* เสรีไทยในอังกฤษ *นายธนา โปษยานนท์* *ม.จ.สุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์* *ม.จ.การวิก จักรพันธุ์* ผู้นำขบวนการเสรีไทยในอังกฤษ *สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี* *พระบรมราชินี* *พระบรมราชินีในรัชกาลที่เจ็ด* *ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์* เสรีไทยในอังกฤษ ผู้มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ไทยส่งข่าวสารถึงฝ่ายพันธมิตรได้เป็นผลสำเร็จ *พล.อ.อ. สิทธิ เสวตศิลา* *หลวงดิฐการภักดี* *เลขานุการเอกสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา* *นายอนันต์ จินตกานนท์* *เลขานุการโทสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา* *ม.ล. ขาบ กฤษกร* เสรีไทยสายสหรัฐอเมริกา *พลตรีนิรัตน์ สมถพันธ์* เสรีไทยสายสหรัฐอเมริกา *ศาสตราจารย์ ดร.เจริญ* *เจริญรัชตภาคย์* เสรีไทยสายสหรัฐอเมริกา *ศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บิณฑสันต์* เสรีไทยสายสหรัฐอเมริกา *คุณหญิงจินตนา* *ยศสุนทร* ฯลฯ

เมื่อสงครามสิ้นสุดลงคนกลุ่มนี้ที่มามีการศึกษาดี มีเครือข่ายจากเมื่อครั้งเป็นเสรีไทย ได้กลับเข้ารับราชการและได้กลายเป็นชนชั้นนำในระบอบราชการ เช่น นายปรีดี พนมยงค์ นายทวี บุญยเกษตร

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา ได้ก้าวขึ้นเป็นข้าราชการระดับสูงและเป็นบุคคลสำคัญของไทย แม้เครือข่ายของขบวนการเสรีไทยจะไม่ได้ถูกสร้างและรักษาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่การอิทธิพลของเสรีไทยยังคงมีอยู่ในการตระหนักรับรู้ของบุตรหลานเสรีไทยว่าตนคือ ลูกหลานเสรีไทย ผู้มีส่วนสำคัญที่ช่วยป้องกันไม่ให้ประเทศไทยต้องกลายเป็นประเทศแพ้สงคราม พร้อมกันนั้นก็ประชาชนทั้งที่อยู่ในยุคสมัยเดียวกับที่เกิดเหตุการณ์ และรุ่นหลังก็ยังคงรับรู้ถึงความสำคัญของเสรีไทยผ่านการบอกเล่าและหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน ที่กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการเกิดขบวนการเสรีไทยกับความเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ดังนั้นในแง่หนึ่งเสรีไทยเป็นเรื่องของอุดมการณ์และประเทศชาติ แต่อีกแง่หนึ่ง เสรีไทย คือ การรวมตัวกันของคนที่จัดได้ว่าเป็นชนชั้นนำและปัญญาชน อันประกอบไปด้วยเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ข้าราชการ และนักเรียนนอกผู้มีการศึกษา และเมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลงขบวนการเสรีไทยก็สิ้นสุดลงเพราะเงื่อนไขของเครือข่ายที่ถูกสร้างมาในช่วงสงครามไม่สามารถถูกทำให้ต่อเนื่องไปได้ ทูตทางสังคมได้ถูกกลดทอนกลายเป็นทิวทัศน์ธรรมที่อยู่ในรูปของการตระหนักรับรู้ของคนในสังคมแทน ว่าเป็นบุคคลที่ได้ทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างมาก อย่างไรก็ตามหากเครือข่ายของขบวนการเสรีไทยจะก็ยังมียู่ ก็มิได้อยู่เฉพาะกลุ่มเฉพาะบุคคลที่เป็นเสรีไทยและลูกหลานเสรีไทยเท่านั้น

บทบาทของข้าราชการในทางการเมืองลดลงเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ แกนนำขบวนการเสรีไทยได้ก้าวขึ้นมาเป็นบทบาททางการเมืองอย่างเปิดเผยในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้จัดให้มีพรรคการเมือง การเลือกตั้ง และรัฐธรรมนูญ เลิกมาตราที่จำกัดสิทธิของเจ้านาย และได้แยกข้าราชการประจำออกจากข้าราชการเมือง ทำให้ข้าราชการที่อยู่ในตำแหน่งทหารและตำรวจไม่สามารถเป็นรัฐมนตรีหรือสมาชิกรัฐสภาได้ บทบาทของกองทัพ(ข้าราชการทหาร)ในช่วงนี้จึงลดลงอย่างมาก และภายใต้บรรยากาศทางการเมืองเช่นนี้ กลุ่มนิยมเจ้าได้ฟื้นตัวขึ้นมาและรวมพลังกับฝ่ายขุนนางเก่ากลายเป็นกลุ่มอนุรักษ์นิยม และก่อตั้งพรรคการเมืองคือพรรคประชาธิปไตยขึ้นเพื่อต่อต้านฝ่ายคณะราษฎร เมื่อเกิดเหตุการณ์เสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล กลุ่มอนุรักษ์จึงถือโอกาสโจมตีนายปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มทหารบกก็ใช้โอกาสนี้ก่อตัวขึ้นและยึดอำนาจ ทำให้นับจากนั้นจนถึงพ.ศ. 2516 กลุ่มข้าราชการรวมถึงกลุ่มเจ้าก็ได้กลับเข้ามาเป็นบทบาททางการเมืองอีกครั้ง

การสะสมทุนของชนชั้นนำกลุ่มข้าราชการ โดยเฉพาะข้าราชการทหารทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจชัดเจนขึ้นเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี⁴ และปกครอง

⁴ บุคคลชั้นนำส่วนใหญ่ในการปฏิวัติเมื่อพ.ศ. 2475 บางส่วนได้รับการศึกษาอบรมมาจากต่างประเทศ แต่การรัฐประหารเมื่อพ.ศ.2501 คณะรัฐประหารส่วนใหญ่เป็นผลผลิตจากระบบการศึกษาภายในประเทศ โดยคนรุ่นจอมพลสฤษดิ์ไม่มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ เพื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและขาดการสนับสนุนจากรัฐบาล

ประเทศด้วยธรรมเนียมชั่วคราว 20 มาตรา มีมาตรา 17 ที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีอย่างไม่มีขอบเขต ณะเดียวกันก็ยินยอมให้ข้าราชการประจำเป็นนักการเมืองได้ ข้าราชการจึงยังคงเป็นกลุ่มที่มีทั้งหมด วัฒนธรรมในรูปของการรับประกัน ทุนทางสังคมจากสนามของระบบราชการและการเมือง ทุนเศรษฐกิจจากการเข้าไปมีบทบาททั้งในเชิงนโยบายจากการมีตำแหน่งทางการเมืองและการ ปฏิบัติการจากการเป็นข้าราชการประจำ จอมพลสฤษดิ์ได้ใช้วิธีต่างๆ เพื่อให้ได้เสียงสนับสนุนทั้ง จากข้าราชการ ราชวงศ์ และประชาชน ด้วยการฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์ผ่านการรื้อฟื้นและสร้าง พิธีกรรม พิธีการ และประเพณีเพื่อให้พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์กลับมามีความสำคัญอีกครั้ง ณะเดียวกันก็พยายามสร้างสายสัมพันธ์กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เพื่อให้ยอมรับแนวคิดเรื่องความ มั่นคงของชาติ จึงมีการวางโครงการที่เจองนโยบายของรัฐบาลให้ข้าราชการชั้นสูงได้รับทราบ เกี่ยวกับความสำคัญของชาติและซักถามความคิดเห็นของข้าราชการเหล่านั้น และเพื่อให้ข้าราชการ ชั้นสูงมีความสำนึกในเรื่องผลประโยชน์ที่แท้จริง โครงการนี้จึงถูกสร้างและทำให้ประสบความสำเร็จ โดยวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร(วปอ.) สถาบันการศึกษาที่ให้บรรดาข้าราชการทหาร และพลเรือนระดับสูงได้เข้ามาศึกษาร่วมกัน

แม้ว่า วปอ.จะก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม ปีพ.ศ. 2498 แต่ บทบาทของวปอ.ในการสร้างสำนึกและอุดมการณ์ของความเป็นชาติและผลประโยชน์ของชาติเริ่ม ชัดเจนในสมัยจอมพลสฤษดิ์ บทบาทของวปอ.ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์บวกกับการที่ ข้าราชการผู้เข้ารับการศึกษาได้ใกล้ชิดกันเป็นส่วนตัวในสถาบันเดียวกัน ผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ รัฐบาล ประสบความสำเร็จในการทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่ข้าราชการระดับสูง เพราะ ในสถาบันกึ่งวิชาการนี้ รัฐบาลสามารถเสนอวัตถุประสงค์ของรัฐบาลและเชื้อเชิญให้มีการอภิปราย วัตถุประสงค์ ประสบการณ์ของข้าราชการ ซึ่งทำให้เกิดความสำนึกในเรื่องผลประโยชน์อันแท้จริง ของผู้เข้าศึกษา และทำให้ผู้ศึกษาได้สร้างความสัมพันธ์เป็นส่วนตัวระหว่างกันและกัน ซึ่งจะเอาไป ใช้เพื่อสะดวกแก่การร่วมมือและประสิทธิภาพในวงราชการได้ในภายหลัง ด้วยวัตถุประสงค์ที่ แฝงอยู่ในวปอ.นี้เอง จอมพลสฤษดิ์จึงสามารถชักจูงให้ข้าราชการพลเรือนระดับสูงตระหนักถึง ความเร่งด่วนในการพัฒนาชาติและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของชาติและเชื่อในความชอบ ธรรมแห่งความยิ่งใหญ่ของทหารในเรื่องการปกครอง ซึ่งก็คือการมีข้าราชการเป็นกลไกขับเคลื่อน (อ่านเพิ่มเติมในทักษ์ เฉลิมเศียรณ, 2548: 331-332) อันส่งผลโดยตรงทำให้ระบบราชการมีความ เข้มแข็ง ได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชนเพราะเป็นผู้กุมอำนาจและความเป็นไปต่างๆ ของ ประเทศ หลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น นายกรัฐมนตรีภายใต้ระบบเผด็จการเช่นเดียวกับจอมพลสฤษดิ์ ฉะนั้นข้าราชการจึงยังคงเป็นกลุ่มที่ มีบทบาทนำในทุกๆ ด้านอยู่เช่นเดิม แม้ความเข้มข้นของความเป็นพ่อขุนจากการสร้างบุคลิก เฉพาะตัวของจอมพลสฤษดิ์จะลดลง แต่ความเป็นเผด็จการจากการสร้างผ่านระบบการเมืองและ ความสำคัญของระบบราชการไม่ได้ลดลงเลย

แม้การเมืองของประเทศจะมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยปัญญาชน นักศึกษา และกลุ่มธุรกิจเริ่มมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น แต่ก็เพียงแค่ช่วงเวลาเดียว เพราะหลังจากนั้นคือ ตั้งแต่รัฐบาลเกรียงศักดิ์จนกระทั่งก่อนสมัยรัฐบาลชวนสองในปี 2543 ข้าราชการก็ยังคงมีบทบาทในการทางการเมืองในรัฐสภา โดยการเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่รับแต่งตั้งเข้าไป โดยเฉพาะในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ถือได้ว่าข้าราชการและระบบราชการมีบทบาทสูงมากและทำให้ข้าราชการกลายเป็นชนชั้นนำในฐานะเทคโนโลยีโนแคเรต คือ เป็นทั้งสมองและกลไกขับเคลื่อนนโยบายและความเป็นไปของประเทศ ในยุคของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ บทบาทข้าราชการในฐานะเทคโนโลยีโนแคเรตจะเริ่มลดลง แต่บทบาทภายในโครงสร้างรัฐสภาก็ยังดำรงอยู่ และบทบาทนี้เริ่มเสื่อมถอยลงเมื่อนักธุรกิจได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้กำหนดและวางแนวทงนโยบายต่างๆ แทนข้าราชการในสมัยรัฐบาลทักษิณ

บทบาทของข้าราชการทั้งข้าราชการทหารและพลเรือนในทางการเมือง นอกจากความเป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญในงานด้านต่างๆ และทำงานอย่างอย่างต่อเนื่องต่างจากนักการเมืองที่เข้ามาแล้วก็ออกไป รัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติให้ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภานิติบัญญัติ หรือสมาชิกวุฒิสภา การทำปฏิวัติรัฐประหารอันแสดงถึงการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจ พื้นที่ และตำแหน่งของความเป็นผู้นำระหว่างข้าราชการกับนักการเมือง เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ข้าราชการยังคงมีความสำคัญกับการเมืองไทย โดยเฉพาะข้าราชการทหารที่บางครั้งดูจะเป็นที่พึ่งของประชาชนและประเทศยามเกิดวิกฤตบางอย่าง หากมองการเมืองจากฐานความคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้ การปฏิวัติ โดยกลุ่มข้าราชการทหารในปี 2549 ก็เป็นตัวอย่างที่ดีของการแย่งชิงอำนาจและพื้นที่ทางการเมืองของกลุ่มอำมาตยาธิปไตยอีกครั้งหนึ่งในการเมืองไทย นอกจากที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตไม่ว่าจะเป็นการปฏิวัติพ.ศ. 2475 การปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ในปีพ.ศ. 2501 การรัฐประหารปีพ.ศ. 2520 และการรัฐประหารปีพ.ศ. 2534

นอกเหนือจากที่กล่าวมา ปัจจุบันข้าราชการ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน หรือข้าราชการตำรวจระดับสูง ยังคงเป็นกลุ่มที่กุมอำนาจในรัฐวิสาหกิจ ด้วยการเข้าเป็นคณะกรรมการในรัฐวิสาหกิจและองค์การมหาชนอย่างที่อาจเรียกได้ว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไป เพราะหน่วยงานของรัฐคือกระทรวงการคลังเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในรัฐวิสาหกิจ คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจแต่ละชุดจึงเป็นเหมือนตัวแทนของรัฐบาลหรือฝ่ายทุนที่เกี่ยวข้อง การบริหารงานและทิศทางขององค์กรจึงสามารถถูกบิดเบือน โดยหนึ่งในผู้รับประโยชน์คือ ข้าราชการ

ความเป็นชนชั้นนำของข้าราชการ ยังสามารถเกิดขึ้นได้จากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ในทางใดทางหนึ่งอันจะเป็นการยกฐานะของข้าราชการคนนั้นให้ดูโดดเด่นยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี เช่น นายศักดิ์ โมกขมรรคกุล อดีตประธานศาลฎีกา นายสวัสดิ์ วัฒนาษากร อดีตอธิบดีกรมชลประทาน นายพลากร สุวรรณรัฐ อดีต

ปลัดกระทรวงมหาดไทย นายอำพล เสนาณรงค์ อดีตอธิบดีกรมวิชาการเกษตร นายเกษม วัฒนชัย อดีตปลัดทบวงมหาวิทยาลัย พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา อดีตเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ หรือการได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ในโครงการหลวง โครงการส่วนพระองค์ เช่น มูลนิธิชัยพัฒนา ที่ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ หรือ อดีตเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการมูลนิธิ ความโดดเด่นของข้าราชการโดยเฉพาะกลุ่มที่ยกตัวอย่างมา จะได้รับการสนับสนุนให้กลายเป็นตระกูลชั้นนำ โดยภรรยาของบุคคลดังกล่าวมักจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคุณหญิงหรือท่านผู้หญิง หรืออาจได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ในอีกทางหนึ่งพร้อมกันนั้นก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคุณหญิงและท่านผู้หญิงเช่นเดียวกัน และสิ่งนี้ก็จะกลายเป็นทุนสัญลักษณ์ ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เช่น ท่านผู้หญิงมณฑินี มงคลนาวิน นางสนองพระโอษฐ์ ภริยานายอุกฤษ มงคลนาวิน กรรมการสภาอากาศไทย และประธานพิธีฮานูเคราะห์มูลนิธิ ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ท่านผู้หญิงสุจิตคุณ สารสิน (หม่อมราชวงศ์สุจิตคุณ กิติยากร) ภริยานายอาสา สารสิน ราชเลขาธิการ เป็นต้น

ข้าราชการผู้ที่จะก้าวขึ้นเป็นชนชั้นนำทั้งทางการเมืองและทางสังคม ได้รับการยอมรับจากชนชั้นนำในกลุ่มอื่นๆ ไม่เพียงแต่การศึกษาเท่านั้นที่จำเป็น ทุนทางสังคม โดยเฉพาะที่เกิดจากการเข้าศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ทุนสัญลักษณ์อันเกิดจากความรู้ความสามารถเฉพาะตัวที่ทำให้ได้เข้าดำรงตำแหน่งสำคัญในสถาบัน องค์กร สมาคม มูลนิธิต่างๆ ทั้งของภาคเอกชน ภาครัฐบาล การได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รวมถึงภรรยาที่ได้เข้าไปรับใช้ใกล้ชิดพระราชวงศ์และได้รับการแต่งตั้งให้ได้เป็นคุณหญิง ท่านผู้หญิง และทุนทั้งหลายเหล่านี้จะได้รับการสืบทอดไปสู่บุตรหลานและตระกูลด้วยยุทธศาสตร์ต่างๆ โดยมียุทธศาสตร์การศึกษา ยุทธศาสตร์การสมรส การใกล้ชิดกับเจ้าอำนาจทางการเมืองและการทหาร และการได้เข้าไปใกล้ชิดสถาบันกษัตริย์เป็นยุทธศาสตร์หลัก

3.2.3. *กลุ่มนักธุรกิจ* ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลุ่มนายทุนจีนและเจ้าภาษีนายอากรจีน ที่อิงแอบกับระบบศักดินาและระบบอุปถัมภ์และมีบทบาทมากในทางเศรษฐกิจได้ค่อยๆ ลดบทบาทของตัวเองลง เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนไปได้ กลุ่มนายทุนที่สามารถก้าวข้ามอุปสรรคดังกล่าวได้ คือนายทุนที่ดำเนินธุรกิจอย่างค่อนข้างอิสระจากระบบศักดินา และนายทุนที่เริ่มสร้างตัวในสมัยรัชกาลที่หกและรัชกาลที่เจ็ด ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลุ่มนายทุนจีนที่ดำเนินธุรกิจด้านการเงินการธนาคาร ด้านการนำเข้าส่งออกสินค้า และอุตสาหกรรมต่างๆ และสามารถปรับตัวรับกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ได้ก้าวขึ้นสู่การเป็นกลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ประเทศได้ตกเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกและถูกกดดันให้เปิดตลาดเสรี และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามขณะนั้นก็ได้ได้รับ

เอาข้อเสนอแนวนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นการลงทุนจากต่างประเทศจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ พร้อมกับจัดสรรงบประมาณเพื่อปรับปรุงการคมนาคมขนส่ง การชลประทาน การศึกษา ฯลฯ

นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. ขณะนั้นขัดแย้งกับนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีที่อยู่ในความตกลงระหว่างไทยกับสหรัฐฯ เพราะรัฐบาลดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมที่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจเองในรูปรัฐวิสาหกิจ ซึ่งก่อให้เกิดการผูกขาดในระบบเศรษฐกิจและต่อต้านการลงทุนจากต่างประเทศ แต่เป็นนโยบายที่ตอบสนองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อผู้นำทางการเมืองที่กำลังแข่งขันกันอยู่ในขณะนั้น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชอชราชครุกับกลุ่มสี่เสาเทเวศน์ เมื่อเกิดการรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. 2500 แม้จะมีผลให้จอมพล ป. พินูลสงครามและกลุ่มราชครุหมดอำนาจ แต่ไม่ได้ทำให้นโยบายเศรษฐกิจสิ้นสุดลงไปด้วย และเมื่อจอมพลสฤษดิ์กลับมาทำการรัฐประหารอีกครั้งในปี 2501 ระบบเศรษฐกิจไทยได้เปิดรับการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางที่ธนาคารโลกเสนอ และมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นคือ เศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ และการส่งสินค้าออกโดยเฉพาะการค้าข้าวและการค้าไม้สัก ได้เข้าสู่ช่วงเวลาของการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ที่เน้นทุนนิยมโดยเอกชนต่างชาติ เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจด้านการผลิต การค้า และการเงิน ทำให้กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ขยายตัวผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและมีอิทธิพลทางการเมืองสูง กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ที่สำคัญคือ กลุ่มธนาคารพาณิชย์และกลุ่มธุรกิจการเงินที่สามารถผูกขาดธุรกิจเกี่ยวกับการเงิน มี 4 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพของตระกูลโสภณพนิช ธนาคารกสิกรไทยของตระกูลลำซำ ธนาคารศรีนครของตระกูลเดชะไพฑูริย์ และธนาคารกรุงศรีอยุธยาของตระกูลรัตนรักษ์ ธุรกิจการเงินของกลุ่มต่างๆข้างต้นประกอบไปด้วย ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทประกันชีวิตและประกันภัย และบริษัทอื่นๆ ธุรกิจกลุ่มนี้เกิดขึ้นจากการร่วมทุนกันระหว่างขุนนาง นักธุรกิจ พ่อค้า เช่น นายชิน โสภณพนิชได้ร่วมทุนกับขุนนางข้าราชการ คหบดี และพ่อค้าที่มีชื่อเสียงในเวลานั้น 9 ตระกูล ก่อตั้งธนาคารกรุงเทพ และมีพล.อ. เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพ็ญ พึ่งบุญ) อดีตข้าราชการในรัชกาลที่หก ผู้มีประสบการณ์จากธนาคารสยามกัมมาจลเป็นประธานกรรมการคนแรก และมีหลวงรอบรู้กิจ (ทองดี ลีลานุช) เป็นกรรมการผู้จัดการใหญ่คนแรก เป็นต้น

กลุ่มธุรกิจที่สำคัญรองลงมา คือ กลุ่มภาคอุตสาหกรรม การค้า และบริการต่างๆ กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอ เช่น เครื่องสุกรี/ทีบีไอของตระกูลโพธิ์รัตนังกูร เครื่องสहुเนี่ยนของตระกูลคารกานนท์ กลุ่มเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น เครื่องชิวเนชั่นเนลของตระกูลกาญจนจารี กลุ่มประกอบรถยนต์ เช่น เครื่องสยามมอเตอร์ของตระกูลพรประภา เครื่องกลสุโกศลของตระกูลสุโกศล กลุ่มปุ๋ยเคมี เช่น เครื่อง THASCO เคมีคอลของตระกูลศรีเฟื่องฟุ้ง และกลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น

เครือข่ายพัฒนาของตระกูลโซควัดนา ในการดำเนินการของกลุ่มธุรกิจนี้กลุ่มธนาคารพาณิชย์สามารถเข้าไปผูกขาดในรูปของบริษัทเครือข่ายหรือบริษัทที่ต้องพึ่งพาการเงินจากธนาคารเอาไว้ได้ นอกจากนี้ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ และกิจการในเครือซึ่งเป็นกิจการที่อยู่ในมือของกลุ่มธุรกิจตระกูลต่างๆ โดยเฉพาะเชื้อสายจีน ต่างร่วมมือกันผ่านสมาคมการค้า ข้อตกลงระหว่างกลุ่มและการเป็นกรรมกรร่วมกัน โดยตระกูลของกลุ่มนักธุรกิจชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยมานานจนมีบทบาทสูง ลูกหลานในรุ่นที่สองหรือสามจะมีระดับการศึกษาที่ดี และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยได้ ซึ่งสิ่งนี้เองที่เอื้อให้กลุ่มธุรกิจชาวจีนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้านาย ข้าราชการ นักการเมือง และคนไทย(วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัลย์, 2538: 700) อันจะนำไปสู่การร่วมทุนในรูปแบบต่างๆ เช่น การร่วมทุนในรัฐวิสาหกิจ การร่วมทุนในกิจการธนาคาร การร่วมทุนในธุรกิจด้านอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น

สำหรับการศึกษาของนักธุรกิจ พบว่า นักธุรกิจที่มีบทบาทนำในปัจจุบัน หากสืบตระกูลย้อนกลับไปประมาณหนึ่งถึงสองรุ่น พบว่าเริ่มมีการศึกษาที่ค่อนข้างดี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการขยายการศึกษาตั้งแต่รัชกาลที่ห้า บวกกับการที่ต้นตระกูลรุ่นแรกได้ติดต่อทำการค้า ได้รู้จักกับผู้คนมากมาย จึงเห็นความสำคัญของการศึกษา และพยายามสร้างและสืบทอดทุนนี้ให้กับบุตรหลานของตนเอง อย่างเช่นนายชิน โสภณพานิช แม้จะเกิดในประเทศไทยแต่บิดาก็ได้ส่งกลับไปประเทศจีนและจบการศึกษาระดับมัธยม เมื่อเขามีบุตรคือ นายชาติรี โสภณพานิช จึงเริ่มต้นการศึกษาที่ประเทศจีนเช่นเดียวกับเขา จากนั้นนายชาติรีได้สำเร็จการศึกษาด้านการบัญชีชั้นสูงจาก Kwang Tai High Accountancy College ที่ฮ่องกง และได้ไปศึกษาเพิ่มเติมด้านการธนาคารจากประเทศอังกฤษที่ The Regent Street Polytechnic of London และ The Institute of Bankers และในรุ่นที่สามคือ นายชาติศิริ โสภณพานิช สำเร็จการศึกษาจากสถาบันเอ็มไอที (Massachusetts Institute of Technology) ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญาโทสองสาขา คือ ด้านการบริหารจัดการ และวิศวกรรมเคมี นักธุรกิจชั้นนำปัจจุบันจึงใช้ทุนเศรษฐกิจที่เขามีอยู่มากเป็นหนทางนำไปสู่การสร้างการรับประกันการศึกษา คือ ไม่เพียงแต่การศึกษาในระดับอุดมศึกษาจากต่างประเทศเท่านั้น แต่มักส่งบุตรหลานไปศึกษาในสถานศึกษาชั้นนำตั้งแต่ชั้นประถม เพื่อสร้างพื้นที่และตำแหน่งในสังคมให้กับบุตรหลานของตน พร้อมกันนั้นยังเป็นการพาตระกูลของตนเองเข้าใกล้ความเป็นชนชั้นสูง เพราะได้เรียนรู้วิถีชีวิต การใช้ชีวิต รสนิยม การแสดงออก แบบคนชั้นสูงจากสถานศึกษาชั้นนำระดับโลก

ปัจจุบันนักธุรกิจชั้นนำจำนวนหนึ่งได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาอบรมในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน(ปรอ.) ทำให้นักธุรกิจมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มนักธุรกิจด้วยกันเอง กับข้าราชการระดับสูง อันนำไปสู่การสร้างสายสัมพันธ์ในทางการเมืองในอนาคต เห็นตัวอย่างได้ชัดเจนจากการที่นักธุรกิจจำนวนมากที่ได้รับการศึกษาอบรมจาก วปอ. ได้เข้าไปมีตำแหน่งทางการเมืองในรัฐบาลทักษิณเมื่อปี 2544 จน

นักศึกษาวปอ. อย่างน้อยสองรุ่นในเวลานั้น คือ วปอ. รุ่นที่ 44 กับปรอ. รุ่นที่ 14 ที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์เข้าไปมีตำแหน่งทางการเมืองเป็นจำนวนมากได้รับการขนานชื่อรุ่นว่า วปรอ.4414

นอกจากกลุ่มธนาคารและอุตสาหกรรม กลุ่มธุรกิจการเกษตรได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเชื่อมกับการส่งออกสินค้าเกษตรเข้ากับอุตสาหกรรม สินค้าที่สำคัญได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง และยางธรรมชาติ และมีสินค้าเกษตรสมัยใหม่เพิ่มขึ้นมา คือ ไข่เลี้ยง กุ้งเพาะเลี้ยง และปลาตู้หน้ากระป๋อง กลุ่มธุรกิจเหล่านี้ได้แก่ เครือห้วงหลี เครือซีพีของตระกูลเจียรวนนท์ เครือซุ่นฮั่งเส็ง/เกษตรรุ่งเรืองของตระกูลคำเนินชาญวนิชย์ เครือแหลมทองของตระกูลกาญจนวานิช และเครือเมโทรของตระกูลเลาหทัย (เนตรนภา ไวทยเลิศศักดิ์ ยาบุจิติละ, 2549: 107-108)

กลุ่มธุรกิจไม่ได้มีอิทธิพลเฉพาะด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลทางการเมืองในรูปของการประสานประโยชน์กับกลุ่มทหารและกลุ่มการเมือง เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองด้วย แบบแผนการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในทางการเมืองของนักธุรกิจ คือ การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้นำระดับสูงด้วยการเชิญข้าราชการประจำและการเมืองและผู้นำทางทหารระดับสูงมาเป็นกรรมการหรือหุ้นส่วนของบริษัท เช่น นายชิน โสภณพานิช ได้เชิญ พล.ต.ศิริ สิริโยธิน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ซึ่งขณะนั้นเป็นนักการเมืองและเป็นหนึ่งในแกนนำคนสำคัญของกลุ่มชอชราชครู ขึ้นมาเป็นประธานกรรมการ พันเอกประมาธ อติเรกสาร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม พ.ต.ต.พันศักดิ์ วิเศษภักดี นายตำรวจคนสนิทของพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ พ.อ.นายวรการบัญชา อธิบดีประธานวุฒิสภาและร.ม.ต.กระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงเศรษฐกิจ หลวงฉวิลเศรษฐพาณิชย์การ ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ นายควง อภัยวงศ์ มาเป็นกรรมการของธนาคารกรุงเทพ(ธนวัฒน์ ทรัพย์ไพบุลย์, 2545: 244-261) ด้วยแบบแผนการสร้างความสัมพันธ์นี้ กลุ่มนักธุรกิจจึงสร้างทุนทางสังคมที่ทำให้มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้นและมีสถานภาพที่ใกล้เคียงกับกลุ่มทหารและข้าราชการที่เคยผูกขาดกลไกควบคุมอำนาจรัฐมาก่อน

การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดนักธุรกิจที่มีทุนเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการทำการค้า และใช้ทุนเศรษฐกิจนี้ลงทุนในการศึกษาให้แก่บุตรหลานด้วยการส่งไปศึกษายังสถานศึกษาที่ดี มีชื่อเสียงทั้งในและต่างประเทศ เกิดคนกลุ่มใหม่ที่เรียกว่า คนรวยใหม่ ที่พยายามเข้าใกล้ความเป็นผู้ดีด้วยการแสวงหาทุนวัฒนธรรมของชนชั้นนำที่เป็นผู้ดีเก่า แต่ทุนวัฒนธรรมที่เข้าใกล้ความเป็นผู้ดีในสังคมไทยถูกผูกติดกับสถาบันกษัตริย์ จึงเป็นสิ่งที่มิคุณค่า หาได้ยาก และจำเป็นต้องใช้เวลายาวนานในการสั่งสมในตัวบุคคล และเพื่อให้สังคมตระหนัก รับรู้ และยอมรับในสถานภาพ ประกอบกับกลุ่มคนรวยใหม่ที่พยายามเป็นผู้ดี ขาดรากของบรรพบุรุษที่จะสามารถสืบย้อนกลับไปได้ถึงความผูกพันกับสถาบันกษัตริย์ เมื่อกลุ่มคนรวยใหม่พยายามเข้าใกล้และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มผู้ดีเก่า ความแตกต่างจึงนำไปสู่การแบ่งแยกอย่างชัดเจนว่าเศรษฐกิจ

ใหม่ที่มีทุนเศรษฐกิจมากแต่มีทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์น้อย คือ ผู้ตีใหม่ ในทำนองถูกเหยียดหยามจากการขาดรากของบรรพบุรุษ ทุนวัฒนธรรม และทุนสัญลักษณ์ของตระกูล ในขณะที่กลุ่มเจ้าเดิม กลุ่มขุนนางที่เคยใกล้ชิดรับใช้สถาบันกษัตริย์ ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือกลุ่มคนที่มีรากของตระกูลที่สามารถสืบย้อนกลับไปได้ มีทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์จากการได้อุปรับใช้ใกล้ชิดสถาบันกษัตริย์ คือกลุ่มที่ถูกเรียกว่า ผู้ตีเก่า ทุนเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มผู้ตีเก่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและรักษาตำแหน่งในสนาม แต่ไม่ใช่สิ่งจำเป็น เพราะไม่ว่าอย่างไรเงื่อนไขสำคัญสำหรับผู้ตีเก่าคือ คำนำหน้าชื่อ นามสกุล การศึกษา กิริยา มารยาท การวางตัว ภาษา การพูดจาในวงสังคม และการทำประโยชน์ต่อสังคมอันหมายถึงการแสดงความจริงรักภักดีวิธีการหนึ่ง ซึ่งจะบ่งชี้ความเป็นผู้ตีเก่า มีความสำคัญมากกว่า เพียงแต่ตำแหน่งในสนามอาจแตกต่างจากผู้ตีเก่าที่มีฐานะร่ำรวย ดังที่เรียกกันว่า เจ้าจน และ เจ้ารวย

การมีทุนสัญลักษณ์ เช่น การที่บรรพบุรุษเคยเป็นมหาดเล็กรับใช้ ฯลฯ แต่ขาดการสร้างและรักษาทุนวัฒนธรรมที่จะบ่งชี้ความเป็นผู้ตี บุคคลหรือตระกูลนั้นก็ไม่สามารถรักษาตำแหน่งในสนามสถาบันกษัตริย์ที่บรรพบุรุษเคยสร้างเอาไว้ได้ หรือหากบุคคลมีทุนเศรษฐกิจมาก และใช้ทุนเศรษฐกิจนั้นแปลงเป็นทุนสัญลักษณ์ เช่น เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งเป็นการได้มาอย่างทันทีทันใด โดยยังขาดทุนวัฒนธรรม การมีคำนำหน้าชื่อดูด้วยทุนเศรษฐกิจ จึงไม่สามารถสร้างความเป็นผู้ตีให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การเป็นผู้ตีหรือผู้ตีเก่า หรือการเข้าไปมีตำแหน่งในสนามสถาบันกษัตริย์อย่างได้รับการยอมรับจากสังคม จึงไม่สามารถใช้การแปลงทุนเศรษฐกิจเป็นทุนชนิดอื่นอย่างทันทีทันใดได้ เพราะการสร้างความเป็นผู้ตีต้องใช้เวลาหลายชั่วอายุคนและใช้หลายยุทธศาสตร์ในการสร้างและผลิตซ้ำ เพื่อให้สังคมเกิดการยอมรับ ดังที่บูร์ดิเยอได้กล่าวไว้ว่าทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์เป็นทุนที่ต้องใช้เวลาในการสร้าง สั่งสม และสร้างการยอมรับจากสังคม การเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจไปเป็นทุนชนิดอื่นๆ อย่างทันทีทันใดไม่สามารถทำได้ เนื่องจากทุนที่เป็นคุณสมบัติของชนชั้นนำหาได้ยาก ต้องใช้ความพยายาม และการลงทุนในเวลา (Bourdieu, 1993: 31-35; Bourdieu, 1997: 46-75)

เมื่อพิจารณาเศรษฐกิจของประเทศ แผนพัฒนาฯ ที่ดำเนินมาตั้งแต่ฉบับแรกจนฉบับที่สามในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม ทำให้เศรษฐกิจเงินตราต่างประเทศไหลเข้ามาในประเทศอย่างต่อเนื่องบวกกับการใช้จ่ายของประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงของสงครามเวียดนาม การเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อทดแทนการนำเข้า และการมุ่งส่งเสริมการพัฒนาโดยเอกชน ทำให้เกิดการขยายตัวของธนาคารพาณิชย์และเกิดกลุ่มคนรวยขึ้นในสังคม เกิดการกระจุกตัวของการเจริญเติบโตเฉพาะภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น นอกจากนี้การค้ำระหว่างประเทศ ก็ได้เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้นด้วย

ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีที่นายทุนต่างชาติ รัฐ และนายทุนภายในประเทศร่วมมือกันผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น การเอารัด

เอาเปรียบคนจน การเรียกร้องประชาธิปไตยจากรัฐบาลเผด็จการทหารจึงเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2516 ความสำเร็จจากการเรียกร้องดังกล่าวก่อให้เกิดการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่เมื่อรัฐบาลที่มาจากกระบวนการประชาธิปไตยขึ้นดำรงตำแหน่ง *ธุรกิจการเมือง* ก็เกิดขึ้นเพราะระบบการเลือกตั้งและการได้มาซึ่งคะแนนเสียงเพื่อเป็นส.ส.จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก ขณะเดียวกันกลุ่มธุรกิจก็มีการรวมตัวกันในรูปของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มธุรกิจจึงก้าวเข้าสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปของการเรียกร้องผลประโยชน์ การตั้งพรรคการเมือง การเป็นส.ส. การให้การสนับสนุนทางการเงินกับพรรคการเมือง รวมถึงการเข้าไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารของพรรคการเมือง เหล่านี้จะเป็นบันไดพานักธุรกิจหรือกลุ่มทุนก้าวไปสู่ตำแหน่งรัฐมนตรี หากพิจารณาในแง่ของทุนก็จะเห็นภาพการอุปถัมภ์จากกลุ่มธุรกิจกับนักการเมืองและพรรคการเมืองชัดเจนมาก ขึ้น หมายความว่าอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจก็ยังตกอยู่ในมือของคนกลุ่มหนึ่งนั่นเอง ตัวอย่างของการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองของนักธุรกิจด้วยการตั้งพรรคการเมือง เช่น พรรคกิจสังคมที่มีนักธุรกิจ คือ นายบุญชู โรจนเสถียร (นายธนาคาร) นายพงษ์ สารสิน (เจ้าของบริษัท ไทยน้ำทิพย์) เป็นผู้จัดตั้ง พรรคชาติไทยที่เป็นที่รวมตัวของนักธุรกิจกลุ่มอุตสาหกรรม มีพล.ต. ประมาณ อติเรกสาร เป็นผู้นำ

ในช่วงของรัฐบาลพลเอกเปรม การพยายามฟื้นฟูการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นการค้าขายทางอุตสาหกรรม การค้า และการบริการ เปลี่ยนจากนโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ไปเป็นนโยบายการผลิตเพื่อการส่งออกตามแนวทางของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ทำให้ทุนไหลเข้ามาในประเทศเป็นจำนวนมาก เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง (กุลลดา เกษบุญชู, 2546: 10) เห็นได้จากกระแสเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างมากในช่วงรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จนถึงรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลต้องประกาศลดค่าเงินบาท และเมื่อรัฐบาลพลเอกชวลิต ลาออก รัฐบาลชวนก็ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยการรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก

ในทางการเมือง ด้วยแนวทางเศรษฐกิจของรัฐบาลเปรม ได้ทำให้กลุ่มชนชั้นนายทุนไทยมีโอกาสนำไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจผ่านระบบพรรคการเมือง โดยชนชั้นนายทุนไทยที่เล่นการเมืองในพรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคสยามประชาธิปไตย ต่างผลักดันดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและรัฐมนตรีช่วยว่าการในกระทรวงเศรษฐกิจตลอด 8 ปีของรัฐบาลพลเอกเปรม นักธุรกิจจึงสร้างทุนทางสังคมเพื่อเข้ามามีบทบาทนำในการเมือง

ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้นรวดเร็วมาก ไม่ว่าจะเป็นราคาที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ การก่อสร้างหรือการลงทุนจากต่างชาติที่สูงขึ้นหลายเท่าตัว สำหรับกลุ่มนักการเมืองที่เข้ามามีบทบาทนำในช่วงเวลานี้

ไปจนถึงรัฐบาลชน หลีกภัยในปี 2543 คือ กลุ่มนักการเมืองและนักธุรกิจโดยมีกลุ่มนายทุนอยู่เบื้องหลัง ในขณะที่กลุ่มข้าราชการยังคงมีตำแหน่งอยู่ในวุฒิสภาผ่านการแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญ แต่เนื่องด้วยการคอร์รัปชันอย่างมากของรัฐบาลชุดนี้ได้นำไปสู่การรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ(รสช.) และการก้าวขึ้นมาสู่อำนาจของกลุ่มอำมาตยาธิปไตยอีกครั้ง⁵

จากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์จนถึงรัฐบาลชน หลีกภัย นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ธุรกิจภาคเอกชนสามารถเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ผลในด้านหนึ่งทำให้ธุรกิจเอกชนมีบทบาทและอิทธิพลทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศมากขึ้น จนสามารถเข้าไปครอบงำการดำเนินนโยบายและการเมืองของประเทศมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีจึงมีลักษณะผูกขาดมากกว่าการแข่งขันโดยเสรีและเป็นธรรม เพราะเน้นการแสวงหากำไรสูงสุดของเอกชน ทำให้เกิดการสะสมความมั่งคั่งในมือของคนกลุ่มน้อย

วิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ส่งผลต่อกลุ่มนายทุนไทยมากเนื่องจากกลุ่มบริษัทในประเทศส่วนมากเป็นบริษัทครอบครัว (นอกจากบริษัทครอบครัว กลุ่มทุนในประเทศไทยยังประกอบด้วยรัฐวิสาหกิจ และกลุ่มทุนข้ามชาติ) คือ บริหาร โดยคนในครอบครัวหรือตระกูลเดียวกัน กลุ่มบริษัทเหล่านี้เติบโตขึ้นมาหลังจากที่ประเทศก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวมากขึ้น บริษัทก็พัฒนากิจการ แยกแยกย่อยสาขาพร้อมกับก้าวเข้าสู่ธุรกิจอื่นๆ และพยายามที่จะปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ แต่วิกฤตเศรษฐกิจทำให้บริษัทครอบครัวไทยระดับนำจำนวนมากต้องเผชิญกับภาวะล้มละลาย บางแห่งต้องออกจากกิจการไป บางแห่งถูกซื้อหรืออาจถูกลดบทบาทลง บางกิจการต้องปรับโครงสร้างหนี้เพื่อความอยู่รอด บางกลุ่มต้องร่วมทุนกับทุนต่างประเทศ เช่น กิจการธนาคาร กลุ่มธุรกิจที่สามารถฝ่าฟันวิกฤตมาได้ก็ทำการปรับโครงสร้างการบริหารให้มีอาชีพเข้ามาบริหารและกลายเป็นกลุ่มทุนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

การเมืองหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2540 และหลังภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ กลุ่มทุนต่างๆ เริ่มปรับตัวได้ดีขึ้น ผลการเลือกตั้งในปี 2544 กลุ่มทุนหรือกลุ่มพ่อค้าก้าวเข้าสู่ระบบการเมืองและตำแหน่งทางการเมืองได้โดยตรง ไม่ใช่แค่ นายทุนพรรคหรือผู้อยู่เบื้องหลังการเลือกตั้ง ส่งผลให้ช่องว่างระหว่างนักธุรกิจกับการเมืองแคบลง คือกลุ่มนักธุรกิจเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองโดยตรงโดยเฉพาะกระบวนการกำหนดนโยบาย ที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลและระบบราชการยังเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงทำให้ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงทวีความรุนแรงขึ้น อำนาจเงินของนักการเมืองกลายเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมากขึ้น เพราะเมื่อกลุ่มทุนก้าวเข้ามาสู่การเมืองเอง การคอร์รัปชันเชิงนโยบายของนักธุรกิจก็นำไปสู่การคอร์รัปชันในรูป

⁵ อำมาตยาธิปไตย คือ สภาวะของสังคมการเมืองที่กลุ่มข้าราชการสามารถครอบงำและมีอำนาจนำในระบบการเมืองได้ ที่เห็นได้เป็นรูปธรรมคือการที่ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ผลประโยชน์ทับซ้อนเพื่อประโยชน์และอำนาจของกลุ่ม กลุ่มทุนที่เข้ามาสู่ระบบการเมืองในรัฐบาลทักษิณมีหลายกลุ่มหลายตระกูล เช่น กลุ่มชินวัตร-คามาพงศ์ กลุ่มมาลินนท์ กลุ่มโพธารามิก กลุ่มเจียรนวนนท์ กลุ่มมหากิจศิริ กลุ่มจิ้งจอกเรื่องกิจ-จุฬารุณ กลุ่มวงศ์สวัสดิ์ กลุ่มเทพกาญจนา กลุ่มบริษัทแกรมมี่ กลุ่มมาลินนท์ ฯลฯ และเมื่อดูผลประกอบการสามปีหลังเป็นรัฐบาล กลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยหลายกลุ่มรวยขึ้นมากกว่าร้อยเปอร์เซ็นต์ เช่น กลุ่มชินวัตร-คามาพงศ์ กลุ่มโพธารามิก กลุ่มเทพกาญจนา (<http://www.mthai.com/square/news/news70268.html> **จับตากลุ่มทุน ทรท.ระดมเงินหมื่นล้านรับศึกเลือกตั้งปี "48**)

ปัจจุบันกลุ่มธุรกิจสามารถเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้โดยตรงและเปิดเผย ทั้งโดยการให้เงินสนับสนุนพรรคการเมือง การสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และการดำรงตำแหน่งสำคัญๆในพรรคการเมืองหรือคณะกรรมการชุดต่างๆของรัฐบาล เช่น นายพินิต ศรีวิกรม์ บุตรนายเฉลิมพันธ์ และคุณหญิงศศิมา ศรีวิกรม์ ตระกูลนักธุรกิจ เจ้าสัวที่ดิน โดยนายเฉลิมพันธ์เคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม รองนายกรัฐมนตรี เกณฑ์ในการตั้งพรรคประชาชน พรรคเอกภาพ รองหัวหน้าพรรคสามัคคีธรรม ต่อมาในรุ่นลูกคือนายพินิต ศรีวิกรม์ ได้ก้าวสู่ถนนการเมืองในทางการเมืองด้วยการเป็นส.ส. กรุงเทพฯ เป็นที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ และรองเลขาธิการนายกรัฐมนตรีฝ่ายการเมือง เคยบริจาคเงินให้กับพรรคไทยรักไทย 3 ครั้ง คือ 500,000 บาท 5,000 บาท และ 1,000,000 บาท ตามลำดับ และในปีเดียวกันนายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ บริจาค 200,000 บาท (<http://www.ect.go.th/thai/party/give/amount/43/trtp.html>)

ดังนั้น การมีทุนเศรษฐกิจจำนวนมากของนักธุรกิจ ได้ค่อยๆ นำนักธุรกิจที่ได้รับการศึกษาจากสถานศึกษาชั้นดีทั้งในและต่างประเทศ และหรือมีเครือข่ายทางสังคมจากสถานศึกษาเช่นวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร จากการทำธุรกิจกับนักธุรกิจด้วยกัน กับข้าราชการระดับสูง หรือในทางกลับกันการมีทุนเศรษฐกิจมากก็ดึงดูดให้นักการเมืองเข้ามาร่วมสร้างเครือข่ายกับนักธุรกิจ ทำให้นักธุรกิจสามารถเข้าไปมีตำแหน่งในพรรคการเมือง ในรัฐบาล หรือในฝ่ายค้าน การมีเครือข่ายทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองจากคนรุ่นก่อน และเครือข่ายกับกลุ่มข้าราชการจากการได้เข้าเรียนในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร จะเป็นการแผ้วทางให้กับลูกหลานในตระกูลที่ได้รับการศึกษาอย่างดีจากการมีทุนเศรษฐกิจมาก และมีความสนใจทางการเมืองจากการรับรู้ผ่านการเข้าไปมีตำแหน่งในทางใดทางหนึ่งของบิตามารดาและคนอื่นๆ ในตระกูล ทำให้ลูกหลานในรุ่นต่อมาสามารถมีตำแหน่งในสนามทางการเมืองได้อย่างไม่ยากเย็นนักโดยอาศัยทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรม

3.2.4. *กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นและนักธุรกิจท้องถิ่น* นักการเมืองท้องถิ่นปัจจุบันอาจแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่ม กลุ่มแรกคือ กลุ่มที่สืบตระกูลมาจากเจ้าเมืองหรือเจ้าเมืองเดิม กลุ่มที่สองคือ กลุ่มที่พัฒนาขึ้นมาจากการเป็นนักธุรกิจท้องถิ่น และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นดั้งเดิม

สำหรับกลุ่มแรก แม้ระบบกินเมืองจะถูกเปลี่ยนเป็นระบบเทศบาล และแบ่งการบริหารราชการแผ่นดินเป็นส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น มีการส่งข้าราชการจากส่วนการไปเป็นข้าราชการในท้องถิ่น มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนข้าราชการอยู่เสมอ แต่ชื่อเสียงของเจ้าเมืองเดิมในฐานะเจ้าของพื้นที่ที่มีอิทธิพลสืบเนื่องต่อมายาวนาน ก็ยังส่งผลสืบเนื่องต่อมายังถูกหลาน และทำให้คนกลุ่มนี้ยังคงรักษาฐานอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นของตัวเองเอาไว้ได้ โดยปรากฏว่า นักการเมืองท้องถิ่นที่ผันตัวเองกลายเป็นนักการเมืองระดับชาติหลายคน สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เคยเป็นเจ้าเมือง ในพื้นที่จังหวัดที่ตนเองสมัครรับเลือกตั้ง เช่น เจ้าชัชวรงค์ ณ เชียงใหม่ผู้สืบเชื้อสายพระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา เจ้าบุญเลิศ ณ เชียงใหม่ ผู้สืบเชื้อสายเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น นายณรงค์ วงศ์วรรณ ผู้สืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองเก่าจังหวัดแพร่ และทำธุรกิจอย่างกว้างขวางในภาคเหนือ *ตระกูลอังกินันท์* จากจังหวัดเพชรบุรี สืบเชื้อสายมาจากอัยการที่ถูกส่งมาทำงานในช่วงก่อนการปฏิวัติล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยทำการค้าพืชไร่ อสังหาริมทรัพย์ รถเมล์ โรงน้ำแข็ง ทำน้ำขวด ฯลฯ จนกลายเป็นกลุ่มทุนเช่นเดียวกับตระกูลชินวัตร ในจังหวัดเชียงใหม่ หรือตระกูลพิพิธภักดีและตระกูลอัคคบุตร ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองปัตตานี (บุญอริ ยีหมะ, 2549: 32-48) นักธุรกิจท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่นเหล่านี้ล้วนแต่มีฐานที่เป็นทุนเศรษฐกิจและทุนทางสังคมเป็นจำนวนมากทั้งสิ้น

ในการก้าวเข้าสู่การเป็นนักการเมืองของตระกูลที่บรรพบุรุษเคยเป็นเจ้าเมือง ข้าราชการหรือคนสำคัญของภาคหรือของจังหวัด ทุนทางสังคมคือ เครือข่ายความสัมพันธ์กับประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงนายทุนในท้องถิ่นซึ่งเป็นแหล่งทุนเศรษฐกิจ และทุนสัญลักษณ์ คือ การรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ ได้ถูกแสดงออกมาอย่างเด่นชัดที่สุด ในขณะที่ทุนวัฒนธรรมคือการศึกษามีความสำคัญเป็นอันดับรองลงมา

สำหรับกลุ่มที่สอง คือ นักธุรกิจท้องถิ่นที่ค่อยๆ ผันตัวเองจากนักธุรกิจหรือผู้รับเหมาท้องถิ่นเป็นหัวคะแนน นายทุนท้องถิ่น จนกลายมาเป็นนักการเมืองท้องถิ่น และนักการเมืองระดับชาติ การปรากฏตัวของกลุ่มนี้เริ่มชัดเจนในช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ทั้งนี้เพราะเงินทุนของสหรัฐอเมริกาและการขยายตัวของเศรษฐกิจพืชไร่โดยเฉพาะที่อยู่รอบๆ ฐานทัพอเมริกา ทำให้เศรษฐกิจในต่างจังหวัดเริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีการก่อสร้าง การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ การพัฒนาเมืองและธุรกิจที่ผิดกฎหมายแต่ได้กำไรมากรวม เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบขุดแร่ การประกอบธุรกิจน้ำมันเถื่อน การค้ายาเสพติด จากนั้นนักธุรกิจได้ขยายการลงทุนไปสู่ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และผันตัวเองไปสู่การเป็นผู้รับเหมาในโครงการก่อสร้างต่างๆ ของรัฐ เป็นผู้รับ

สัมปทานจากรัฐในโครงการต่างๆ และก้าวเข้าสู่การเป็นนักการเมืองในที่สุด ด้วยอำนาจทางเศรษฐกิจที่มากขึ้นจึงเกิดการเชื่อมโยงกันกับอำนาจการเมืองในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ รวมทั้งสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับข้าราชการท้องถิ่นด้วย

การเลือกตั้งในปี 2518 ปรากฏว่ามากกว่าร้อยละ 80 ของที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมาจาก ส.ส.ในต่างจังหวัด และคนดังในท้องถิ่นก็เริ่มมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะเป็นหัวคะแนนและช่วยหาเสียงเลือกตั้งให้ผู้สมัคร เนื่องจากมีคนนับหน้าถือตา มีความมั่งคั่ง มีอิทธิพล มีพวกพ้อง เส้นสาย และผู้อยู่ในอุปถัมภ์ นักการเมืองจากกรุงเทพฯ ที่ลงเขตเลือกตั้งต่างจังหวัด จึงต้องขอความช่วยเหลือเพื่อให้ช่วยหาเสียงและเป็นหัวคะแนนให้ ระบบการเมืองนับจากนี้ผู้แทนที่มาจากต่างจังหวัดจึงมีความสำคัญมากขึ้น และเมื่อระบบรัฐสภามีความสำคัญมากขึ้น คนดังในท้องถิ่นก็เริ่มส่งตนเอง ญาติ หรือเพื่อนนักธุรกิจลงสมัครรับเลือกตั้ง และสืบทอดตำแหน่งทางการเมืองด้วยการส่งทอดพื้นที่ทางการเมืองที่เคยเป็นฐานเสียงของตนให้กับญาติพี่น้อง สามมิตรยา (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, 2542: 566-567)

นักการเมืองท้องถิ่นนอกจากจะมีรายได้สูงจากการรับสัมปทานโครงการต่างๆ ของรัฐแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นด้วยทั้งนี้เพื่อรักษาการผูกขาดธุรกิจของตนเอง และในปี 2540 แม้จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ แต่ก็ส่งผลต่อนายทุนนักการเมืองท้องถิ่นน้อยกว่านักธุรกิจในเมืองหลวง ฉะนั้นนักการเมืองท้องถิ่นจึงก้าวขึ้นมาขยับบทบาทสำคัญในการเมืองระดับชาติในปัจจุบัน

และกลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นดั้งเดิม นักการเมืองท้องถิ่นกลุ่มนี้แม้ไม่ใช่เจ้าเมืองเดิม แต่ก็มีพื้นที่ทางการเมืองในท้องถิ่นจากที่ปู่หรือบิดาได้แผ้วถางทางไว้ ทำให้นักการเมืองรุ่นต่อๆ มาในตระกูลสร้างเป็นนักการเมืองได้จากทุนทางสังคมและทุนสัญลักษณ์ที่ตระกูลได้สร้างเอาไว้ ตัวอย่างเช่น ตระกูลอิสรางกูร ณ อยุธยา นักการเมืองท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์ (นิรันดร์ กุลพานันท์, 2549) นักการเมืองรุ่นแรกของตระกูลคือ ม.ล.เสรี อิสรางกูร ณ อยุธยา จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และรับราชการและโยกย้ายไปมาหลายจังหวัด จนมาเป็นผู้ช่วยสรรพากรจังหวัดบุรีรัมย์ จากนั้นลาออกมาประกอบอาชีพทนายความและตั้งรกรากที่จังหวัดบุรีรัมย์ และเข้าสู่การเมืองนักการเมืองท้องถิ่นจนได้เป็นนายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ เคยได้รับเลือกให้เป็นผู้แทนราษฎร และเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร าริการ และเลิกล้มการเมืองเมื่อปี 2502 อย่างไรก็ตาม คนในตระกูลนี้ประกอบอาชีพรับราชการ และอาชีพทนายความเป็นหลัก

การกลับสู่เวทีการเมืองอีกครั้งของตระกูลอิสรางกูร ณ อยุธยา เกิดขึ้นในปี 2540 เมื่อพลเอก ชรรณกร อิศรางกูร ณ อยุธยา ที่เกิดที่จังหวัดร้อยเอ็ด แต่เติบโตและเรียนหนังสือที่จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เข้าไปร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทย และการเลือกตั้งในปี 2544 พลเอกชรรณกร ก็ได้รับเลือกให้เป็น ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรองนายกรัฐมนตรี ขณะเดียวกันก็ได้รับความไว้วางใจจากพรรคให้เป็นผู้อำนวยการเลือกตั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการเลือกตั้งที่พรรคไทยรักไทยได้ส.ส.จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจำนวนมาก บ่งบอกถึงบารมีของพลเอกธรรมรักษ์ที่เกิดจากการเป็นลูกนักการเมืองเก่าที่มีฐานเสียงเดิม มีภาพลักษณ์ของการเป็นลูกนักการเมืองในพื้นที่ เป็นนายทหารที่จบโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ารุ่นที่ 10 และเข้ารับการอบรมจากวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 34 ที่มีส่วนช่วยอย่างมากทั้งในส่วนของการศึกษาที่บ่งบอกถึงการมีทุนวัฒนธรรมในรูปของการรับประกัน เป็นทุนสัญลักษณ์ว่าเป็น ‘นักเรียนนายร้อย’ เป็น ‘พลเอก’ และในส่วนของเครือข่ายความสัมพันธ์จากสถานศึกษาที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ของนักศึกษาด้วยรุ่น ด้วยการจัดกิจกรรมของรุ่นอย่างสม่ำเสมอ *ทุนวัฒนธรรมในรูปของการรับประกัน ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์ในที่นี้ จึงสามารถถูกระดมเพื่อนำไปสู่การสร้างการตระหนักรู้และแปลผลเป็นผลการเลือกตั้งได้*

เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นทั้งสามกลุ่ม จะเห็นได้ว่า สิ่งที่มีความสำคัญไม่ได้อย่าไปกว่าทุนเศรษฐกิจที่จะมีผลอย่างมากในกระบวนการเลือกตั้ง คือ *ทุนทางสังคม* ซึ่งคือเครือข่ายความสัมพันธ์ที่จะเป็นฐานเสียงให้กับตนเองและลูกหลาน ซึ่งอาจได้มาจากการที่บรรพบุรุษเป็นนักการเมืองท้องถิ่นดั้งเดิม หรืออาจมาจากการสถานศึกษา แต่สิ่งที่อาจต่างกันอยู่บ้างคือนักธุรกิจท้องถิ่นมีทุนเศรษฐกิจที่มากกว่ามาก จนสามารถนำทุนที่ตัวเองมีไปสร้างวัตถุ เช่น ศาลา แก้วอี โด๊ะ ห้องสมุด ห้องประชุม ฯลฯ ช่วยงานราชการ งานกุศลต่างๆ ซึ่งจะเป็นการสร้างและต่อยอดการรับรู้ของประชาชนผ่านวัตถุและการกระทำที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ทุนทั้งสี่ประเภทที่สร้างขึ้นคือฐานที่มั่นที่มั่นคงที่ทายาทที่จะสืบทอดต่อไปเพื่อรักษาฐานพื้นที่ทางการเมือง และเพื่อสร้างการต่อรองกับพรรคการเมืองในฐานะที่ตนเองเป็นนายทุนคนหนึ่งของพรรคได้ ในขณะที่ทุนวัฒนธรรมที่เป็นการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาในต่างประเทศได้ถูกสร้างขึ้นช้ากว่านักธุรกิจในเมือง

3.2.5. *กลุ่มปัญญาชน* กลุ่มหรือประเภทของปัญญาชนผู้มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิดภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ต่างจากช่วงก่อนหน้านี้นักนัก คือยังประกอบด้วยเจ้านายราชสกุล พระภิกษุ และสามัญชนเช่นเดิม ตัวอย่างเช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พระธรรมโกศาจารย์หรือพุทธทาสภิกขุ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ตามลำดับ สำหรับ

ปัญญาชนที่เป็นสมาชิกในแต่ละกลุ่มต่างมีบทบาทและสร้างการยอมรับได้จากทุนวัฒนธรรมที่ตนมี กล่าวคือ การศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะสร้างการยอมรับในการแสดงความรู้และความคิดเห็น แต่การมีความรู้ก็ไม่ใช่สิ่งบ่งชี้การเป็นปัญญาชน เพราะบุคคลจะต้องมีคุณลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์ และจะต้องมีการสื่อสารออกมาอย่างสม่ำเสมอผ่านสื่อต่าง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หนังสือพิมพ์ บทความ นิตยสาร หรือแม้แต่การประชุม รวมกลุ่ม เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการแสดงออกซึ่งทุนวัฒนธรรม ความต่อเนื่องนี้ไม่เพียงแต่จะทำให้ปัญญาชนสามารถสร้างรักษา และเพิ่มพูน เครือข่ายทางความคิดอันจะกลายเป็นทุนทางสังคมของปัญญาชน แต่ยังเป็นการสร้างทุนสัญลักษณ์ให้กับปัญญาชนคนนั้นๆ ให้ชัดเจนมากขึ้น คือ ไม่ใช่แค่การเป็น ‘ปัญญาชน’ แต่

บุคลิก ทักษะ และมุมมองที่แสดงตัวตนของปัญญาชนจะถูกดักย้าซ้ำแล้วซ้ำอีก อย่างสม่ำเสมอ เช่น การมีทัศนคติแบบ ‘มาร์กซิสต์’ ‘อนุรักษนิยม’ ‘นิยมเจ้า’ ‘หัวก้าวหน้า’ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สถานะในสังคมก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นทุนสัญลักษณ์ที่สามารถสร้างการยอมรับและทุนทางสังคม ให้เกิดขึ้นได้ เช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็น ‘ราชสกุล’ พุทธศาสนิกชนเป็น ‘พระ’ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็น ‘อาจารย์’ ‘คนเดือนตุลา’ เหล่านี้เป็นสถานะทางสังคมที่คนในสังคมไทยให้การยอมรับ และถือเป็นสถานะที่มีเกียรติ ที่ต่างจากปัญญาชนกลุ่มอื่นๆ เช่นนักหนังสือพิมพ์

ปัญญาชน ‘เจ้า’ นอกจากเจ้านายราชสกุลที่ได้รับการศึกษาอย่างดี มีความคิดและบุคลิกภาพที่โดดเด่น ชอบแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ ดังเช่นหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่มีความรอบรู้ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรมไทยและตะวันตก การเงินการคลัง การเมือง และวรรณกรรมแล้ว ยังปรากฏว่ามีการสร้างปัญญาชนเจ้าเกิดขึ้นด้วย (ชนิดา ชิตบัณชิตย์, 2550) กล่าวคือ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันขึ้นครองราชย์ ได้มีโครงการพระราชดำริเกิดขึ้น โดยในช่วงแรกระหว่างปี 2494-2500 โครงการพระราชดำริไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลขณะนั้น คือ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมากนัก จึงเกิดการช่วงชิงพื้นที่สาธารณะระหว่างรัฐบาลกับเจ้า โครงการส่วนพระองค์ในช่วงแรกๆ จึงใช้เครือข่ายส่วนพระองค์เป็นหลัก ได้แก่ สำนักพระราชวัง และสำนักราชเลขาธิการ ใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ งบประมาณทำให้เกิดประเพณีที่เรียกว่าทำบุญร่วมกับในหลวง ผ่านสถานีวิทยุ อ.ส. โดยกลุ่มบริจาคก็จะมีฐานะ แต่ก็มีการขานถวายเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยม โดยมีหน่วยงานราชการบางหน่วยเท่านั้นที่รับสนองพระราชดำริ เช่น กระทรวงเกษตร และ ศชด. ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทั้งรัฐบาลและเจ้าซึ่งรวมทั้งพระมหากษัตริย์ ได้ร่วมมือกันสถาปนาอำนาจที่ชอบธรรมผ่านการเชิดชูสถาบันกษัตริย์ด้วยวิธีการต่างๆ และโครงการพระราชดำริ การร่วมมือกันนี้ได้ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ เกษตรกร ชาวนา ชาวเขา นักศึกษา ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และประชาชนทั่วไป ปัญญาชนเจ้าจึงเกิดขึ้นเพราะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในโครงการพระราชดำริ เช่น ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล มีบทบาทสำคัญในการทำฝนหลวง การพัฒนาเทคโนโลยี เช่น รหัสวิคน้ำ การทำฟาร์มในสวนจิตรลดา หรือก็คือปัญญาชนคนสำคัญในฐานะนักวิชาการการเกษตร ม.จ.ภิสเดช รัชนี ผู้อำนวยการโครงการหลวง ผู้บุกเบิกสร้างสายสัมพันธ์กับชาวเขา เป็นผู้กำหนดเส้นทางเสด็จว่าเมื่อพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาแล้วต้องพบกับใครเผ่าไหน

นอกจากปัญญาชนเจ้า ยังมีปัญญาชนเทคโนโลยีคนกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นและมีบทบาทสำคัญจากการร่วมมือกันสถาปนาอำนาจระหว่างเจ้ากับรัฐบาล คือ องคมนตรี และบุคคลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการส่วนพระองค์ เช่น ดร.สุเมธ ดันติเวชกุล ที่ดำรงตำแหน่งเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เลขาธิการ กปร. ที่ปรึกษาในสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้อำนวยการศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ และที่ปรึกษาฝ่ายพลเรือนให้กับสภาความมั่นคง ปัญญาชนกลุ่ม

นี้กลุ่มนี้มีเครือข่ายทางสังคมจากการทำงาน การกำหนดแผนและนโยบายและการติดต่อกับภาครัฐ และหน่วยงานราชการ และการเผยแพร่ความคิด ทฤษฎีต่างๆ ไปสู่นักวิชาการ องค์กร ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน และสังคมทั่วไป

ปัญญาชน ‘พระ’ คือ ผู้ที่บวชและศึกษาระยะอย่างลึกซึ้งมาเป็นเวลานาน แสดงออกถึงการเป็นปัญญาชนด้วยการแสดงธรรมเทศนา การเขียนหนังสือจนเป็นที่ยอมรับในความคิด โดยมุ่งให้ศาสนาพุทธเป็นเป็นทางออกในการแก้ปัญหาทั้งของปัจเจกบุคคลและของสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา การพัฒนา อุตสาหกรรม การเกษตร ฯลฯ ตัวอย่างปัญญาชนพระ เช่น พุทธทาสภิกขุ และปัญญาชนนักทฤษฎี **ความเป็นพระปัญญาชนที่ชัดเจนในความคิดที่นำเสนอ ถูกแสดงออกผ่านวัตรปฏิบัติตลอดชีวิตการบรรพชาของท่าน ผ่านงานเขียน งานเทศน์ ทั้งในและต่างประเทศ การยอมรับผ่านการบริโภคนงานเขียน ติดตามการแสดงธรรม ได้กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมที่นำไปสู่การยอมรับ จนถูกยกย่องให้เป็นปัญญาชน รวมถึงการให้การยกย่องด้วยรางวัลอันจะกลายเป็นทุนทางวัตถุและทุนสัญลักษณ์ เช่น องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องให้ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติ การได้รับปริญญาคุณภักดิ์บัณฑิตศึกษาศาสตรบัณฑิต เป็นต้น**

สำหรับปัญญาชนกลุ่มสามัญชนประกอบไปด้วยข้าราชการทหารและพลเรือนผู้มีความรู้ ได้รับการศึกษาทั้งจากในและต่างประเทศ นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ทนายความและผู้ประกอบอาชีพอิสระ แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองปัญญาชนไทยที่เป็นสามัญชนเติบโตขึ้นอย่างเป็นกลุ่มก้อนและชัดเจน เนื่องจากความคิดทางการเมืองที่แบ่งออกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจน คือ เสรีนิยมและสังคมนิยม ขณะเดียวกันระบบทุนนิยมที่ประเทศสหรัฐอเมริกาเผยแพร่ทำให้เกิดการลงทุนด้านการศึกษา ทำให้จำนวนผู้ได้รับการศึกษาสูงมีมากขึ้น และปัญญาชนผู้ใส่ใจในความเป็นไปของประเทศไทยและสังคมรอบข้างก็มากขึ้นตามไปด้วย ปัญญาชนนับจากสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบันแบ่งออกได้ตามลักษณะของแนวคิดและอุดมการณ์เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ (ส.ศิริรักษ์, 2544)

กลุ่มแรก ปัญญาชนหัวเก่าหรือพวกอนุรักษนิยม สนใจในศิลปกรรม วรรณคดี ประวัติศาสตร์ กวีนิพนธ์ ภิรมย์มารยาท หลักไวยากรณ์ ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เช่น ส.ศิริรักษ์ ที่ความคิดและวิถีชีวิตของเขาเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ เพราะตัวเขามีความผูกพันกับชนชั้น กับสถาบันพระมหากษัตริย์ และกับโครงสร้างสังคม เห็นได้จากการมุ่งฝักใฝ่อยู่เสมอ(ฝักใฝ่ถือเป็นวัฒนธรรมการแต่งการของชนชั้นสูงมากกว่าของสามัญชนทั่วไป) ไม่ว่าจะในประเทศหรือเมื่อต้องไปพูดหรืออภิปรายยังเวทีต่างประเทศ หรือการมีรสนิยมในด้านต่างๆ แบบไทย ดังที่เขาบอกว่า “ผมชอบลูกระชากรี (ชาตรี)... คือผมชอบของผมในเรื่องที่คนอื่นเขาเห็นว่า เขียวๆ” (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2525: 348) แสดงให้เห็นว่าความเป็นปัญญาชน ผู้ทำหน้าที่

วิพากษ์วิจารณ์สังคมของเขาไม่ได้ลอยอยู่โดดๆ แต่ได้ถูกสร้างและหล่อหลอมจากโครงสร้างและสถาบันที่อยู่ล้อมรอบตัวเขามาตั้งแต่เขากเกิด

กลุ่มที่สอง ปัญญาชนก้าวหน้าหรือ technician ทางสังคม ได้แก่กลุ่มข้าราชการ จะเห็นบทบาทได้จากการจัดองค์กรในระบบราชการ การวางแผนงาน ระบบการศึกษา และระบบเศรษฐกิจของประเทศ คนกลุ่มเหล่านี้มักไปปรากฏเป็นคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย อาจารย์มหาวิทยาลัย โรงเรียนเสนาณรงค์ คนกลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่จบการศึกษาจากต่างประเทศ เช่น คร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ เมื่อครั้งเป็นผู้ว่าธนาคารแห่งประเทศไทย ได้วิจารณ์นายธนาคารที่หากำไรโดยไม่ทำตามระเบียบแบบแผนที่ดี วิจารณ์นักกฎหมายและข้าราชการที่ฉ้อฉลอยู่เสมอ แต่ก็ทำโดยอ้อม เพราะการเป็นข้าราชการทำให้พูดมากไม่ได้

กลุ่มที่สาม ปัญญาชนที่มุ่งมองผลทางปฏิบัติมากกว่าอีกสองกลุ่ม สามารถเข้าได้กับทั้งสองกลุ่ม โดยในทางอาชีพแล้วเป็นข้าราชการ เช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งโดยตำแหน่งแม้จะเป็นข้าราชการ แต่ก็สามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐต่อสาธารณะได้

‘ปัญญาชน’ อาจมีลักษณะผสมผสาน ชับซ้อน มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงแนวคิดอุดมการณ์ได้เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป

ปัญญาชนคือกลุ่มคนที่มีความรู้สูงแต่ไม่จำเป็นต้องมีทุนเศรษฐกิจสูงตามไปด้วย โดยปัญญาชนส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางที่ครอบครัวเห็นความสำคัญของการศึกษาและภาษา ซึ่งทำให้บุตรหลานของครอบครัวได้รับการศึกษาก่อนข้างสูงถึงสูงมากและบางคนก็มีโอกาสไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ปัญญาชนมักมีความรู้ความสามารถทางภาษาสูง เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ ที่มีความสามารถในด้านภาษามากเชี่ยวชาญทั้งภาษาฝรั่งเศส ภาษาบาติ ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร และได้เขียนพจนานุกรมภาษาละหุ (มุเซอ) และโดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษารุ่นก่อนในแต่ละช่วงเวลาพบว่า โอกาสทางการศึกษาถูกจำกัดอยู่แค่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ และพ่อค้าชาวจีนที่มีฐานะ เมื่อบุคคลได้รับการศึกษา การศึกษาก็ได้กลายเป็นทุนวัฒนธรรมในรูปของการรับประกันทางการศึกษาที่นำไปสู่การสร้างทุนวัฒนธรรมในรูปของวัตถุซึ่งคืองานเขียนต่างๆ ตัวอย่างเช่น จิตร ภูมิศักดิ์ จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ระดับปริญญาตรีจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ เคยเป็นสารานุกรมให้กับหนังสือประจำปีของจุฬาฯ และลงบทความ บทกวีสะท้อนปัญหาสังคม ประณามผู้เอารัดเอาเปรียบในสังคมซึ่งรวมถึงรัฐบาล และชี้ให้เห็นค่านิยมอันไม่ถูกต้องที่ผู้คนนับถือกันมานาน จิตรยังเคยทำงานกับหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เขียนงานเชิงวิจารณ์หลายเรื่องเช่น การวิจารณ์วรรณศิลป์ วิจารณ์หนังสือ วิจารณ์ภาพยนตร์ (ทวีป วรดิถ, 2546)

งานเขียนและทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในรูปของฮาบิตุส โดยเฉพาะความเป็นคนกล้าคิด กล้าวิพากษ์วิจารณ์ที่บุคคลได้รับ สะสม และมีปฏิสัมพันธ์ภายใต้โครงสร้างสังคมและการรับรู้ของ

ตนเอง นำไปสู่การแสดงผลในรูปแบบของความกล้าแสดงที่จะความคิดเห็นบนฐานของความรู้อันจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงทุนวัฒนธรรมที่ตนเองมี แต่การนำเสนอทัศนคติ ความคิดเห็น มุมมองต่างๆ ของตนไปสู่สังคมภายนอกได้นั้น จำเป็นที่ปัญญาชนจะต้องมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่ได้สร้างขึ้นเป็นทุนทางสังคม อีกทั้งทุนเศรษฐกิจจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นหนทางอันนำไปสู่เวทีและเครื่องมือในการแสดงความคิดเห็นของตนเองให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสังคมภายนอก

ทุนทางสังคมเป็นทุนอีกชนิดหนึ่งที่ปัญญาชนจำเป็นต้องสร้าง เป้าหมายหลักประการหนึ่งคือ เพื่อการเผยแพร่ผลงาน ความคิด พร้อมกับการหาแนวร่วมในแนวความคิด และสร้างการยอมรับในฐานะปัญญาชนคนหนึ่งของสังคม เป้าหมายนี้หากสามารถทำให้เกิดขึ้นในระดับนานาชาติได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อปัญญาชนคนนั้น ดังเช่นสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่ยังคงพูด เขียน และทำกิจกรรมต่างๆ ผ่านองค์กรเอกชนที่ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิต่างประเทศ ทุนทางสังคมบวกกับทุนวัฒนธรรมที่สุลักษณ์มีทำให้เขามีโอกาสเผยแพร่ความคิดอุดมการณ์มากกว่าปัญญาชนคนอื่น ขณะเดียวกันก็ทำให้เขาสามารถหาทุนมาทำกิจกรรมโครงการต่างๆ ได้อยู่เสมอ ในแง่นี้เราจะเห็นการเปลี่ยนทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมไปเป็นทุนเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจที่ได้รับกลับไปเป็นทุนวัฒนธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยทุนทางสังคมที่ปัญญาชนรวมทั้งชนชั้นนำกลุ่มอื่นๆ มิจะไม่ถูกลดทอนลงไปเป็นทุนเศรษฐกิจ

ดังนั้น ปัญญาชนจึงเป็นกลุ่มคนที่สร้างตัวจากการมีทุนวัฒนธรรมในรูปแบบของฮาบิตุสและในรูปแบบของการรับประกันและนำไปสร้างทุนวัฒนธรรมในรูปแบบของวัตถุเพื่อเผยแพร่ความคิดอันนำไปสู่การสร้างทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนสัญลักษณ์ที่จะเป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงความเป็นปัญญาชน ปัญญาชนจะรักษาความเป็นปัญญาชน และก้าวขึ้นเป็นปัญญาชนชั้นนำได้ทุนวัฒนธรรมจะต้องถูกแสดงออกอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาทุนทางสังคมและทุนสัญลักษณ์ และทุนทางสังคมที่มียุคนี้จะต้องมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ภายใต้เครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและความคิดที่ถูกนำเสนอออกมา

สรุป

ทุนของชนชั้นนำหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 พบว่า ไม่ได้แตกต่างจากเดิมมากนัก บรรพบุรุษของชนชั้นนำในแต่ละกลุ่มได้พยายามรักษาและสืบทอดความเป็นชนชั้นนำให้ดำรงอยู่ในกลุ่มของตน การรักษาและสืบทอดจึงเป็นการรักษาการครอบงำของชนชั้นนำไว้ หากจะมีแตกต่างไปบ้างก็เนื่องจากเงื่อนไขทางการเมืองที่เอื้อให้เกิดกลุ่มทางการเมืองและเกิดแนวทางการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้มีตำแหน่งทางการเมือง กล่าวคือ กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ยังคงเป็นกลุ่มที่มีทุนวัฒนธรรมในทุกประเภทมากที่สุดอยู่เช่นเดิม ทั้งนี้เพราะทุนวัฒนธรรมคือรากเหง้าที่สำคัญของการเป็นชนชั้นนำในสังคมไทย ในขณะที่ข้าราชการซึ่งเปลี่ยนสภาพจากขุนนางก็ยังคงเป็นกลุ่มที่เด่นชัดไปด้วยทุนวัฒนธรรมในรูปแบบของการรับประกันไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษา

จากสถาบันการศึกษาชั้นสูง หรือการศึกษาจากต่างประเทศซึ่งแสดงให้เห็นชัดจากนักเรียนทุน
 รัฐบาล ซึ่งในส่วนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่ารัฐได้ทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำการครอบงำทางสังคมด้วย
 นักธุรกิจก็ยังคงมีทุนเศรษฐกิจอยู่ในปริมาณมากเช่นเดิม แต่ก็ได้เรียนรู้ที่จะใช้ทุนเศรษฐกิจที่มีอยู่
 มากเปลี่ยนไปเป็นทุนวัฒนธรรมในรูปของการรับประกันอันจะนำมาซึ่งการมีทุนวัฒนธรรมใน
 รูปแบบอื่น ทุนทางสังคมและทุนสัญลักษณ์ สำหรับปัญญาชนก็ยังคงเป็นกลุ่มที่อุดมไป
 ด้วยทุนวัฒนธรรม แต่ในรูปแบบที่ต่างจากเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่อุดมไปด้วยทุนวัฒนธรรม
 เช่นเดียวกัน โดยปัญญาชนในช่วงเวลานี้มีความแตกต่างอย่างเด่นชัดจากช่วงก่อนหน้า จากความ
 พยายามในการเข้ามามีตำแหน่งในพื้นที่ทางสังคม โดยเฉพาะรูปแบบและบทบาทของปัญญาชนแต่
 ละประเภท ไม่ว่าจะเป็นปัญญาชนเจ้า ปัญญาชนพระ และปัญญาชนสามัญชน สำหรับชนชั้นนำที่
 เป็นนักการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมาใหม่ แต่ส่วนใหญ่ก็มีพื้นฐานจาก
 บรรพบุรุษที่เป็นขุนนางหรือเจ้าเมืองเดิม หรือตระกูลได้สร้างทุนสัญลักษณ์ ทุนทางสังคมและหรือ
 ทุนทางวัตถุบางอย่างที่ทำให้สามารถสร้างและรักษาการเป็นชนชั้นนำท้องถิ่น (โปรดดูรายละเอียด
 ของทุนของชนชั้นนำแต่ละกลุ่มในตาราง 3.2)

โครงสร้างการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่บทบาทพระมหากษัตริย์ได้เพิ่ม
 มากขึ้น การมีสัญลักษณ์บางอย่างที่เกี่ยวข้องในทางใดทางหนึ่งกับสถาบันกษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นคำ
 นำหน้าชื่อ นามสกุล การสมรสกับลูกหลานของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ตำแหน่งในงานหรือโครงการ
 ส่วนพระองค์ เช่น องคมนตรี เลขาธิการสำนักพระราชวัง ผู้อำนวยการโครงการหลวง การพุดราชา
 ศัพท์ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อการยกสถานะบุคคลให้เป็นที่ยอมรับในฐานะชนชั้น
 นำจากการมีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์

ตาราง 3.2 แสดงทุนแต่ละประเภทของชนชั้นนำไทยกลุ่มต่างๆ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

ชนิดของทุน ชนชั้นนำ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนสัญลักษณ์	ทุนทางสังคม	ทุนวัฒนธรรม		
				อยู่ในตัวบุคคล	อยู่ในรูปสถาบัน	วัตถุ-สัญลักษณ์
เจ้านาย-เชื้อพระวงศ์	<ul style="list-style-type: none"> -การลงทุนทำการค้า และหรือการทำการค้าร่วมกับกลุ่มอื่น -การลงทุนในที่ดิน -การหารายได้จากที่ดิน 	<ul style="list-style-type: none"> - ชื่อ ยศ บรรดาศักดิ์ แสดงถึงการเป็นลูกหลานในราชสกุล -สมรสพระราชทาน -การมีตำแหน่งในสมามคม มูลนิธิ หรือโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ -เครื่องราชอิสริยาภรณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - การแต่งงาน - การร่วมทำการค้าการลงทุน - การเข้าร่วมเสรีไทย - การเข้าช่วยและมีตำแหน่งสำคัญในโครงการหลวงและโครงการในพระราชดำริที่เกี่ยวข้อง 	<ul style="list-style-type: none"> - วิถีชีวิต -แบบแผนการดำเนินชีวิต -รสนิยม -ค่านิยม - มารยาท -การแต่งกาย -ความคิด ทัศนคติ 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาจากต่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> -วัง - ตึก -เครื่องราชอิสริยาภรณ์ -ของสะสม -ตึกในโรงพยาบาล
ข้าราชการ	<ul style="list-style-type: none"> -การเป็นข้าราชการ -การเข้าเป็นนักการเมือง -การเข้าเป็นกรรมการ หรือการถือหุ้นลอยในหน่วยงาน รัฐวิสาหกิจ บริษัท ธนาคาร ฯลฯ -การเป็นคณะกรรมการ รัฐวิสาหกิจและองค์การมหาชน 	<ul style="list-style-type: none"> -สมรสพระราชทาน -การเป็นนักการเมือง -การมีตำแหน่งในสมามคม มูลนิธิ หรือโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ -ภรรยาได้รับการแต่งตั้งเป็นคุณหญิง ท่านผู้หญิง -เครื่องราชอิสริยาภรณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - การแต่งงาน -การมีตำแหน่งในราชการ -การเข้าร่วมเสรีไทย - การมีญาติหรือเพื่อนอยู่ในตำแหน่งในราชการ -การศึกษาในวปอ. 	<ul style="list-style-type: none"> -ความคิดและทัศนคติแบบชนชั้นศักดินาที่ยังหลงเหลืออยู่ 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาทั้งจากในและต่างประเทศ - การศึกษาในวปอ. 	<ul style="list-style-type: none"> -เครื่องราชอิสริยาภรณ์ (สายสะพาย)

ชนิดของทุน ชนชั้นนำ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนสัญลักษณ์	ทุนทางสังคม	ทุนวัฒนธรรม		
				อยู่ในตัวบุคคล	อยู่ในรูปสถาบัน	วัตถุ-สัญลักษณ์
นักธุรกิจ	<ul style="list-style-type: none"> -การมีกิจการ ห้างร้าน บริษัท โรงเรียน ตังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ -การร่วมลงทุนกับนักธุรกิจด้วยกันเอง -การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม 	<ul style="list-style-type: none"> -สมรสพระราชทาน -การเป็นนักการเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> -- การแต่งงาน - การร่วมทำการค้าการลงทุนกับเชื้อพระวงศ์และขุนนาง -การเชิญข้าราชการมาเป็นกรรมการในกิจการของตน - การเข้าเรียนในวปอ. -การเป็นนักการเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> - วิถีชีวิต รสนิยม ค่านิยม ความคิด ทักษะที่ได้รับจากสถานศึกษา และครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาจากต่างประเทศ - การศึกษาในวปอ. 	<ul style="list-style-type: none"> -ตราสัญลักษณ์หรือชื่อทางการค้า - สร้างห้องสมุด -สร้างทีมกีฬา สโมสรกีฬา -ให้ทุนการศึกษา
นักการเมือง นักการเมืองท้องถิ่น/นักธุรกิจท้องถิ่น	<ul style="list-style-type: none"> - กิจการ การค้า - การรับสัมปทานจากภาครัฐ -การเป็นผู้รับเหมา 	<ul style="list-style-type: none"> - การเป็นเจ้าของเดิม -พ่อค้า-นักธุรกิจ ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น - ช่วยงานราชการ งานกุศล 	<ul style="list-style-type: none"> - การเป็นเจ้าของเดิม -พ่อค้า-นักธุรกิจในท้องถิ่น -ห้วคณะ - ช่วยงานราชการ งานกุศล 	<ul style="list-style-type: none"> -วิถีชีวิต รสนิยม ค่านิยม ความคิด ทักษะที่ได้รับจากสถานศึกษา และครอบครัว ในกรณีที่สืบทอดจากเจ้าเมืองเดิม 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาทั้งในและต่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> -ศาลา แก้วโต๊ะ ห้องสมุด ห้องประชุม ฯลฯ
ปัญญาชน	<ul style="list-style-type: none"> -องค์กรต่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> - ความชัดเจนในแนวคิดและการวิพากษ์วิจารณ์ โดยอาจถูกเรียกตามแนวทางของสิ่งที่นำเสนอ เช่น ปัญญาชนอนุรักษนิยม ฯลฯ - ปัญญาคุณวิบัติ กิตติมศักดิ์ 	<ul style="list-style-type: none"> -การเผยแพร่ความคิดความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและแนวร่วมด้วยผ่านหนังสือพิมพ์ วารสาร บทความ ผ่านวิทยุ โทรทัศน์ การประชุม เวทีสาธารณะ อย่างต่อเนื่อง - องค์กรต่างประเทศ - การประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> -ความชอบอ่านหนังสือ -หมั่นศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆ -ความกล้าแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาจากในและต่างประเทศ -ความรู้ในภาษาต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> -หนังสือ -จดหมาย -บทความ -กลอน -นิยาย -รางวัล ฯลฯ